

Универзитет уметности у Београду
Факултет музичке уметности
Катедра за музикологију

МАСТЕР РАД

Тијана Б. Адамовић

Рад Музичке школе *Живорад Грбић* у Ваљеву крајем XX и почетком XXI века
са освртом на музички живот града

Ментор: др Соња Маринковић

БЕОГРАД,
2018.

САДРЖАЈ:

1. Увод.....	3
2. Развој музичког школства у Србији.....	5
3. Друштвено-културални контекст у Ваљевоу крајем XIX века и током прве половине XX века.....	10
4. Живорад Грбић – живот и дело.....	22
5. Музичка школа <i>Живорад Грбић</i> – оснивање и почеци.....	27
6. Рад школе крајем деведесетих година XX века.....	34
7. Рад школе на почетку XXI века.....	38
8. Активност бивших ученика и ангажованост у конституисању музичког живота Ваљева.....	57
9. Фестивали школе.....	68
10. Закључак.....	72
11. Литература.....	74
12. Прилози.....	78
Прилог бр. 1.....	78
Прилог бр. 2.....	79
Прилог бр. 3.....	80
Прилог бр. 4.....	81
Прилог бр. 5.....	82
Прилог бр. 6.....	83
Прилог бр. 7.....	84
Прилог бр. 8.....	84
Прилог бр. 9.....	85
Прилог бр. 10.....	86
Прилог бр. 11.....	87
Прилог бр. 12.....	88

Увод

Предмет овог рада је истраживање делатности Музичке школе *Живорад Грбић* у Ваљеву, са акцентом на последње године XX и почетак XXI века. Циљ је истражити и сагледати у којој мери је развој једине музичке школе у Ваљеву утицао на развој музичког живота у овом граду.

Методолошки приступи у раду су историјски, аналитички и теоријски. Бројни чланци и књиге о историји Ваљева послужили су као главна полазишта приликом контекстуализације развоја музичког школства у овом граду. Критички осврт на музиколошке текстове о институционализацији музичког школства утицали су на одређивање места које ваљевска школа заузима у Србији. О историјату музичког школства у Србији писали су Коста Манојловић, Стана Ђурић-Клајн, Гордана Крајачић, Соња Маринковић и други.¹ Највећи допринос изучавању овог историјата дале су Роксанда Пејовић и Зорислава Васиљевић.² Њихови радови су коришћени на почетку нашег истраживачког рада.

На основу архивских докумената установљено је на који начин функционише рад школе, како су се развијали нови одсеци, какве педагошке методе су примењиване и колика је заступљеност јавних наступа ученика и професора школе. Један сегмент рада посвећен је осврту на делатност Живорада Грбића који је започео нову етапу у развоју музичке педагогије у Ваљеву.

Критички осврт на радове у којима се историчари баве сагледавањем историје Ваљева као тоталитета друштвених односа у прошлости, утицао је на синтезу сазнања током нашег истраживачког рада. Неки од радова који су коришћени током истраживања су: *Ваљево – постанак и успон градског средишта: саопштења са научног скупа поводом шест векова од најстаријег помена Ваљева у историјским изворима, одржаног 8-10. октобра 1993. године у Ваљеву уредника Синише Бранковића, Ваљево кроз векове*

¹ Коста Манојловић, *Историски поглед на постанак, рад и идеје Музичке школе у Београду*; Стана Ђурић-Клајн „Музичко школовање у Србији до 1914. године. Покушаји и остварења у 19. веку“ у *Музичка школа „Мокрањац“*; Гордана Крајачић, *Станковић 1831–1981*; Соња Маринковић „Музичко школство“ у *Историја српске музике*.

² Роксанда Пејовић, *Српска музика 19. века – Извођаштво. Чланци и критике. Музичка педагогија*; Зорислава М. Васиљевић, *Рат за српску музичку писменост*.

уредника Марије Исаиловић и Сенише Бранковића, *Ваљево, настанак и развој града: прилози за урбану историју од првог помена до почетка 20. века* Владимира Кривошејева.

Оснивање Музичке школе носило је преокрет у музичком животу Ваљева, а на основу истраживачког рада покушали смо да дефинишемо на који начин је та врста преокрета присутна у скоријој прошлости Ваљева.

Фестивали ове школе један су од показатеља подизања општег професионалног нивоа музицирања, а Фестивал флаутиста *Тахир Куленовић* можда је најбољи пример за то. Према извештајима ваљевске музичке школе, почетком XXI века увиђа се развој камерног музицирања у овој институцији. Континуирани развој дешава се и до данашњих дана, а професори школе учествују у афирмисању те врсте музицирања путем активности у сопственим ансамблима. Сагледавање те врсте делатности утицало је, као и све претходно наведено, на успостављање паралела између развоја музичког школства и развоја музичког живота града.

Прегледи рада школа појављују се углавном поводом годишњица оснивања и садрже најчешће два или три дела. У првом делу текстова аутори пишу биографије личности по којима школа носи име, а други део је посвећен раду школе у протеклим годинама или деценијама. Уколико постоји, трећи део садржи информације о најзначајнијим бившим ученицима и наставницима школе. Овај рад је конципиран у неколико поглавља, у којима су осим биографије Живорада Грбића и информација о раду школе (са акцентом на крај XX и почетак XXI века) садржани и подаци о развоју музичког школства у Србији, активностима бивших ученика и наставника са освртом на њихово присуство у ваљевским медијима, а један сегмент рада посвећен је истраживању фестивала у организацији школе.

Развој музичког школства у Србији

Музичка едукација у Србији до 1899. године огледала се у педагошком деловању музичара у певачким друштвима и општеобразовним установама, организовањем индивидуалних часова певања и свирања, али и покушајима стварања музичких школа.³ Биљана Милановић истиче да је певање било обавезан предмет у основним школама, али је битно напоменути да су овај предмет предавали учитељи и свештеници.⁴

Милановићева указује да је музика у гимназијском образовању припадала групи изборних предмета, али да се у појединим гимназијама стицало најкомплетније музичко образовање у тадашњем школству српске државе. Ученици су током осам разреда похађали наставу певања и виолине, савладавајући и теорију музике, хорско певање и свирање у оркестру.⁵ Ипак, непостојање сталне институције за музичко образовање указивало је на неисправно изграђен однос државе према музичкој култури као пракси модерног европског друштва. Милановићева напомиње да је недостатак одговарајућих кадрова трајао више деценија и да је то још једна од ствари које су чиниле главну препреку у спровођењу музичке наставе.⁶ Наиме, музичка едукација се налазила у сенци основног проблема просвете, а то је сузбијање огромног процента неписмености у претежно аграрном друштву.⁷ Без обзира на то, музичка педагогија у Србији XIX века почиње да се развија средином шездесетих година када је организовано учење музике о државном трошку.⁸ Тада је убрзана демократизација музичке културе и озваничена је одређеност за европска музичка мерила, а Милановићева то повезује са циљевима „школе музике“ да

³ Биљана Милановић, *Европске музичке праксе и обликовање нације кроз креирање националне уметничке музике у Србији у првим деценијама XX века*, докторска дисертација, Београд, Филозофски факултет, 2016, 96.

⁴ До почетка XX века највише је било заступљено црквено појање, певало се по слуху, а ова пракса је потиснута тек у међуратном периоду када су у програм уведене народне и дечје песме. Уп. са: исто.

⁵ Милановићева наводи да се учење музике организовало и у женским просветним заводима, а највећа пажња је посвећена настави клавира. Овај поступак је спровођен по узору на средњоевропске установе, али мора се имати у виду да су српске школе тог типа биле углавном приватне и доступне само имућнијем слоју грађанства. У Вишој женској школи у Београду учило се нотно певање и свирање на хармонијуму, са часовима клавира који су се додатно плаћали, а у Женској учитељској школи настава клавира је уведена 1911. године. Уп. са: исто, 97.

⁶ Биљана Милановић закључује да је превазилажење таквог стања захтевало озбиљан ангажман у сфери културне политике, али се решења дуго нису предузимала. Уп. са: Исто.

⁷ Нажалост, решавање овог проблема давало је половичне резултате. Уп. са: Исто, 97–98.

⁸ Милановићева сугерише да је ово било део већих политичких, економских и културних промена које је предузимала државна власт тог времена. Почетак организованог учења музике о државном трошку означила су правила за Трогодишњу Правитељствену школу музике и двогодишњу Правитељствену школу певања – која је потписао тадашњи министар финансија и заступник министра просвете Коста Цукић. Уп. са: исто, 98.

утиче на нарав народа, као и на обликовање укуса који би требало да подразумева наклоност према различитим стилевима у музици, као и циљ „школе певања“ да усаврши црквено певање путем правилног хармоничног појања.⁹

Гимназије су представљале главне педагошке центре за музичку уметност, због недостатка других видова институционализованог музичког образовања.¹⁰ Састав наставног кадра био је хетероген у стручном погледу јер су у школама радили високообразовани појединци, али и они који су били недовољно квалификовани. Међу наставницима су се налазили и најзначајнији српски музичари тог времена који су примењивали своја знања, развијали наставне методе и спроводили их кроз рад са хоровима и оркестрима.¹¹ Битно је истаћи да су поједине школе биле активни чиниоци музичког живота јер су шириле музичку културу.¹²

Недостатак наставника музике до осамдесетих година XIX века представљао је један од највећих просветних проблема у Србији, а он се решавао обезбеђивањем стручњака из иностранства. Осим тога, ангажовани су професори који су предавали више предмета, иако нису имали све потребне квалификације. Ова ситуација се променила током крупних реформи помоћу којих је држава настојала да створи модеран образовни систем. Донет је Закон о обавезном основном образовању (1883), формиран је Просветни савет и удвостручен је број српских грађана који су се школовали на европским универзитетима.¹³ Ипак, предузете мере за модернизацију образовања за које је најзаслужнији Стојан Новаковић, нису биле фокусиране на музику. Милановићева сугерише да је дуго био изражен лош социјално-материјални положај учитеља музике.¹⁴ Представници музичке културе нису били укључени у структуре одлучивања и тек су 1909. године прикључени Главном просветном сабору и одбору. Оваква ситуација је свакако деловала на слабо интересовање за музичку професију, али и на успорени напредак музичке наставе у општеобразовном школству.¹⁵

⁹ Исто.

¹⁰ У Београду је таква ситуација била до краја XIX века, а у осталим српским градовима и до Другог светског рата. Уп. са: исто, 100.

¹¹ Исто.

¹² Исто.

¹³ Исто, 101.

¹⁴ Исто, 102.

¹⁵ Исто, 102.

У Србији су краткотрајно деловале и приватне музичке школе,¹⁶ али су нередовна плаћања школарине угрозила њихов опстанак. Једино је слој имућнијег грађанства могао себи да приушти стицање таквих знања, али је важно имати на уму да је познавање музике за њих представљало моду и друштвену обавезу – не и припрему за професију, стога су потребе за музичком едукацијом испуњавали приватним часовима.

Милановићева истиче да су праксе музичког аматерског извођаштва доминирале јер је музичким институцијама недостајало материјалних средства потребних за „остваривање континуитета на пољу организованог музичког школства у претежно сиромашном грађанском друштву“.¹⁷ Европске земље су имале дужу музичку традицију, а у Србији су изостајали државни доприноси за решавање проблема музичке едукације – због тога су се музичке школе појавиле касније него у већини других европских центара.

Прва стална музичка школа основана је у Београду 1899. године под окриљем Београдског певачког друштва – стога је Српска музичка школа добила организациону, материјалну и моралну потпору певачке установе. Залагање Стевана Мокрањца, Цветка Манојловића и Станислава Биничког било је од пресудног значаја. Од 1904. године уведен је обичај јавних годишњих испита, који су уз остале наступе ученика и наставника убрзо постали значајни уметнички догађаји у Београду почетком XX века.¹⁸ Милановићева овакав начин предствљања рада школе види као почетак промене грађанске свести о музичком образовању.¹⁹ Установа је на овај начин добијала легитимитет јавности, а у штампи се истицало да држава треба да помогне. Управо након првог испитног концерта школа је добила симболичну новчану помоћ од државе.²⁰ Помоћ државе била је непоходна за опстанак прве сталне музичко-педагошке установе у Србији, како истиче Милановићева, јер је развој школске институције растао са увођењем нових предмета и ангажовањем новог наставног особља. Јавни наступи и новчани прилози утицали су на промену мишљења о музичкој струци. Отварале су се могућности да се специјализовано музичко образовање презентује јавности и да делује на свест, културне потребе и навике

¹⁶ Тоша Андрејевић је 1888. године основао Вишу музичку школу (Консерваторијум), која је функционисала захваљујући средствима Андрејевића и музичара Карла Глика. Била је осмишљена по узору на средњоевропске конзерваторијуме, а наставници су били углавном чешког и аустријског порекла. Уп. са: исто.

¹⁷ Исто, 102–103.

¹⁸ Исто, 105.

¹⁹ Исто.

²⁰ Овај наступ је протумачен као наступ „Од историјског значаја“, порасло је интересовање за рад школе и добијена је скромна помоћ од Министарства просвете у износу од 1200 динара. Уп. са: исто.

престоничког грађанства. Промене су подразумевале увођење субвенције за професионално музичко школовање. У Србији су се дешавали учестали покушаји организовања нових установа за музичку едукацију и то је указивало на пораст интересовања за образовање у музичкој струци.²¹ Соња Маринковић истиче да се на подручју данашње Војводине музика изучавала у црквама и гимназијама још у XVIII веку. Током XIX века ницале су бројне установе, али нису успеле да остваре континуитет у раду.²²

Када је у питању Београд, Милановићева истиче важност музичких школа, напомињући да њихова улога није имала само музичко-педагошки значај, већ и шири уметнички и социјални значај. Тежило се подржављењу школа, а Милоје Милојевић је цео проблем посматрао као битно уметничко-национално питање. Музику је дефинисао као суштински елемент националне културе, стога је у професионализацији ове праксе видео важан инструмент јачања нације.²³

Имајући у виду све до сада поменуто, стање музичке едукације у Србији почетком XX века можемо повезати са генералним разматрањима о музици. Роберт Вокер (Robert Walker) констатује да музика садржи важне симболе културалне вредности са којима едукован ум треба да буде упознат.²⁴ Према његовом мишљењу музичка едукација треба да помогне при „произвођењу“ интелегентних и софистицираних слушалаца, као што се најчешће ради са извођачима. Наиме, аутор издваја социолошке и културалне теорије које указују на уметничку основу музичке едукације, наводећи следеће: „Ми проводимо много времена расправљајући о музичкој едукацији као едукацији перформанса, игноришући потребу за развојем интелегентног слушања“. ²⁵ Вокер стога исправно закључује да извођење музике захтева посвећеност, време, енергију и ентузијазам за које многи нису

²¹ Милановићева издваја пример формирања Музичке школе *Станковић* – такође показатељ вишегодишње тежње за институционализацијом у оквиру аматерске дружине, али и огромном труду Станислава Биничког. Уп. са: исто, 107.

²² Соња Маринковић пише: „Познато је да се певање учило у петроварадинској Рождествено-богородичиној латинско-славјанској школи. У Новом Саду је 1841. године почела да ради приватна школа Александра Морфидиса-Нисиса, а школе су основане и у Вршцу (1855) и Суботици (1868). Приватну школу имао је и Исидор Бајић (1908), али је њен рад прекинут са почетком Првог светског рата. После уједињења она је обновљена под именом утемељивача, а директор Рикард Шварц ју је знатно унапредио“. Уп. са: Соња Маринковић, *Музичко школство у: Мирјана Веселиновић-Хофман (ур), Историја српске музике: српска музика и европско музичко наслеђе*, Београд, Завод за уџбенике, 2007, 631.

²³ Уп. са: Биљана Милановић, нав. дело, 107–108.

²⁴ Robert Walker, *Music Education: Cultural Values, Social Changes and Innovation*, Springfield, Charles C. Thomas Publisher, 2007, 16.

²⁵ Исто.

жељни или способни, док је за слушање музике важно да ученике образују да буду проницљиви слушаоци.²⁶ Он сматра да је најбитнија сврха музичког образовања да припреми ученика за одрасло доба јер едукација није забава и музика за забаву није музика за учење.²⁷

Милош Рашић истиче да се антрополошким разматрањем музике расветљавају шири друштвени токови и могу се разумети промене у систему, самим тим што истраживач музику повезује са значењима која се у њу уписују, али и са значењима која се помоћу музике уписују у друге.²⁸ Рашић исправно констатује да је културна средина кључна у перцепцији музике у одређеном контексту, она поставља оквире у којима појединац учи шта је музика, како да музику у свету око себе препозна, те са којим праксама да је касније повеже. Мора се нагласити, у складу и са Рашићевим мишљењем, да сви чланови одређене заједнице не поимају на исти начин музику и да „усвајање културно уобличених и препознатљивих појмова даје оквире у којима особа спознаје и конструише значења музике коју потом може да дели с одређеним бројем људи“.²⁹ С обзиром на то да се улога музике може сагледати у ширем друштвеном систему, Рашић поставља теоријски оквир којим проучава музику у етнолошкој и антрополошкој перспективи. Полази од модела Киванове (Nadia Kiwan) и Мајнхофове (Hanna Mainhof) и именује га као *теорију чворишта*.³⁰ С обзиром на то да аутор проучава музику, а у овом раду фокус је на раду музичке институције и развоју музичког живота Ваљева, у одређеним деловима рада покушаћемо да успоставимо паралелу са теоријом чворишта. Киванова и Мајнхофова предлажу метафору чворишта састављену од људских, просторних, институционалних и случајних чворишта.³¹

²⁶ Исто.

²⁷ Исто, 17.

²⁸ Miloš Rašić, Antropologija muzike: paradigme i perspektive, *Zbornik radova Akademije umetnosti*, 4, 2016, 134.

²⁹ Исто.

³⁰ Исто, 135.

³¹ Исто.

Друштвено-културални контекст у Ваљевоу крајем XIX и током прве половине XX века

Писањем о прошлости Ваљева бавили су се сами Ваљевци, „ентузијастички, људи који су волели свој град и његову околину из које су водили порекло и који су желели да сачувају од заборавља народну традицију, памћења својих старих и своја лична“.³² Исаиловићева и Бранковић указују да је од 1844. године на страницама *Србских новина* почело стварање ваљевске „историографије“ – „период наративне, дескриптивне, аналитичке историје кроз записе о збивањима, људима и приликама“. Ваљево 1885. године добија штампарију која је објављивала прилоге о раду управних, просветних и новчаних установа града.³³

Директних података о организованом световном школству у Србији, посебно у ваљевском крају, током XVIII века има веома мало. Исаиловићева и Бранковић констатују да се у постојећој литератури пише о школству у овом времену али су сви подаци уопштени, аналогни и не наводе се њихови извори.³⁴ На самом почетку XVIII века манастири и цркве ваљевског краја су једина места на којима се подучавају млади у основним знањима, читању, писању и црквеном певању.³⁵ Манастири су постали средиште уметничке делатности, клесања, сликања, резбарења.³⁶

Мирослав Перишић указује да је град једна од тема друштвене историје, „која својом сложеностју привлачи посебну пажњу“. С обзиром на то, Перишић истиче да је град средиште друштвеног живота и као такав нуди богата сазнања о некадашњем начину живљења, али и цивилизацијском ходу. Стога, посматрајући град као „својеврсни рукавац

³² Марија Исаиловић и Срђан Бранковић истичу да је пут личних иницијатива био истовремено и пут којим је започело стварање локалне ваљевске „историографије“. „Имали су пред очима проту Матију Ненадовића и његове успомене које су кружиле народом и достигале до квалитета легенде. Њима су то били довољни услови да се почну бавити писањем и објављивањем радова са садржајима за које су сматрали да треба сачувати за будућност“. Уп. са: Марија Исаиловић, Сениша Бранковић (ур), *Ваљево кроз векове*, Ваљево, Ваљевска штампарија, 1993, 6.

³³ Исто, 7.

³⁴ „Најчешће се, готово без измена, преписују из једног дела у друго. Из такве литературе сазнаје се да је до аустријског периода 1717–1739 било школа, иако у најпримитивнијем облику, какве су учионице и где су, шта се учи, из чега деца уче, ко су учитељи итд. Највише се цитирају Вук Караџић и Прота Матеја Ненадовић. Међутим, сви се аутори слажу да се писменост и друга корисна знања стичу и даље по манастирима и црквама и да образовање остаје део њихове делатности кроз цео XVIII век“. Уп. са: исто, 227.

³⁵ Од 1706. године у манастиру Јовања, а касније и у другим манастирима, постоје школе у којима се према схватањима и потребама оног времена, млади спремају за свештенички позив. Уп. са: исто, 228.

³⁶ Исаиловићева и Бранковић наводе да се о свему овоме и другим збивањима у црквама и манастирима ваљевског краја током XVIII века највише и најверодостојније сазнаје из бројних записа на старим књигама које су служиле за верске обреде, али и за подучавање младих у читању, затим из записа уклесаних у бројне споменике, цркве, надгробне споменике итд. Уп. са: исто, 229.

тока историје“, Перишић правилно закључује да би изучавање града било неопходно због будућих уопштавања знања која би била изведена на основу „продубљеније сагледаних особености друштва у целини“. Према Перишићевом мишљењу, од истог значаја је и грађанин као део ширег историјског разматрања и то у троструком значењу.³⁷ Осим бројних сазнања о конкретном граду, животном амбијенту, урбаном развоју, локалним особеностима, ритму живљења, прожимању традиционалног и модерног – Перишићеви истраживачки резултати, макар и најосновнијим упоредним анализама, донели су поједина општа сазнања о граду као све значајнијој појави у друштвеном животу Србије друге половине XIX века. На основу тога проистекла су његова запажања да се у српским градовима друге половине XIX века негује и развија грађански живот, градови су све подложнији модерним утицајима – последица тога је продубљивање привредних, просветних и културних регионалних неуједначености, а зависно од географског положаја и динамике историјског развоја, функције појединих градова се мењају.

Перишић указује да изградња целовите представе о једном граду или тежња ка томе значи „створити слику његове прошле стварности, проучити све важније области живота – привредну, политичку, просветну, културну (...)“.³⁸ Према Перишићевом мишљењу, „иако мало подстицана и недовољно негована, микро-историја је успела да избори своје место у научној историографији и стекне право на научни живот“. Стога, залагање за рад на историји једног града у Србији као теме српске историографије проистиче из сазнања о његовом значају.³⁹ „Град је центар интелектуалног живота, креатор промена и носилац

³⁷ Перишић указује на следећу поделу: а) Грађанин који живи (води) грађански живот, учествује у њему својим укупним начином живљења и односом према себи, породици и широј заједници. Носилац је грађанског живота; обично је то грађанин кога препознајемо по имену и презимену, некада и по пореклу и породичном стаблу; б) Житељ града у дужем временском трајању чији укупни начин живљења не одговара грађанском животу, он делимично ужива благодети града али припада маргиналној социјалној групи; в) Скроашњи становник града – онај који је, у односу на проучавано време, тек недавно сеоску средину заменио градском, а начином живљења, понашањем и делатношћу окренут је селу; он духовно не припада граду, у њему је искључиво физички присутан и углавном му није потребан, као ни град њему; задржавајући систем вредновања и погледе на живот који је понео из села, њему тек предстоји прилагођавање на градски живот. Уп. са: Мирослав Перишић, *Ваљево, град у Србији крајем 19. века (1870–1903)*, Београд, Институт за новију историју Србије; Ваљево, Босис, 1998, 10–11.

³⁸ Исто, 12.

³⁹ „У већини градова дуже од две деценије живе сручни часописи (гласници историјских архива и зборници музеја) који доносе садржаје текућих истраживања из историје своје средине. Порасло је интересовање за монографије и хронике, а такође и за писање историја одређених институција“. Уп. са: исто, 13.

модернизације, стечиште и расадник стваралачких идеја и остварења, жижа политичког живота, седиште најзначајнијих институција.⁴⁰

Перишићева почетна замисао да се проучавање културног живота Ваљева, једног сасвим обичног града у унутрашњости Србије, усмери ка испитивању културних појава, праћењу рада институција културе или стваралачких остварења појединаца, нестала је пред чињеницом да „није реч о граду какав је на пример Београд, односно, да је реч о граду који има веома мало од онога што би спадало у сферу човекових идеја и његовог стваралаштва, због чега је култура до Ваљева допирала као ехо или далеки одраз оног што се под средњоевропским утицајима и напором првих генерација српске интелектуалне елите догађало у престоници Србије“.⁴¹ Ипак, као што и Перишић даље указује, Ваљево је град који је „рано стекао слободу и успоставио национални идентитет, релативно брзо се ослободио турског наслеђа, а својим географским положајем, близином Београда и пречанских крајева био изложен средњоевропским утицајима“, важно је сагледавање његове улоге у оквиру српског друштва.⁴² Године 1870. је после пуно напора основана гимназија, што је само по себи утицало на велике промене у граду. Каснијих година и деценија „град је растао заједно са гимназијом око које се савијао, на коју се наслањао и уз коју се брже модернизовао. Од њеног оснивања и калдрма из које је она изникла и чаршија коју је изнедрила били су мање оријентални“. Стоге је крај седме и почетак осме деценије почетак снажне модернизације Ваљева.⁴³

Перишић истиче да су за развој просвете и образовања у Ваљеву током XIX века карактеристична два периода: први до 1870. године, у којем је постојала само основна школа и други период, након 1870, када се оснивањем гимназије установила средња школа, чиме је започето раздобље снажнијег просветног утицаја и културног напретка града.⁴⁴ Крајем века, општина је покренула иницијативу за изградњу две нове школске зграде, услед проблема смештаја јер основна школа и гимназија нису више имале довољно простора.⁴⁵ Тек у октобру 1906. године гимназија се уселила у нову зграду. Основној школи је враћена зграда која јој је била намењена четири деценије раније, али она више

⁴⁰ Исто, 12–13.

⁴¹ Исто, 17–18.

⁴² Исто, 19.

⁴³ Исто, 20.

⁴⁴ Исто, 91.

⁴⁵ Исто, 95.

није била довољна за број ученика који се у међувремену утростручио.⁴⁶ Градња зграде у поодмаклим деценијама прошлог века, релативно касно за окружну варош која је имала већ дугу традицију школе, сведочи о веома неповољном статусу образовања у Ваљеву у XIX и почетком XX века. Перишић истиче да су проблем недостатка одговарајућег простора, његове опремљености и одржавања „била нека од оних питања на којима су се у дужем временском периоду преламали међусобни односи, моћ и утицаји, државне власти, ваљевске општине и просветних радника“. „Учитељи и професори сачињавали су невелику групацију која се у поменутом односу налазила у најнезахвалнијем положају. Носили су непосредну одговорност за рад у школи и резултате наставе пред просветним властима, а директно зависили од воље општинске власти“⁴⁷.

Перишић указује да се, у складу са друштвеним променама којима је Ваљево седамдесетих, а нарочито осамдесетих година XIX века постало све више подложно, мењао и однос средине према школи, што је допринело њеном израстању у просветни и културни центар из ког се немерљиво шире утицаји. Мотиви родитеља за упис деце у школу бивали су све снажнији, мада не увек и у свим породицама из разумевања значаја школе, већ можда и из самог осећања да је школовање на добробит деце или пак из страха од казни.⁴⁸ „Присуство већег броја интелектуалаца у вароши, гимназија као реална чињеница, покретање локалних новина и прихватање других одлика грађанског начина живота утицали су и на динамику раста броја ђака“.⁴⁹

Најважнија и по свом каснијем утицају најснажнија просветно-културна институција у Ваљеву XIX века била је гимназија. Према Перишићевом мишљењу, њено оснивање је значило постављање темеља будућности града, а тога можда ни сами оснивачи нису били довољно свесни. Перишић констатује да би без гимназије Ваљево остало далеко у сенци многих других места у Србији. Ваљевска гимназија настала је у складу са идејама

⁴⁶ Исто, 96.

⁴⁷ Како Перишић наводи, њихове могућности да утичу на побољшање услова рада биле су мале и кретале су се у оквиру извештаја, упозорења, молби и жалби. Устајући у одбрану наставе и заштиту безбедности и здравља ученика, били су приморани да долазе у сукоб са општином, што се касније готово редовно одражавало на њихов појединачни статус. С друге стране, државна власт није имала изграђену целовиту просветну политику којом би многе појединости биле регулисане. Уп. са: исто, 96–97.

⁴⁸ „Тек, време када је боравак деце у школи доживљаван као губитак радне снаге из породичног домаћинства замењивало је време када се препуштање деце школском васпитању и образовању сматрало саставним делом живота и не само законском, већ и моралном обавезом према млађем нараштају“. Уп. са: исто, 99.

⁴⁹ „Родитељи, пак, или старатељи уписане деце, имали су обавезу да опреме децу за школу и преузму одговорност за редовно похађање наставе. У супротном, предвиђне су новчане казне у различитом износу, зависно од броја неоправданих изостанака“. Уп. са: исто, 100.

о значају просвете које су се шириле Србијом нарочито од средине XIX века, пристизањем прве генерације интелектуалаца школованих у иностранству и из колективне тежње једног дела ваљевског грађанског слоја – у старијој завичајној литератури познатој под именом *Сто дванаесторице*.⁵⁰

Перишић истиче да су оснивање гимназије, значајније присуство војске и стални или повремени боравак бројних образованих појединаца у Ваљеву, почев од осме деценије XIX века, подстакли развој музичке културе у том граду. Она се прво неговала у домовима ретких музички образованих интелектуалаца, а затим у оквиру новооснованих певачких друштава, школских хорова и на часовима нотног певања. Како Перишић пише, најзад је „изашла на улицу у виду извођења музичких дела војног оркестра под вођством капелника, недељом и у време празника или приликом разних свечаности у граду“.⁵¹

Место које је било незаобилазно за све оне који су показивали интересовање и љубав према музици била је апотека Клаудија Прикелмајера, већ од оснивања 1870. године. Њен власник, магистар фармације и досељеник из Славонске Пожеге, иако аматер, био је веома образован и свестран музичар. Прво музичко образовање стекао је у очевом дому, где је као син адвоката имао могућности да га добије. Касније, као студент фармације у Бечу становао је код музичара – оргуљаша Катедрале Светог Стефана и од свог станодавца научио је да свира на оргуљама. Живећи и школујући се у средини где је музичко образовање било део опште културе сваке угледне породице, Прикелмајер је по доласку у Ваљево своје музичко знање преносио не само на своју децу већ и на посетиоце свог дома. Истиче се да су угледнији ваљевски грађани, инспирисани Прикелмајеровим неуобичајено свестраним образовањем, готово свакодневно били гости његове апотеке. У оквиру тог круга је проистекла идеја о оснивању певачког друштва *Зелени венац*, које је имало двадесет и осам чланова и чији је диригент био Прикелмајер. Истовремено је основан оркестар од осам чланова за чије потребе је он преписивао ноте, транспоновано композиције и прерађивао их. Перишић указује да је почетак српско-турског рата 1876. године омео рад основаног друштва и на извесно време прекинуо започети музички живот у Ваљеву. Након неколико година, Прикелмајер је основао школу модерних игара у којој

⁵⁰Перишић напомиње да се *Сто дванаесторице* или *Клуб дванаесторице* помиње у радовима о историји Ваљева као неформална организација коју су сачињавали истакнутији ваљевски грађани а чији је циљ био да с брине о културном, комуналном и сваком другом унапређењу града. Уп. са: исто, 112.

⁵¹ Уп. са: исто, 270.

су се плесали валцери, полке, мазурке и менуети. Ова школа није била лако прихваћена у ваљевској патријархалној средини.⁵²

Осамдесетих година обновљено је и певачко друштво *Венац*, а за његово оснивање био је заслужан Мита Тасић – судски писар. У *Гласоноши* је написан похвални текст о наступима овог друштва: „Певачка дружина *Венац* на Цвети 17. марта 1885. г. певаће у цркви на благодарењу. Ми смо неколико пута имали прилику да уживамо у милозвучном, хармоничном певању, које у цркви, које на забавама ове дружине па и овога нам се пута ево пружа та лепа прилика. *Венац* је са онако малим бројем певача, доскорашњим својим својским заузимањем поред свих препрека и претпоставака да се у Ваљеву никад не може одржати певачко друштво – доказао да се све може учинити само кад се хоће и да само чврста воља камен мрви. *Венац* је дакле само чврстом вољом чланова певача и енергијом свог вредног хоровађе г- Тасића који већ девет месеци своје певаче без икакве материјалне награде учи – до овога сјајног резултата у певању достигао. Надамо се да неће предузимљиви Ваљевци, у чијој је средини за кратко време већ знатан број удружења помоћу њиховом – постао, дозволити да се *Венац* осуши и увене него ће се у што већем броју уписивати у помажуће чланове његове“.⁵³ Августа 1885. године објављена су обавештења да ће певачко друштво *Венац* од првог септембра отворити школу певања и позив „младим синовима вароши“ да се одазову у што већем броју, чиме би се осигурао опстанак и напредак дружине.

Перишић указује да се крајем XIX века у културни живот Ваљева укључила војска са својим оркестром. У *Ваљевским новинама* 20. децембра 1890. године објављена је вест: „Војна музика за Дринску дивизију приспела је са својим капелником из Београда у нашу варош 10. ов. месеца“. Од тада је војни оркестар редовно имао наступе за грађанство. Крајем јануара 1891. године *Ваљевске новине* најавиле су да ће на великој игранци коју је приређивала Ваљевска трговачка омладина у кафани Симе Бајића, „свирати на доњем спрату војна музика, а на горњем свирачи“.⁵⁴

Прославу ондашњег општенородног празника Цвети употпунила је војна музика тако што је прошла, како Перишић цитира – „свирајући кроз главније улице вароши“.

⁵² „Држање за руке кћери ваљевских трговаца и занатлија са својим кавалерима за плес, уз њима непознате музичке тонове, били су за родитеље велико прекорачивање устаљених норми доброг понашања младих“. Уп. са: исто, 273.

⁵³ Уп. са: исто.

⁵⁴ Исто, 274.

Капелник војне музике Фрања Покорни огласио се 14. августа 1891. године јављајући заинтересованима да ће „давати часове онима који желе учити свирање како на клавиру тако и на виолини“, додајући да је његов хонорар умерен. Осмог марта 1892. године оглашено је да ће тог дана „од 6 и по часова увече до 10 и по часова“ војна музика свирати „под управом свог капелника Фрање Покорног најодабраније и најновије комаде у гостионици Касина“.⁵⁵ Концерт је припређен у част извођача, а исту намену имао је и концерт 11. јула 1893. године у башти кафане *Краљевић Марко*. Недељу дана касније *Ваљевске новине* одале су признање команданту дивизије Илији Ђукићу што је „наредио оvd. војној музици да сваке недеље и празника свира у овдашњем општинском парку на Пећини одабраније композиције из свог репертоара“.⁵⁶ На тај начин пружена је прилика грађанству да ужива у „хармоничном свирању лепих маршева, песама и игара“.

Перишић истиче да је у међувремену дужности хоровађе обновљене певачке дружине *Венац* прихватио Фрања Покорни,⁵⁷ који је истовремено био и хонорарни наставик певања и музике у гимназији.

Године 1899. у Ваљево је, на место капелника Петог пешадијског пука краља Милана, дошао Јан Урбан⁵⁸ – дипломац Прашког конзерваторијума. Његов музички рад у Ваљеву био је веома плодан у првој деценији XX века. У то време штампано је неколико збирки Урбанових композиција. Из тог периода његовог музичког стваралаштва потиче опера *Мајка*, премијерно изведена у Београду 1910. године, увертира *Звуци испод Медведника* и музички комад *Прокон*. Урбан је био и хонорарни учитељ музике у Ваљевској гимназији, а давао је и приватне часове музике.⁵⁹ У Ваљеву је с малим прекидима преко педесет година живео и радио Чех Јан Урбан, музичар који се бавио композиторском и диригентском делатношћу. У Србији су га назвали Јован Урбан, а рођен је 20. октобра 1875. године у Прагу у трговачкој породици. Године 1896. завршио је Државни конзерваторијум у Прагу.⁶⁰

⁵⁵ Исто.

⁵⁶ Исто.

⁵⁷ „Подаци из Државног календара Краљевине Србије за године 1894. и 1896. говоре да се на дужности капелника у Дринском пешадијском пуку налазио Фрања Покорни. Већ наредне године – 1897. – он је био диригент оркестра Народног позоришта у Београду“. Уп. са: исто, 273.

⁵⁸ „Државни календар Краљевине Србије за 1902. и 1903. годину бележи да се Јан Урбан налазио у Ваљеву на дужности војног капелника IV класе, а до 1906. године унапређен је у капелника III класе“. Уп. са: исто.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Да би се његовој удовици могла одредити пензија, Завод за социјално осигурање у Ваљеву послао је упит Музичкој академији у Београду од које су 1958. године добили одговор да је Државни конзерваторијум у то

Урбан је у Србију дошао 1899. године када је ступио у српску војску на дужност капелника петог пешадијског пука у звању нижег војног капелника. Венчао се са Ваљевком Милком Перих 1903. године.⁶¹ Композитор је учествовао у свим ратовима које је Србија водила од 1912. до 1918. године.⁶²

У новинским написима пише да је Јан Урбан током Другог светског рата био у Ваљеву, тешко је живео јер у том периоду никоме није било до музике „гледало се само како да се сачува голи живот“. У пензију је ступио тек 1946. године, али је и тада много помогао оживљавању музичког и културног живота у Ваљеву.⁶³

Осим у Ваљеву, Урбан је боравио у Нишу, Приштини, Скопљу, а од 1926. до 1928. године био је управник Војне музичке школе у Вршцу и диригент позоришног оркестра и хора у Скопљу и Осијеку. Интересантно је да је у свим градовима у којима је службовао упоредо деловао и као диригент хорова аматерских друштава.⁶⁴

Урбан је написао велики број композиција, али нажалост већи део је изгубљен. Ипак, постоји списак његових дела из прве збирке композиција: *Сонатина*, *Напуштена*, *Рудар*, *Свечани марш*, *Аница – полка*, *На разстанку*, *Зулејка*, *Оријентални валцер*, *Надежда – мазурка*, *Вечерња песма* број 3, *Мајчина песма*. Године 1910. издата је друга збирка композиција: *Српске игре* број 1, *Српске игре* број 2, *Наталија – ноктурно*, *Абасах – мазурка*, *Оријентални валцер* број 5.

Певачко друштво *Чика Љуба* основано је 1906. године, а Здравко Ранковић истиче да се не зна ништа више о његовом настанку.⁶⁵ Током наредне године у оквиру друштва оформљена је припремна школа. Хоровођа овог певачког друштва био је Јан Урбан.

време био највиша музичка школа у Чешкој, која је тада била у саставу аустроугарске монархије, стога се његова диплома нострифицира као висока школа. Уп.са:–, Јан Урбан, *Напред*, 1973, 1278, 25.

⁶¹ Приликом склапања брака Урбан је прешао из католичке вере у православну. Са Милком је имао четворо деце: ћерку Катарину и синове Момчила, Слободана и Љубишу. Његова кћерка је 1931. године на првом избору за лепотицу Југославије изабрана за најлепшу Југословенку. Уп. са: исто.

⁶² Добио је и уверење осјечке војне области 28. јула 1923. године које се налази у његовом пензијском предмету. Уп. са: исто.

⁶³ У тексту из *Напреда* се истиче да су композиторове препоруке за рад Културне екипе Окружног одбора биле драгоцене, као и да су помогли његови савети и огромно искуство које је стекао у дотадашњем раду. Уп.са: исто.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ Ранковић истиче да је у београдским новинама 1907. године објављена вест да су „вредни Ваљевци обновили своје певачко друштво и већ располажу хором од двадесет спремних чланова“. *Политика* је објавила 14. марта 1907. године да је ваљевском певачком друштву потребан „један добро очувани фис хармониум са најмање четири октаве“. Исте године одржано је неколико концерата. На једном од концерата, према Ранковићевим речима, публици се нарочито допала нова Урбанова композиција *Била једном ружа*

Ранковић указује да су наступи овог хора представљали најзначајније културне догађаје у Ваљевоу током 1907. године. Све до 1911. године нема информација о наступима *Чика Љубе*, а поменуте године су два певачка друштва – *Чика Љуба* и *Занатлија*⁶⁶ – спојени у једно друштво „под извесним условима, утврђеним међусобни уговором у смислу правила, и отпочет је рад тихо али стално, с вољом и љубављу“.⁶⁷

Жарко Јовановић наводи да је Ваљево на почетку XX века постајало све више привредни, културни и административни центар западне Србије и да се развијало радништво. Настанку и развоју Радничке-уметничке групе *Абрашевић* претходила је богата културно-уметничка активност радника овог града.⁶⁸ Године 1903. основан је *Раднички певачки хор* који је наступао на забавама изводећи *Радничку химну*, *Марсељезу*, *Песму раду*, *Песму Првом мају*.⁶⁹

Љубисав Андрић истиче да су у недељнику *Напред* од оснивања 1945. године са посебном пажњом неговане теме из политичке привредне, културне, уметничке, научне и спортске историје Ваљева и ваљевског краја. Када је реч о музици, највише је писано о певачким друштвима, а нарочито о певачком друштву *Чика Љуба*.⁷⁰

Милан Ђенадић пише да је почетком педесетих година прошлог века започео тренд демократизације културе.⁷¹ Она се развијала у два паралелна правца: први је био под јаком државном и идеолошком контролом, а други је био креативнији и освајао је уметничке слободе. Крајем шездесетих и почетком седамдесетих многе уметничке форме су добиле своје институције и основана је мрежа општинских културних манифестација. Ђенадић указује да се отварао велики број културних центара, домова културе, радничких и народних универзитета,⁷² домова омладине, преко којих се култура приближавала већем броју заинтересованих. Према Ђенадићевом мишљењу, за свеобухватно разумевање

једна. Композитор је после ове композиције „поздрављен громким узвизима“. Уп.са: Здравко Ранковић, *Ваљевски крај у XX веку: хронололија*, Ваљево, Колубара, 2002, 42.

⁶⁶ Погледати: Прилог бр. 1.

⁶⁷ Здравко Ранковић, нав. дело, 43.

⁶⁸ Жарко Јовановић, Црвена позорница ваљевског „Абрашевића“ (1905–1914), *Гласник Међуопштинског историјског архива у Ваљевоу* 17, 1982, 164.

⁶⁹ Исто, 166.

⁷⁰ Љубисав Андрић, Прошлост Ваљева и ваљевског краја до 1941. године на страницама „Напреда“, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 32, 1998, 336.

⁷¹ Милан Ђенадић, Културна политика и манифестације града Ваљева 1944–1975, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 42, 2008, 88.

⁷² Народни универзитети су морали да остварују контакт са специјализованим универзитетима у Београду. Програми су се реализовали путем семинара, курсева и разних предавања за стручно и опште образовање одраслих. Теме предавања су биле опште, друштвено-економске и идеолошко-политичке. Уп. са: исто, 97.

културне политике, неопходно је упознавање са привредним, образовним и демографским стањем у Ваљево. Основне карактеристике Ваљева, као и других градова у Србији након Другог светског рата, биле су велика незапосленост, доминација пољопривредног становништва у односу на градско, општа неписменост и сиромаштво. Године 1944. основан је Културно-просветни одсек Окружног народноослободилачког одбора Ваљево, који је своју културно-просветну делатност спроводио подељен на одсеке за: народно просвећивање,⁷³ школе, културу и просветну администрацију. Дом културе је оспособљен за рад, основане су библиотека са читаоницом, шах секција, хор и оркестар.

Ђенадић наводи да су приредбе имале за циљ културно-уметничко уздизање и разоноду народа. Програми су били разноврсни и пригодни, а изводиле су их културно-уметничке екипе, међу којима се издвајало културно-уметничко друштво *Абрашевић*.⁷⁴ У биоскопима су најзаступљенији били филмови совјетске, америчке, енглеске, француске, чешке, али и финске продукције.⁷⁵ У то време одржавани су Сабори учитеља ваљевског краја, као манифестација просветних радника, где су размењивана искуства из рада у школи и ван ње.⁷⁶

Педесетих година ситуација је била мало боља у односу на претходну деценију, а током шездесетих година јавила се идеја и донета је одлука о отварању нове културне институције *Ликовне галерије* у Ваљево. Сви сликари из Ваљева поклонили су по једну слику галерији. Године 1969. основан је *Клуб младих истраживача*, први клуб такве врсте у земљи. Ђенадић истиче да је рад у Клубу организован кроз области у оквиру којих су деловале научно-истраживачке групе: геолошка, типографске, групе за флору, фауну, палеонтологију, фолклор и друштвену културу, етнографију и материјалне културе, историју и социологију, изучавање језика и групу за планинарско-спелеолошка истраживања. Основни циљ чланова био је да на темељима науке, стваралачким радом проширују своје знање, задовољавају хобије и корисно проводе време, и да раде на заштити природних и културних вредности. Ђенадић указује да је Клуб прерастао у

⁷³ Ђенадић констатује да се делатност Одсека за народно просвећивање одвијала кроз организовање алфаветских течаја, народне универзитета, књижнице и читаонице, припрему и давање приредби у извођењу културно-уметничких екипа, приказивање биоскопских представа и фискултуру. Најзначајнији и најсвеобухватнији посао било је сузбијање неписмености. Уп. са: исто.

⁷⁴ Исто, 90.

⁷⁵ Исто.

⁷⁶ „Ту су презентовани реферати о упутствима за васпитавање младих генерација са идејама ‘новог југословенског патриотског социјализма’“. Уп. са: исто, 91.

Друштво истраживача „Владимир Мандић – Манда“ и оно је иницијатор и оснивач Истраживачке станице у Петници која је почела да ради 1980. године.⁷⁷

Аматеризам у Ваљеву се одвијао преко културно-уметничких друштава кроз драмске, фолклорне, хорске, литерарне и рецитаторске секције. Проблеми са којима су се суочавали у раду, како наводи Ђенадић, били су материјалне и кадровске природе и у организационој страни делатности.⁷⁸ Након укидања професионалног позоришта, Ваљево је постало центар развоја позоришног аматеризма,⁷⁹ активан је велики број грађана који су учествовали у представама. На фестивалима су освајали сва прва места, а 1966. године су постали најбољи аматери Југославије добивши Вукову награду.⁸⁰

Зоран Јоксимовић пише да је крајем друге половине двадесетог века *Абрашевић* добио оштру критику због недовољне припремљености представе, а у тексту се наводи и квалитет хора: „Не би се могло рећи да се није уложило труда, али с обзиром на уметнички ниво приредби, одржаваних првих месеци по ослобођењу, осећа се опадање. Осетило се да програм није унапред смишљено одабран него да је „скрпљен“ на брзину. Уопште је наша грешка у задње време спремање програма на брзину. Не мислим овде да хор није био добар, али песме су већ старе и публици добро познате. Тако исто и песме певане у дуету, могли смо пронаћи нешто новије. (...) Сматрам да убудуће програм морамо унапред припремити, одабрати га, уметнички ниво уздићи и не понављати оно што смо већ чули“.⁸¹ На основу

⁷⁷ Уп. са: Исто, 95.

⁷⁸ Исто, 98.

⁷⁹ Здравко Ранковић је писао о *Ваљевском позоришту Драгутина Крсмановића* – путујућем позоришту крајем XIX и почетком XX века, а од 1911. године постало је ваљевско. Савременици су о Крсмановићу говорили следеће: „добар карактерни и комични глумац изразито реалистичког правца с лепим смислом за изражавање типичности у карактеризацији, досетљив у изналажењу необичних глумских појединости у игри“. Уп. са: Здравко Ранковић, Ваљевско позориште Драгутина Крсмановића, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 28–29, 1994, 93; Ранковић истиче да је прво стално позориште које је постојало у Ваљеву Окружно народно позориште. Оно је функционисало само током пролећа 1947. године, „извело мало представа и пребрзо утонуло у заборав оставивши о свом постојању тек понеки траг у архивској грађи, новинским чланцима и сећањима његових припадника“. Уп. са: Здравко Ранковић, Окружно народно позориште у Ваљеву 1947. године, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 30, 1996, 182; Боривоје Стојковић истиче специфичне стваралачке ефинитете и особености уметника из ваљевског краја, констатујући да је „уметничка мера у највише случајева врло висока или чак највиша према уметничком домету оствареном у историји српског позоришта“. Неки од уметника које је Стојковић издвојио су: Милован Глишић, Милорад Гавриловић, Драгутин Крсмановић, Коста Илић, Драга Спасић, Душан Кујунџић, Радомир Плаовић. Уп. са: Боривоје С. Стојковић, Личности из ваљевског краја у српском позоришту, *Гласник Међуопштинског историјског архива у Ваљево* 17, 1982, 135.

⁸⁰ Милан Ђенадић, нав. дело, 98.

⁸¹ Зоран Јоксимовић, Ваљевски „Абрашевић“ у 1945. години, *Гласник Међуопштинског историјског архива у Ваљево* 20–21, 1986, 124–125.

овога увиђамо да се ситуација у области хорског певања променила у односу на прошлост и да је занемарена брига о сталном употпуњавању репертоара.

Боривоје Максимовић напомиње да су одржани бројни концерти Културно-просветног одсека у Ваљеву.⁸² Музичка секција у оквиру одсека основала је оркестар сачињен од школованих музичара. На основу плаката може се видети да су изводили композиције Леонкавала (Ruggiero Leoncavallo), Мусоргског (Модест Петрович Мусоргски), Чајковског (Петар Иљич Чајковски), Вердија (Giuseppe Verdi), Сметане (Bedrich Smetana) и Станислава Биничког.⁸³

Када је реч о ваљевском школству, Душан Николић истиче да је међуратни период карактеристичан по убрзаној поправци оштећених и изградњи нових школских зграда. Посебно отежавајућа околност за успешнији рад школа у овом периоду било је нередовно похађање наставе иако је то законска обавеза деце.⁸⁴ Ипак, Николић констатује да је у решавању овог проблема остварен видан напредак чему су највише допринели школски одбори.⁸⁵ Успешност школских одбора у овом периоду, а нарочито у сеоским срединама, бивала је све већа због чињенице да су школе биле центри целокупне културно-просветне активности.⁸⁶ Николић закључује да је разумљиво „што су школски одбори у основним школама у свом програму имали најбогатији садржај рада, широку активност и што су у овоме остваривали запажене резултате и допринели општем развоју школства између два рата“.⁸⁷ Најзаслужнији за то су учитељи, а Николић о њима пише: „То су биле генерације учитеља великих маштара, ентузијаста, стваралаца и великих заљубљеника у педагошку науку и праксу. Као такви, уживали су велики углед у својим срединама“.⁸⁸

⁸² Боривоје Максимовић, Сећање на прве дане у ослобођеном Ваљеву и на културно-просветни рад 1944. године, *Гласник Међуопштинског историјског архива у Ваљеву* 9, 1974, 68.

⁸³ Погледати: Прилог бр. 2; Почетком друге половине XX века у Ваљеву су у оквиру омладинских бригада основане музичка, драмска, фолклорна и рецитаторска секција. Бранислав Милосављевић пише да су приредбе давале унутар бригаде. У оквиру бригада организовани су течајеви за описмесмењавање и према Милосављевићевом мишљењу, ниједан бригадир се није вратио док није научио да чита и пише. Уп. са: Бранислав Милосављевић, Сећање на рад омладине Ваљева у обнови и изградњи земље (1944–1958), *Гласник Међуопштинског историјског архива у Ваљеву* 9, 1974, 83–84.

⁸⁴ Душан Николић, Из прошлости школства: школски одбори између два рата, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 32, 1998, 194.

⁸⁵ Николић указује да су чланови школског одбора са учитељем и одборником локалне власти, по унапред припремљеном плану, посећивали свако домаћинство и са родитељима обављали разговоре у циљу привођења њихове деце на наставу. У случају потребе посете су обавезно понављане. Уп. са: исто, 195.

⁸⁶ Исто.

⁸⁷ Исто, 202.

⁸⁸ Душан Николић, 202.

С обзиром на све наведено везано за развој ваљевског школства током прве половине XX века и имајући у виду све околности које су утицале на похађање наставе, постаје јасније зашто Ваљево није добило музичку школу на почетку прошлог века. Ако је и у обавезном основном школству било проблема, може се закључити да је било нужно да се сачекају повољније околности за развој музичког школства у институцији предвиђеној за ту делатност.

Живорад Грбић – живот и дело

Историчар Дејан Поповић указује да се Грбићев допринос изучавању ближе културне и музичке прошлости Ваљева може посматрати као дело са елементима завичајне историографије.⁸⁹

Живорад Грбић⁹⁰ рођен је 19. септембра (по старом календару 6.) 1892. године од оца Стојана и мајке Милице (рођене Ковачевић). Стојан Грбић био је каменорезац, а Милица је била домаћица. Грбићи су пореклом Личани, а у Ваљево су се доселили у другој половини XIX века. Породица је имала осморо деце – четири дечака и четири девојчице, нажалост, девојчице су умирале једна за другом, а у животу су остали Тодор, Василије, Сава и Живорад – који је као најмлађе дете добио ово име да би остао у животу.⁹¹ Поповић указује да су Грбићи становали у Таковској улици 3 – на периферији старог Ваљева, а према причама Живорада Грбића – после очеве смрти живели су у великој беди и оскудици сваке врсте.⁹²

Поповић пише да је Грбић био изузетан, „са одличном меморијом, веселе природе и негде у животном добу од десетак година први пут се упознао са виолином. Ко му је био први учитељ инструмента, остало је непознато“.⁹³

⁸⁹ Дејан В. Поповић, *Музичка школа „Живорад Грбић“ Ваљево (1954–1967)*, дипломски рад, Београд, Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2001, *рукопис*, 12.

⁹⁰ Погледати: Прилоге бр. 3 и бр. 4.

⁹¹ Дејан В. Поповић, нав. дело, 12.

⁹² Исто.

⁹³ Уп. са: исто; Здравко Ранковић наводи да је Грбић прве додире са виолином имао у кући апотекара Милорада Тадића, који му је био комшија и кум. Са једним од своје браће, Василијем, „овладао је инструментом“. Ранковић претпоставља да је Грбић имао стручну музичку помоћ Јана Урбана. Уп. са: Здравко Ранковић, Живорад Грбић, хоровађа и музички педагог, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 26-27, 1992, 29.

Године 1903. као одличан ђак уписао се на Богословију Светог Саве у Београду. Наставници црквеног и хорског певања били су му Стеван Стојановић Мокрањац и млади виолиниста Јован Зорко. Према правилнику школе, сваком другом ученику дата је виолина на коришћење, али је Грбић није добио. Грбићева кћерка Зорана Грбић Хорват, у интервјуу са Поповићем, навела је да је њен отац после часова, а понекад и ноћу одлазио на таван изнад интерната и вежбао инструмент. У испитном року је пријавио полагање предмета виолина и на изненађење професора положио.⁹⁴ Може се закључити да је Грбићева истрајност у вежбању, без обзира на околности, показатељ његове огромне љубави према музици, која се касније рефлектовала на успешан педагошки рад.

Након завршетка Богословије, у периоду 1912–1914 радио је као практикант архивар у Ваљевском Окружно начелству, а 1914. године се запослио у Гимназији у Ваљеву, где је био хонорарни наставник музике и певања.⁹⁵ Мобилисан је 1914. године у току Првог светског рата и био је војник у Дринској болничкој чети. При повлачењу српске војске 1915. године, болестан и слаб пао је у заробљеништво у Косовској Митровици. Према причама његове деце – у заробљеништву је остао три године, а од сигурне смрти спасла га је коцка шећера коју је од некога добио.⁹⁶

Након Првог светског рата Грбић је поново радио у Гимназији, а затим је добио државну стипендију Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, напустио родни град и отишао у Праг. У то време, Праг је био један од центара европске музичке сцене, а Грбић је уписао студије виолине на Прашком конзерваторијуму. Јосип Славенски је такође студирао у то време. Грбић је имао велико задовољство да упозна композиторе и извођаче Кубелика (Jan Kubelik), Коцијана (Jaroslav Kocian) и Ондричека (František Ondříček).⁹⁷ Виолину је студирао код професора Јиндриха Фелда (Jindrich Feld), познатог као строгог педагога, а поред тога је учио хармонију, контрапункт и друге теоријске предмете. Још као студент истицао се техником свирања. Студије је завршио са високим оценама, а једну годину

⁹⁴ Дејан В. Поповић, нав. дело, 12.

⁹⁵ Ранковић напомиње да је Грбић у то време био без уобичајених педагошких квалификација, али да је добио посао због „осведоченог познавања материје и несвакидашње музичке надарености и заинтересованости, али и због оскудице у кадру за наставу из тог предмета“. Уп.са: Здравко Ранковић, Живорад Грбић..., 30.

⁹⁶ Дејан В. Поповић, нав. дело, 13.

⁹⁷ Здравко Ранковић указује да је Грбић у Прагу почео да гради животни пут музичара и све што је видео и чуо могло га је инспирисати да нешто покуша да оствари и у Ваљеву и тако град прближи чешким уметничким достигнућима. Уп. са: Здравко Ранковић, Живорад Грбић..., 30.

(1923–24) провео је студирајући упоредо и на одсеку композиције. Школовање је започео 1919, а завршио 1926. године, вративши се у Србију.⁹⁸

Након завршетка школовања, у Ваљеву започиње свој педагошки рад као професор музике. У Ваљевској гимназији учио је бројне генерације у периоду од 1926. до 1935. године, а кратко време је био наставник на Богословији у Сремским Карловцима. У Београд се преселио 1935. године и почео да ради као наставник музике у Учитељској школи, а две године касније прелази у Средњу музичку школу при Музичкој академији. Године 1945. постао је ванредни професор за виолину на Музичкој академији, на којој ради до смрти 1954. године. У том периоду изабран је и за сталног члана Музиколошког института.⁹⁹

Двадесетих и тридесетих година прошлог века Грбић је био професор „слободних вештина“ и те године су веома плодне. Он је у то време веома активан са гимназијским мешовитим хором и оркестор на светосавским и видовданским приредбама. Најзначајније је што хор и оркестар Ваљевске гимназије под Грбићевим руководством постиже велике успехе – на концертима у Ваљеву и другим градовима Србије. Маја месеца 1929. године одржан је концерт на Коларчевом универзитету, а ђачки мешовити хор сачињен од најбољих ваљевских гимназијалаца извео је Милојевићеву *Звезду* и Мокрањчеву *Осму руковет*. Милоје Милојевић је том приликом у дневном листу *Политика* написао чланак пун похвала за рад Живорада Грбића – што је свакако утицало да се ваљевски виолиниста неколико година касније досели у Београд.¹⁰⁰

Осим редовног рада у гимназији, Грбић је био хоровођа певачког друштва *Занатлија* од његовог формирања 1929. године. Ово друштво је гостовало у многим варошима и варошицама, према наводима Поповића, а све је крунисано гостовањем у Београду 1933. године.¹⁰¹ Коста Манојловић је са пуно похвала писао да *Занатлија* спада у ред најбољих хора из провинције.¹⁰²

Живорад Грбић је 1930. године одликован Орденом Светог Саве V реда, по Указу Његовог Величанства краља Александра I, а на предлог министра просвете Боже Максимовића. Према казивању Бранислава Ломе – ученика Живорада Грбића – Грбић је

⁹⁸ Дејан В. Поповић, нав. дело, 13.

⁹⁹ Исто, 14.

¹⁰⁰ Исто.

¹⁰¹ Исто, 15.

¹⁰² Исто.

„привукао велики број родитеља, који су под његовом сугестијом куповали за своју децу инструменте“¹⁰³, а Грбић се бавио и држањем приватних часова. У годинама непосредно после Првог светског рата војни музичари (виолинисти) и музички образовне руске емигранткиње (за клавир) давали су приватне часове, али без великих резултат јер класична музика није имала довољно својих поклоника. Тек доласком Живорада Грбића, који је и родом Ваљевац, у граду се осетио жив интерес за учење виолине и клавира. Он је „умео да анимира своје ученике и да их подстакне на упоран рад“, јер музичка уметност је једна од уметности која је најтеже стицала популарност код образованих људи из преваходно имућних породица. Грбић је одлично свирао клавир – што му је помогло у педагошком раду.¹⁰⁴

У Београду је у Учитељској школи предавао певање и свирање, руководио је ђачким хором, а хонорарно је више година предавао у музичкој школи *Станковић*.

Током Другог светског рата повремено је свирао на концертима које је преносио *Радио Београд*. Децембра месеца 1942. године потписао је изјаву у којој је изразио лојалност Влади народног спаса и, колико је познато, ова изјава није му правила никакве сметње у даљем раду по консолидовању нове власти 1944–45 године.

Једно време био је управник дома за ратну сирочад *Саша и Тамара*, где се бавио виолинском педагогијом, музички образовао ученике, а „многе од њих увео у лепоту и изражајност класике“.¹⁰⁵ Многи ученици из те установе су постали значајни музичари, а један од њих је виолиниста Трипо Симонути.

Осим педагошког рада, Живорад Грбић се бавио и проблематиком инструктивне литературе за виолину и објавио одређена издања из те области: *Скале* за виолину (у сарадњи са професором Лазаром Марјановићем), *Техника гудала* и *Школа за виолину О. Шевчика*, *Етиде Волфарта и Кејсера*, као и збирку виолинских композиција југословенских аутора *Златне степенице* у три тома. Посвећеност педагошком раду и љубав према музици и виолини увиђа се на основу овог сегмента Грбићеве делатности.

Написао је неколико комада за виолину и клавир, стога се доказао и као композитор. Објављена дела су *Интродукција* и *Рондо*, *Коло* и *Невестина песма*. Дела Живорада Грбића и данас се повремено изводе.

¹⁰³ Исто.

¹⁰⁴ Исто.

¹⁰⁵ Исто, 16.

Умро је 8. фебуара 1954. године у Београду. Смрт га је затекла на дужности продекана Музичке академије. Душан Плавша је поводом Грбићеве смрти написао: „отргнут је из наше средине један заслужан музички радник, познати српски виолински педагог Живорад Грбић, професор Музичке Академије у Београду“.¹⁰⁶ Плавша истиче да је Грбић био „један од оних скромних музичких педагога који нит своје културне делатности скоро анонимно, ненаметљиво, откивају у пређу културног живота једне нације и једне средине“.¹⁰⁷ Запажајући да је највећи део свог живота Грбић провео у раду на музичком васпитању нових виолинских кадрова и у раду на подизању „нашег младог музичког школства“, Плавша је констатовао да је Живорад Грбић остао у сећању својих ученика и колега као савестан градитељ наше музичке културе.¹⁰⁸

У свом тексту Плавша спомиње и Ваљево, дефинишући га као „варошицу у којој је одувек постојало изузетно поштовање према музици и разумевање за тежње и напоре музичара“. Душан Плавша пише: „Веома је важно нагласити да је Живорад Грбић увек, за разлику од многих музичких педагога, највећу подршку посвећивао музичком васпитању најмлађег музичког нараштаја. Остајући доследан освештаном правилу музичке педагогије да правилан и постепен развој једног уметника непосредно зависи од темеља које је он стекао у најранијој младости, Живорад Грбић је много труда уложио да осветли нека најбитнија питања у вези са музичким васпитањем деце и омладине“.¹⁰⁹

Историчар Мирослав Перишић истиче да се „научна историографија, последњих година све више (...) помера ка изучавању културе, свакодневног живота, ка испитивању цивилизацијског хода српског народа, ка критичком самосагледавању (...). Писање књига о школама значајно је, пре свега као писање књига о институцијама. Сагледавање њиховог не лако мерљивог учинка и укупног утицаја на друштвену стварност битно је за употпуњавање знања о српском друштву у последња два века“.¹¹⁰ Перишић пише да је оснивање Ваљевске гимназије 1870. године значило „постављање темеља будућности града који се од тада до данас уз гимназију брже модернизовао и растао, наслањајући се на њу, савијајући се око ње, сустижући је, али никада не успевајући да је надрасте. Без

¹⁰⁶ Dušan Plavša, In memoriam – Živorad Grbić, *Savremeni akordi*, 1954, 6.

¹⁰⁷ Исто.

¹⁰⁸ Плавша напомиње да је велики број виолиниста који су стекли своје музичко образовање у класи овог одличног виолинског педагога. Уп. са: исто.

¹⁰⁹ Исто, 7.

¹¹⁰ Мирослав Перишић, Сто двадесет пет година Ваљевске гимназије 1870–1995., група аутора, Ваљево, 1995, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 30, 1996, 221.

гимназије Ваљево би остало далеко у сенци многих других места“.¹¹¹ Управо у гимназији су стицана прва музичка знања, а један од професора био је Живорад Грбић чије име ваљевска музичка школа носи од шездесетих година претходног века. Соња Маринковић наводи да се „у делатности певачких друштава музичко образовање чланова наметало (...) као витално за рад ансамбла и отуда ће управо она постати језгра формирања првих облика организованог педагошког рада“¹¹², а Грбић је имао и значајну улогу и у ваљевским певачким друштвима.¹¹³ Имајући у виду напоре Грбића да у Ваљеву покрене развој музичког школства, у даљем току текста покушаћемо да осветлимо почетке рада школе, као и даље токове који су утицали на још значајнији рад ваљевске музичке школе крајем XX и почетком XXI века.

Музичка школа *Живорад Грбић* – оснивање и почеци

Музичка школа *Живорад Грбић* у Ваљеву основана је одлуком Народног одбора општине Ваљево 24. септембра 1952. године, а почела са радом 1. октобра 1954. године.¹¹⁴ На почетку рада школа је имала само два одсека – за виолину и клавиру.¹¹⁵ Током прве школске године, као нова специфична установа у граду, музичка школа се тек упознала са организацијом наставе, наставним планом и програмом, литературом, правилницима. Све наведено тражено је од београдских школа и секретаријата Удружења музичких педагога, који су по том питању имали искуства.¹¹⁶

Зграда у којој је првобитно била смештена музичка школа није грађена као школски објекат, нити је касније одговарала педагошким захтевима наставе. Током Другог светског рата, немачка војска је дошла у Ваљево 14. априла 1941. године и заузела кућу доктора Пантића. Године 1945, у фебруару месецу, у овој згради је отворен Дом пионира, а др

¹¹¹ Исто, 215.

¹¹² Соња Маринковић, нав. дело, 629.

¹¹³ Најзапаженији је Грбићев рад у певачком друштву *Занатлија*. Уп. са: Здравко Ранковић, Живорад Грбић..., 31.

¹¹⁴ У септембру 1954. године у одсеку за просвету и културу Народног одбора градске општине Ваљево покренута је дискусија о проналажењу зграде за будућу музичку школу. Зграда је морала да задовољи специфичне услове – да има мале изоловане учионице у којима би се реализовала индивидуална настава. Такве услове није било лако пронаћи, а након дуже потраге одлучено је да се две просторије зграде у Пантићевој 103/1 употребе као просторије ваљевске музичке школе. Уп. са: Дејан Поповић, 9.

¹¹⁵ Дејан В. Поповић, Музичка школа „Живорад Грбић“ Ваљево, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 36, 2002, 73–74.

¹¹⁶ Исто, 76.

Јулка Пантић је поклонила деци наведени објекат. Касније је отворено дечје обданиште, а затим и Школа за дечје неговатељице.¹¹⁷

Дејан Поповић истиче да се у септембру 1954. године, у одсеку за просвету и културу Народног одбора градске општине Ваљево, отворило питање налажења зграде за будућу музичку школу. У згради су морале да постоје изоловане учионице због извођења индивидуалне наставе, а с обзиром на то да није било лако наћи такав објекат, одлучено је да се зграде у Пантићевој 103 искористе за просторије музичке школе – које су једанаест година биле на том месту.¹¹⁸ У периоду од 1965. до 1967. године, школа се налази у Карађорђевој улици 118, а ни ова зграда није испуњавала основне услове педагошке наставе. Током Првог светског рата у овој згради, као и у комплексу околних војних зграда, била је смештена српска резервна војна болница. Поповић указује да је касарна поседнута од аустроугарских трупа у окупацији током новембра и децембра 1914 године, али је објекат повраћен након славне Колубарске битке и победе српске војске под командом генерала Живојина Мишића. Након повлачења српске војске из Србије 1915. године, касарну су поново запосели Аустроугари и држали је до 1918. године. Током Другог светског рата зграду је заузела немачка војска.¹¹⁹

Школске 1955/1956. године уведени су нови одсеци: контрабас, виолончело, труба и кларинет, а годину дана касније и одсек флауте. С обзиром на то, отворила се могућност за формирање ђачког оркестра од двадесет и четири ученика. У музичкој школи су углавном радили војни музичари, али је школа редовно сарађивала са професорима из београдских школа и академија. За успешан рад оркестра најзаслужнији је био наставник контрабаса и флауте Војислав (Војтех) Јанда, пореклом Чех.¹²⁰

Управа школе оформила је школске 1958/1959. године припремни разред на који су се уписала деца старости од пет до девет година. Наредне школске године отворен је и одсек хармонике, стога је осим школског оркестра у то време био успешан и оркестар хармоника, као и мешовити хор.¹²¹

¹¹⁷ Дејан В. Поповић, *Музичка школа...*, Филозофски факултет Универзитета у Београду, 2001, 7–8.

¹¹⁸ Исто.

¹¹⁹ Исто, 10.

¹²⁰ Дејан В. Поповић, *Музичка школа „Живорад Грбић“ Ваљево*, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 36, 2002, 76.

¹²¹ Исто, 79.

Музичка школа је одржавала вишегодишњу сарадњу са инспектором наставе – чија се управа трудила да уведе савремену литературу и методологију у музичко образовање. Инспектор клавира била је професор Јела Кршић, виолине – професор Љубивоје Николић, трубе – професор Алојз Стрнад, хармонике – професор Војислав Вучковић, солфеђа – професор Бора Поповић, а на контролне испите долазила је и професор Бојана Дунђерски. Наведени професори су понекад држали часове у школи.¹²²

Скупштина општине Ваљево је 28. априла 1965. године на својој седници донела одлуку да се школи за основно музичко образовање у Ваљеву додели назив Школа за основно музичко образовање *Живорад Грбић* – Ваљево. Од самог оснивања школа је имала различите проблеме – око финансирања, стручности кадра, неразумевања средине, простора за рад. Упркос свему, школа је наставила са радом захваљујући захтевима родитеља који су желели да им се деца музички образују, а и због потреба града и културе за оваквом врстом установе.¹²³

Први концерт који је одржан у школи био је у јануару 1955. године. Посећеност концерта била је велика и може се рећи да је то био почетак едукативног утицаја музичке школе, пре свега на младе нараштаје. Убрзо после овог концерта следили су нови наступи ученика школе, али и наступи ученика других музичких школа наше земље са којима је ваљевска музичка школа радо сарађивала. Након пресељења у нову зграду школске 1965/1966. године створени су повољни услови за рад оркестра и могућност да се боље спремају програми за јавне наступе.¹²⁴

Музичка школа је претпрела и кризу која је настала услед разних унутрашњих проблема и довела чак и до укидања школе 1967. године. Овај догађај је снажно утицао на стање музичке културе у ваљевском крају и на добар део јавности. Међутим, чињеница да без музичке школе нема ни музичког образовања и васпитања, утицала је на свест људи да се почне размишљати о поновном отварању ове установе. Стога, две године касније – 1969. отворена је нова страница у историји музичке школе и она поново почиње рад у

¹²² Исто, 79–80.

¹²³ Исто, 80–81.

¹²⁴ Исто, 83.

септембру месецу – под кровом Дома културе у Ваљеву.¹²⁵ Године 1970. школа има 80 ученика на три одсека: гитаре, флауте и кларинета.¹²⁶

Почетак седамдесетих година претходног века био је тежак за рад музичке школе у Ваљеву. Наиме, инструментаријум је био изузетно оштећен, а наставни кадар није било могуће пронаћи у самом граду. У школи је радило шест спољних сарадника, без обзира на настојања да се обезбеди стални наставни кадар. Као и од оснивања школе, настава се делила на индивидуалну, колективну и групну. Настава хармонике је убедљиво била најзаступљенија, док су групе клавира и виолине имале двоструко мање ученика.¹²⁷

У извештајима се ишчитавају настојања да школа мора да прими већи број ученика, уколико се тежи ширењу музичке културе у граду. На основу овога се увиђа да је већ од седамдесетих година XX века, један од главних циљева ваљевске музичке школе била популаризација музике у граду. Ово се односи на „одгајање професионалног музичког кадра, музичких аматера и музичке публике“.

Заступљеност ученика на фестивалима није била велика, али су учествовали на три републичка такмичења. Битно је напоменути да је школа у то време имала добру сарадњу са родитељима, стога је и главни став школе био усмерен ка важности комуникација са родитељима као битним чиниоцима у васпитању и образовању ученика. Још један вид сарадње био је усмерен ка културним институцијама у граду, и то са: Домом културе, Домом омладине и Домом ЈНА – а ова сарадња се рефлектовала у виду заједничких концерата и организације.

У делу извештаја о финансијском потраживању, проналази се објашњење за потребних тридесет хармоника ради спровођења наставе хармоника и рада оркестра.¹²⁸

Још један од горућих проблема био је недостатак просторија, с обзиром на чињеницу да се број ученика константно повећао. Због свега наведеног, јасно је да је зграда Дома културе била неадекватна за даљи рад школе и успешно реализовање наставе.

Наредна школска година започела је мало боље, ако се има у виду да је обновљен део инструментаријума. Инструменти, као главни чиниоци наставе музичке школе,

¹²⁵ Исто, 93.

¹²⁶ Извештај за школску 1970/1971. годину, 2.

¹²⁷ Исто, 3–4.

¹²⁸ Осим тога, тражен је и стан за наставника, због проблема са недостатком сталног наставног кадра. Стога се увиђа да је секретаријат школе на све начине покушавао да обезбеди одговарајући кадар. Уп.са: Извештај за школску 1970/1971. годину, 6.

неопходни су за квалитетан рад. Међуопштинска заједница образовања делимично је помогла у решавању тог проблема, али је и даље остао актуелан проблем набавке инструмената за наставу виолине и клавира. Наставни кадар чинило је пет спољашњих сарадника, док је организација наставе остала непромењена са поделом на индивидуалну, колективну и групну.

Разматрајући задатке школе, од ове школске године уочава се тежња ка подизању нивоа музичке културе у граду. Док се претходних година тежило ка ширењу музичке културе, 1972. године се ситуација мења и школа наставља да обухвата што већи број музикалне деце и да свима који имају музичке предиспозиције олакша „описмењавање“ љубави за музику.¹²⁹

Финансијски део извештаја указује на потражњу једног клавира и десет виолина, и истицање проблема са закупнином. Нове просторије су постале неопходне због повећања броја класа и развоја саме школе. На основу свега наведеног наметнута је потреба за посебном зградом.

Година 1973. започела је набавком новог пијанина и потписивањем уговора на пола радног времена са шест спољашњих сарадника. Резигнираност због недостатка инструментаријума огледа се најбоље у следећем наводу: „Већ је поменуто у поглављу опремљености школе да је ове школске године сопственим средствима школа купила један пианино, али да без помоћи Заједнице образовања више ништа неће моћи чинити када је у питању опремљеност школе“.¹³⁰

У наредној школској години, музичка школа постаја је богатија за још два спољна сарадника, а новина је да се часови не одвијају по сменама, већ су почињали у 7:30, а завршавали најкасније у 20:45. Од ове године, посебно је назначено да се ученици припремају за музичко образовање другог ступња. Концерата је било више него раније и посебно је значајно истаћи да је организовано три заједничка концерта са музичким школама из Лознице и Шапца. Набавка учила остала је актуелна и у закључку овог извештаја, са напоменом да је Заједница образовања само једном помогла.¹³¹

¹²⁹ Сарадња са културним институцијама идентична је као у претходној школској години. Такође, и ове школске године ученици су ишли на три републичка фестивала. Уп. са: Извештај за школску 1971/1972. годину, 4.

¹³⁰ Извештај за школску 1973/1974. годину, 7.

¹³¹ Извештај за школску 1974/1975. годину, 6–7.

Школска година 1975/1976. није донела много новина у односу на претходне године. Број фестивала на којима су ученици наступали остао је исти, а проблеми попут набавке инструмената и других училиа остали су актуелни. Задаци школе се нису мењали и у извештајима се посебно назначавала важност ширења музичке културе града и припремање ученика за више ступњеве музичког образовања.¹³²

Године 1976. примећује се промена у виду сарадње са градским основним школама. Наиме, за ученике свих школа организовани су концерти у сарадњи са Музичком омладином. Фестивали на којима су ученици учествовали су Такмичење музичких школа Србије, Војводине и Косова и Фестивал музичких школа СР Србије. Осим тога, ученици су учествовали на Југословенским сусретима КУД-а *Абрашевић*.¹³³ Ове године у извештајима није посебно назначена потреба за финансијском помоћи у виду набавке инструмената.

Године 1977. број ученика на настави клавира и хармонике је изједначен – по педесет и пет. На основу овога се увиђа да је порасло интересовање за клавир, док се сходно томе интересовање за хармонику незнатно смањило. Настава је поново организована у две смене и то због расположивог капацитета простора.

Значајно је истаћи да се од ове школске године посебно обратила пажња на „освајање вишег нивоа образовно васпитног рада“,¹³⁴ затим на подизање нивоа стручности наставника и благовременој припреми ученика у циљу професионалне оријентације. Посебно се наводи и рад на идеолошком уздизању наставника у складу са актуелним друштвеним кретањима и збивањима у земљи, као и потреба за ангажовањем спољних сарадника који могу пружити помоћ школи. У циљу побољшања рада школе, напомиње се да је потребно студиозније оцењивање ученика и усклађивање критеријума наставника, вођење педагошке и школске документације, уз рационалније коришћење постојећих наставних средстава и училиа којима школа располаже, али и осталим задацима који се у току године појаве мимо годишњег програма рада.¹³⁵ Све наведено није ништа необично за обичан извештај о раду школе, али је у овом случају значајан – и то због тога што се ове тачке први пут појављују у дотадашњим извештајима Музичке школе *Живорад Грбић*. Претходни извештаји су се у кратким цртама позивали на задатак школе да музички

¹³² Уп. са: Извештај за школску 1975/1976. годину.

¹³³ Извештај за школску 1976/1977. годину, 4.

¹³⁴ Извештај за школску 1977/1978. годину, 2.

¹³⁵ Исто, 7.

описмени ученике и подигне ниво музичке културе у граду, али нигде се није експлицитно помињао рад наставника и вођење педагошке документације. Овај тренутак у извештају рада показатељ је зрелијег начина вођења школе и стремљења ка успешности и правилнијој координацији рада наставног кадра. С обзиром на те промене, касније измене у побољшаном начину рада не би требало превише да изненађују. Исцрпан приказ рада школе у неадекватним условима, ипак је „уродио плодом“ и, без обзира на тадашње разне недостатке, тежило се ка одређеној врсти савршенства у педагошком смислу.

Крајем седамдесетих година прошлог века, тачније у школској 1979/1980. години, расправљало се о чињеници да се повећава број ученика који напуштају школу. Наиме, наставнички кадар је сматрао да је једини пут ка циљу спречавања осипања броја ученика, боља селекција приликом пријема ученика, изграђивање уједначенијег критеријума захтева који се постављају пред ученика, и такав однос наставника према ученицима и раду који ће деци уливати већу љубав и заинтересованост за бављење музиком. Настава се те године, као и претходних, одвијала у две смене, али шестодневно – што је и био један од главних узрока проблема изостајања ученика са наставе. Према мишљењу изнетом у извештају о раду, овакав вид наставе је директно утицао на одлуку родитеља да ли ће се њихово дете бавити музиком или не. Разлог је био једноставан – родитељи су желели да им деца буду слободна током викенда. Такође, радне суботе у основним школама утицале су на то да се настава „паралише“ у музичкој школи.¹³⁶

Поменути проблеми проналазе се и у извештајима из каснијих година. Управо, недостатак простора и недовољно добра организованост наставничког кадра утицала је на смањење броја ученика. Ипак, у наредним годинама, почетком осамдесетих година – уочава се побољшавање такве ситуације, а то се увиђа у одвијању наставе током радних дана.

Од 1985. године школа ради при Основној школи *Жикица Јовановић – Шпанац* (три године), да би 1988. године добила простор, зграду наменски грађену за потребе ученика музичке школе. Од тада Ваљево има једну од најлепших музичких школа у Србији са учионицама опремљеним за индивидуални рад, групну наставу, као и две сале: малом и великом концертном (која има две стотине седишта).¹³⁷

¹³⁶ Извештај о раду за школску 1979/1980. годину, 1–7.

¹³⁷ <http://www.muzika.edu.rs/index.php/istorijat-skole-zivorad-grbic>

Године 1990. школа *Живорад Грбић* постаје прва средња музичка школа у западној Србији, на тај начин потврђујући претходне успехе и започињући нову етапу у свом развоју.¹³⁸ Октобра 1994. године при школи се отвара и издвојено одељење у Лајковцу са четири одсека: хармоника, клавир, виолина и гитара.¹³⁹

Рад школе крајем деведесетих година XX века

Извештаји о раду Музичке школе *Живорад Грбић* током деведесетих година прошлог века састоје се из три целине: један део извештаја обрађује све релевантне податке Средње школе, други део представља податке о раду Основне школе, а трећи део обухвата податке који су заједнички за оба нивоа школовања. У извештајима је напоменуто да је такав приступ њиховој изради нужан и настао је на основу захтева Министарства просвете да се одређени подаци који су битни за финансирање школе или процену успеха ученика – посебно презентују на нивоу основног образовања, а посебно на нивоу средњег образовања. Из датих извештаја, као што је у њима наглашено, може се сагледати обим и квалитет рада школе у протеклим школским годинама.

Током школске 1997/1998. године школа је имала добре просторне услове за рад, али су постојали проблеми са коришћењем просторија због нерашчишћених имовинско-правних односа са Основном школом *Жикица Јовановић-Шпанац*. Стога се у извештају скреће пажња на неопходност решавања тог проблема. Опремом и наставним средствима школа је била релативно добро обезбеђена, али развој средње школе и повећавање обима посла наметали су континуирану набавку инструмената и учила. Кадровска ситуација је у току ове школске године била повољнија, али је организација рада отежана услед великог броја професора који нису из Ваљево. Настава из општеобразовних предмета организована је у Ваљевској гимназији.¹⁴⁰

На клавирском одсеку је реализовано дванаест седница чија је тематика била разноврсна. Наиме, расправљало се о техничком напредовању ученика, усаглашавању критеријума, изостанцима ученика и индивидуалним посетама настави, као и о

¹³⁸ Средња музичка школа *Живорад Грбић* основана је одлуком СО Ваљево 25. маја 1990. године. Уп. са: Извештај о раду средње музичке школе *Живорад Грбић* Ваљево за I полугодиште 1990/1991. године, 1.

¹³⁹ <http://www.muzika.edu.rs/index.php/istorijat-skole-zivorad-grbic>

¹⁴⁰ Извештај за школску 1997/1998. годину, 1.

организовању јавних наступа, интерних часова, смотри и преслушавања за такмичења и фестивале. Одржано је укупно осам интерних часова, а сви ученици су са успехом завршили разред.¹⁴¹

Актив одсека хармонике, кларинета и флауте је, осим праћења реализације редовне наставе, организовао школско такмичење и смотру на одсеку хармонике на крају првог полугодишта, док је на дувачком одсеку организован само контролни испит. Дати су предлози ученика који ће наступити на Републичком фестивалу, Републичком такмичењу у Београду и одређен је распоред јавних наступа. Остварена је сарадња са другим активима на плану камерне музике (флаута, клавир и виолончело), као и успешна реализација интерних часова по одсецима и класама. Организовано је учешће на концертима у школама околних села и свим објектима дечјих установа. На крају првог и другог полугодишта размотрен је успех ученика по класама, радна дисциплина и изостанци.¹⁴²

Актив одсека виолине, виолончела и гитаре у току школске 1997/1998. године пратио је реализацију редовне наставе и предлагао ученике који су наступили на Фестивалу музичких школа у Пожаревцу, а такође је предложен и распоред јавних наступа на сва три одсека. Остварена је сарадња са активом клавира и дувача на плану камерне музике. Успешно је спроведена организација интерних часова по одсецима и класама,¹⁴³ као и учешће на концертима у основним школама околних села и у обдаништима.¹⁴⁴

Током школске 1998/1999. године на клавирском одсеку је реализовано девет седница. У извештајима се напомиње да је тематика актива разноврсна: техничко напредовање ученика, усаглашавање критеријума, договор о контролним испитима, изостанци ученика, индивидуална посета настави. Одржано је девет јавних и интерних часова. Полугодишњи испити су протекли у најбољем реду, а разреде су завршили сви ученици осим два неоцењена.¹⁴⁵

Актив одсека хармонике, кларинета и флауте у претходно наведеној школској години је осим реализације редовне наставе поново организовао школско такмичење на

¹⁴¹ Годишњи испити су протекли по плану, а школу је напустила само једна ученица. Уп. са: Исто, 18.

¹⁴² Ове школске године школу је напустило шест ученика на одсеку хармонике, један на одсеку кларинета и три на одсеку флауте. Уп. са: Исто, 18–19.

¹⁴³ Организована су два интерна и јавна часа на одсеку виолине, три интерна часа на одсеку гитаре и два интерна часа на одсеку виолончела. Уп. са: исто, 19.

¹⁴⁴ Школу је напустило четворо ученика виолине и три ученика виолончела. Уп. са: Исто, 19.

¹⁴⁵ Извештај за школску 1998/1999. годину, 12.

одсеку хармонике. Током године дати су предлози који ученици треба да наступе на неком од такмичења, а на седницама су предлагали распоред јавних наступа на сва три одсека.

Актив одсека виолине, виолончела и гитаре пратио је реализацију редовне наставе, али су планиране и ваннаставне активности. Организована су три интерна и јавна часа, а актив је остварио сарадњу са активима клавира и дувачког одсека на пољу камерне музике. Истиче се да је сарадња остварена и са ванредним ученицима којима је организован годишњи испит из камерне музике.¹⁴⁶ Ово је битно имати на уму, с обзиром на то да се камерно музицирање у Музичкој школи *Живорад Грбић* знатно развија тек у првим годинама XXI века.

Напомиње се да је због рада у ратним условима и немогућности одржавања редовне наставе, било обавезно дежурство наставника, обављање консултација са ученицима, одржавање испита за ученике који су незадовољни предложеном оценом и дипломских испита за ученика завршног разреда средње школе.¹⁴⁷

У оквиру концертне делатности школе издваја се наступ ученица Катарине Крунић и Невене Николић на отварању Дванаесте филателистичке изложбе у Галерији Народног музеја. У току новембра одржан је промотивни концерт *Камерног ваљевског оркестра*, чији је диригент Милан Недељковић.¹⁴⁸

Ученици су учествовали на великом броју такмичења и освајали награде.¹⁴⁹ Може се истаћи да је екипа школе *Валис*, чији је инструктор била Валентина Цвијетић, освојила прво место на Шеснаестом квизу Музичке омладине са темом „Народна музика Југославије“.¹⁵⁰ Први део је организован у Зајечару, а финале у Етнографском музеју у Београду. Екипа школе је наступала у саставу: Ива Борисављевић, Зорка Лукић и Јована Стојанић.¹⁵¹

Културна и јавна делатност школе током 1999/2000. школске године била је веома успешна. У октобру је одржан концерт *Карневал у Венецији*, а извођачи су били Тања,

¹⁴⁶ Исто, 13.

¹⁴⁷ Исто, 32.

¹⁴⁸ У извештају се истиче да је Недељковић бивши ученик школе. Уп.са: исто, 35.

¹⁴⁹ Ученици су наступали на следећим такмичењима: Смотра талената у Сремским Карловцима, Републичка смотра солфеђа, Школско такмичење клавириста у Музичкој школи *Јосип Славенски*, Смотра пијаниста у Шапцу, Фестивал флаутиста у Ваљеву, Смотра хармоникаша у Лозници, Републичко такмичење пијаниста у Београду у Музичкој школи *Мокрањац*, Републичко такмичење флаутиста у Музичкој школи *Владимир Борђевић* и Републичко такмичење кларинетиста у Београду у Музичкој школи *Станковић*.

¹⁵⁰ Уп. са: исто, 37.

¹⁵¹ Исто, 35.

Вања и Иван Вељковић. На концерту су углавном извођена дела италијанских композитора. У току године ученици су наступали у *Галерији 34*, а интересантно је да су професори Милица Степановић и Валентина Цвијетић организовале интерни час из предмета Дечји оркестар. Цвијетићева је била и уметнички руководиоца ансамбла старе изворне музике *Русалке*. Ансамбл су чиниле ученице школе, а основан је при удружењу *Хоризонт*. Као део програма концерта организована је изложба слика *Сликање природом*.¹⁵²

Ученици су наступали на Фестивалу музичких талената у Новом Кнежевцу, Републичком такмичењу хармоникаша у Крагујевцу,¹⁵³ Фестивалу флаутиста у Ваљеву,¹⁵⁴ Фестивалу пијаниста у Шапцу,¹⁵⁵ Републичком такмичењу у Београду, Фестивалу талената музичких и балетских школа Србије у Аранђеловцу, Савезном такмичењу у Београду, Фестивалу омладинских хорова Србије у Новом Пазару, Међународном такмичењу Петар Коњовић у Београду, такмичењу *Петар Тошков* у Земуну, Међународној смотри виолиниста у Сремској Митровици, Такмичењу хармоникаша у Смедереву и Такмичењу клавириских два у Трстенику.

Значајно је напоменути да су на Фестивалу музичких талената у Новом Кнежевцу ученици освојили све прве награде. Осим солиста,¹⁵⁶ наступао је и камерни дуо – Ђорђе Маринковић, ученик трећег разреда флауте у класи Миомира Симоновића и Ана Вучићевић, ученица шестог разреда клавира у класи Димитрија Томића.¹⁵⁷ На Републичком такмичењу у Београду мешовити хор средње школе освојио је другу награду, а дечји хор трећу.¹⁵⁸ Награде на овим такмичењима потврђују успешност рада школе и заслужене резултате ученика.

¹⁵² Извештај за школску 1999/2000. годину, 36.

¹⁵³ Прву награду је освојио Милош Савић, док су друге награде освојили Јелена Бранковић, Игор Никић и Марко Танасковић. Никола Јанковић освојио је трећу награду.

¹⁵⁴ Прве награде су освојили Сандра Вујић Суботић, Невена Николић и Катарина Крунић. Јелена Јовановић и Ђорђе Маринковић освојили су друге награде, док су треће награде освојиле Тамара Обрадовић, Кристина Недељковић, Дуња Петрић и Соња Крга. Уп. са: исто, 37.

¹⁵⁵ Истакли су се следећи ученици: Никола Здравковић, Бојан Марјановић, Андрија Мирковић, Жарко Голубовић, Наташа Весић, Оливера Пантелић, Миља Митровић, Марија Маринковић, Александра Матић и Јован Новаковић. Уп. са: исто.

¹⁵⁶ Ангелина Милићевић, ученица шестог разреда виолине у класи Саше Лазаревића, Јелена Јовановић, ученица другог разреда флауте у класи Миомира Симоновића, Јелена Михаиловић, ученица трећег разреда виолончела у класи Наде Јовановић и Младен Петровић, ученик другог разреда кларинета у класи Душана Божића. Уп. са: исто, 34.

¹⁵⁷ Исто.

¹⁵⁸ Исто, 38.

Одељенска већа су тежила што рационалнијем постизању корелације између наставника: праћено је бројно стање ученика, разматрани су резултати успеха на школском такмичењу и преслушавањима по класама и одсецима, такође су разматрани изостанци и владање ученика. Пажња је посвећена и међусобним односима ученика, односима наставника и ученика, унутрашњем реду и дисциплини, као и понашању на јавним местима.¹⁵⁹

Рад школе на почетку XXI века

Настава општеобразовних предмета за све разреде Средње музичке школе организована је по плану и програму образовања Средње музичке школе у Ваљевској гимназији. Предмете које су похађали ученици су: српски језик, два страна језика, социологија, историја, ликовна уметност, математика, рачуноводство и информатика, географија, физика, хемија, биологија, устав и права грађана и педагогија. У извештају се наводи да је настава била стручно заступљена уз потпуну обезбеђеност опреме и наставних средстава.¹⁶⁰

На клавирском одсеку било је 62 ученика,¹⁶¹ наставу виолине похађало је 26 ученика,¹⁶² наставу хармонике 29 ученика,¹⁶³ на настави гитаре било је 10 ученика,¹⁶⁴ а настава флауте, кларинета и виолончела била је најмање заступљена са пет, два и три ученика.¹⁶⁵ Највише је било одличних ученика – 130, врло добрих 56, добрих 32, један ученик је завршио са довољним успехом, док је седам ученика понављало разред. Петнаест ученика је одлучило да напушта школу.

У оквиру културне и јавне делатности школе у септембру издвојени су наступи Омладинског хора на свечаности поводом дана ослобођења Ваљева и наступ ученика на свечаном отварању Основне школе у Драчићу. У октобру је одржано неколико интерних часова, док су у новембру одржани концерти у ваљевским обдаништима.¹⁶⁶ Иако се не наводи у извештајима, може се закључити да су концерти у овим установама значајни за

¹⁵⁹ Исто, 13.

¹⁶⁰ Извештај о раду школе за школску 2000/2001. годину, 2001, 4.

¹⁶¹ Исто, 5.

¹⁶² Исто, 5–6.

¹⁶³ Исто, 6.

¹⁶⁴ Исто, 7.

¹⁶⁵ Исто, 7–8.

¹⁶⁶ Ученици су наступили у обдаништима *Звончић, Бамби, Радост, Хајди, Пчелица* и *Колибри*. Уп. са: исто, 14.

развој љубави музике код деце млађег узраста и да могу значајно утицати на одлуку о похађању ваљевске музичке школе. Ученици су наступали на отварању изложбе слика Миодрага Антонића у Галерији у Тешњуру.¹⁶⁷ Од значајних концерата у току новембра издваја се целовечерњи концерт ученика у свечаној сали Ваљевске гимназије поводом прославе 130 година постојања и рада,¹⁶⁸ као и „Вече посвећено флаути“ у Галерији *Уметност* у Тешњуру.¹⁶⁹ Месец децембар је започео интерним часовима у школи, а хор средњошколаца имао је наступ поводом прославе *Абрашевића* у Дому културе.¹⁷⁰ У јануару је одржан концерт ученика који су похађали семинар хармонике Зорана Ракића.¹⁷¹ Током фебруара и марта реализован је већи број интерних часова, а најзначајнији догађаји на којима су ученици ваљевске музичке школе наступали током априла су у Руском дому у Београду и на изложби слика *Илустроване политике* у Ваљеву. Ученица клавирског одсека Ана Вучићевић свирала је на песничкој вечери Љубомира Пјевчевића у Ваљевској гимназији.¹⁷² Почетком маја Дечји хор је наступао на академији Друштва *Орашац*.¹⁷³

Током школске 2000/2001. године у школи су извршени радови на уређењу екстеријера и ентеријера у циљу оплемењивања простора. Отворен је клуб за ученике средње школе и осмишљен је јединствен плакат за све музичке догађаје у школи. Директор школе била је Слађана Торбица која је учествовала у организацији културне и јавне делатности школе, остварила је сарадњу са разним институцијама културе, као и са бившим ученицима и наставницима.¹⁷⁴

У току 2000/2001. школске године постојала су три стручна актива: актив одсека клавира, актив одсека хармонике, кларинета и флауте и актив одсека виолине, виолончела и гитаре. Ученици су освојили многобројне награде на такмичењима у земљи и

¹⁶⁷ Исто, 14.

¹⁶⁸ Концерт је одржан 20. новембра 2000. године, а 25. новембра ученици су наступили и на свечаној седници у сали Ваљевске гимназије. Уп. са: исто, 15.

¹⁶⁹ Исто.

¹⁷⁰ Интересантно је да је овај хор два дана касније наступио у представи *На дну*, такође у Дому културе. Уп. са: исто.

¹⁷¹ Исто.

¹⁷² Исто, 16.

¹⁷³ Исто, 16.

¹⁷⁴ Рад директора је уобичајено обухватао следеће: организацију концерата ученика и других уметника, праћење реализације програма рада школе, организацију културне и јавне делатности, организацију преслушавања ученика за такмичење и јавне наступе, професионалну оријентацију ученика, информисање ученика и радника, сарадњу са другим основним и средњим школама из Ваљева и других градова, сарадњу са институцијама културе, сарадњу са бившим ученицима и наставницима школе, непосредан рад са ученицима у области наставе солфеђа, сарадњу са родитељима, рад на развијању међуљудских односа, сарадњу са друштвеном средином и лично стручно-педагошко усавршавање. Уп. са: исто, 25.

иностранству. Такмичења на којима су учествовали су: Републичка смотра солфеђа у Музичкој школи Мокрањац,¹⁷⁵ Такмичење Ј. С. Бах у Београду,¹⁷⁶ Трећи фестивал флаутиста у Ваљеву,¹⁷⁷ Прво такмичење пијаниста *Др Војислав Вучковић* у Београду,¹⁷⁸ Треће међуокружно такмичење хармоникаша у Лозници,¹⁷⁹ Пети фестивал младих пијаниста у Шапцу,¹⁸⁰ Републичко такмичење музичких школа у Београду,¹⁸¹ Такмичење младих хармоникаша у Музичкој школи *Др Војислав Вучковић* у Београду,¹⁸² Фестивал музичких школа у Крагујевцу,¹⁸³ Такмичење *Петар Коњовић* у Београду,¹⁸⁴ Фестивал хорова у Шапцу,¹⁸⁵ Такмичење виолиниста у Сремској Митровици,¹⁸⁶ Дани хармонике у

¹⁷⁵ Учествовали су ученици четвртог разред средње школе из класе Слађане Торбице: Ива Борисављевић, Ана Томић и Анђелка Симић; и ученици шестог разреда основне школе из класе Светлане Ненезић: Николина Мијаиловић и Вања Драгојловић. Уп. са: исто, 17.

¹⁷⁶ Ученик Никола Здравковић, други разред основне школе из класе проф. клавира Димитрија Томића, освојио је прву награду. Уп. са: исто.

¹⁷⁷ С обзиром на чињеницу да се ово такмичење одржава у Ваљеву, учествовало је много ученика, од којих су прве награде освојили Ана Марија Бановић (други разред основне школе из класе Ирене Благојевић) и Катарина Крунић (трећи разред средње школе из класе Ане Радановић). Друге награде су освојили Сандра Вујић Суботић (класа Ирене Благојевић), Јелена Миловановић, Ђорђе Маринковић, Невена Николић и Сандра Крга у класи Ане Радановић. Треће награде освојили су Дуња Петрић (класа Ане Радановић) и Јасмина Ђурашиновић (класа Ирене Благојевић). Уп. са: исто, 18.

¹⁷⁸ Треће награде су освојили ученици из класе Јелене Мирковић: Андрија Мирковић и Оливера Пантелић. Уп. са: исто.

¹⁷⁹ Анита Петровић, ученица другог разреда основне школе у класи Зорана Ракића, освојила је прву награду и пехар као најбољи такмичар у основној школи; а Марко Танасковић, ученик првог разреда средње школе у класи Зорана Ракића, освојио је прву награду и пехар као најбољи такмичар у средњој школи. У класи Ракића прве награде су освојили Милош Савић, Јелена Бранковић и Сретен Недеић, а другу награду у класи истог професора добио је Александар Матетић. У класи Владимира Обрадовића, Иван Тимотић је освојио прву награду, а Стефан Кнежевић и Далибор Јовић друге награде. Тамара Грујић у класи Славише Јездимировића освојила је другу награду, као и Дарко Мићић из класе Данијеле Ракић. Уп. са: исто, 19.

¹⁸⁰ Ученици из класе Димитрија Томића и Јелене Мирковић освојили су друге и треће награде. Највише су се истакли Жарко Голубовић, Никола Здравковић и Андрија Мркиновић. Уп. са: исто.

¹⁸¹ Ученици клавирског одсека су добили похвале: Марија Маринковић, Јован Новаковић, Николина Мијаиловић, Андрија Мирковић, Оливера Пантелић и Наташа Весић. Ученици дувачког одсека добили су прве, друге и треће награде. Ана Марија Бановић је освојила прву награду, Сандра Вујић Суботић, Катарина Крунић, Невена Николић и Дарко Јовановић друге награде, а треће награде освојили су Ђорђе Маринковић, Дуња Петрић, Александра Севић и Саша Јаковљевић. Уп. са: исто, 20.

¹⁸² Прве награде освојили су Никола Јанковић и Анита Петровић, друге награде Јелена Бранковић, Милош Савић, Марко Танасковић и Дарко Мићић, а треће награде добили су Иван Тимотић, Јелена Аџић, Далибор Јовић и Сретен Недеић. Уп. са: исто.

¹⁸³ Прву специјалну награду освојио је ученик Милош Савић, трећи разред хармонике у класи Зорана Ракића. Прве награде освојили су Душан Стојановић, ученик трећег разреда гитаре из класе Драгана Николића и камерни дуо Стојановић и Ана Марија Бановић (флауга). Друге награде су добиле Александра Миловојевић и Јелена Михаиловић, ученице петог разреда виолине и виолончела. Уп. са: исто.

¹⁸⁴ Похвалу је освојио Душан Стојановић. Уп. са: исто.

¹⁸⁵ Дејчи хор диригента Божане Дивац освојио је другу награду. Уп. са: исто, 21.

¹⁸⁶ Никола Спасојевић, ученик другог разреда основне школе у класи Љиљане Чанић, освојио је прву награду. Уп. са: исто.

Смедереву¹⁸⁷ и Такмичење клавирских дуа у Трстенику. С обзиром на то да се у школи негује камерно музицирање, значајно је што су чак четири дуа учествовала на овом такмичењу и сви су освојили награде. Ученици из класа Димитрија Томића, Јелене Мирковић и Снежине Шалдеве освојили су следеће резултате: прву награду освојили су Оливера Пантелић и Тамара Петрић, друге награде освојили су Филип Филиповић и Милица Шујдовић, као и Александар Вујић Суботић и Марија Маринковић, а трећу награду освојио је дуо Никола Здравковић и Андрија Мирковић.¹⁸⁸

Директорка школе је истакла да је у току школске године дошло до извесног скраћења броја наставних дана због корекције календара, штрајка на почетку школске године и једнодневних штрајкова упозорења у току ње, али је годишњи фонд часова ипак реализован у целини. Торбица је констатовала су обавезне наставне и ваннаставне активности остварене и истакла је задовољство квалитетом одржаних часова, успехом ученика на крају школске године, као и успешно спроведеним матурским испитима.¹⁸⁹

Током школске 2001/2002. године у оквиру културне и јавне делатности школе концертни наступи ученика били су многобројни. У септембру 2001. године хор школе, под руководством Драгана Васиљевића, наступио је у Неготину поводом *Мокрањчевих дана*. У октобру на манифестацији *Михољско лето* у Бранковини наступиле су ученице флауте Дуња Петрић и Соња Крга у класи професора Ане Радановић. Током новембра одржан је велики број интерних часова, а међу концертима ван институције школе издваја се наступ дуа, Дуње Петрић (флаута) и Милке Марковић (гитара), на отварању изложбе слика Добриле Марковић у *Галерији 34*. Крајем новембра ученице Ана Вучићевић и Марија Маринковић наступиле су на Петом ЕПТА пијанистичком конкурс у посвећеном делима Моцарта и Листа. Ученици одсека хармонике су одржали концерт у децембру у Етнографском музеју у Београду.¹⁹⁰ Као и претходних година, хор средњошколаца диригента Милана Недељковића и дечји хор школе диригента Светлане Ненезић наступали су у Дому културе поводом *Дана „Абрашевића“*. Ученици су организовали и хуманитарне активности, стога је у јануару одржан хуманитарни концерт у галерији *Мића*

¹⁸⁷ Прве награде освојили су Анита Петровић, Никола Јанковић, Милош Савић и Бранковић Јелена. Друге награде добили су Марко Танасковић, Иван Тимотић, Зоран Тимотић, Далибор Јовић, Стефан Кнежевић, Тамара Грујић и Слободан Недић. Игор Никић, Дарко Мићић, Сретен Недић, Јелена Аџић и Александар Матетић освојили су треће награде. Уп. са: исто.

¹⁸⁸ Уп. са: исто.

¹⁸⁹ Исто, 28.

¹⁹⁰ Концерт је одржан поводом Дана Музичке школе *Коста Манојловић* (Земун). Уп. са: исто, 18.

Трнавац. У оквиру школе организован је Светосавски концерт за град Ваљево.¹⁹¹ Месец фебруар је протекао у извођењу интерних часова, а током марта професори соло певања Дубравка Арсић и Владимир Андрић су одржали концерт у свечаној сали Ваљевске гимназије.¹⁹² У априлу су одржани концерти за ученике основних школа *Андра Савчић*, *Сестре Илић* и *Десанка Максимовић*.¹⁹³ Овим концертним активностима ученици су сигурно утицали на развој музичке свести код вршњака, подстицање музичке креативности и врло вероватно на пораст интересовања деце за музичку едукацију. Током маја настављене су сличне активности,¹⁹⁴ а издвојили бисмо концерт средњошколског хора Музичке школе *Живорад Грбић* и оркестра Средње музичке школе *Војислав Вучковић* (Београд). Солисти су били Љиљана Јовановић, Владимир Андрић, Дубравка Арсић и Дејан Ивановић, а диригент је био Милан Недељковић. Изводили су *Мису бревис* Моцарта (Wolfgang Amadeus Mozart).¹⁹⁵

У извештају је истакнут репертоар хора који је наступио на Мокрањчевим данима. Хор је изводио *Шесту руковет* Стевана Стојановића Мокрањца, *Девето коло* Јосифа Маринковића, *Mattona mia carra* Орланда ди Ласа (Orlando di Lasso), *Нема 'леба* Војислава Илића и *Ој девојко беснице* Душана Максимовића.¹⁹⁶ На основу чињенице да је четири од пет композиција припада репертоару националне музике, види се неговање љубави према композицијама домаћих аутора.

У извештају актива одсека клавира за школску 2001/2002. годину наводи се проблем недостатка стручног кадра, стога је настава била организована хонорарним наставницима и колегама који на академијама завршавају научне одсеке. Ученици су на полугодишњим смотрима показали „известан ниво умећа изводећи задату скалу на испиту и једну етиду“. Истиче се да није било негативних оцена. Шеф одсека Димитрије Томић указује да је клавирски одсек на сваком концерту учествовао са великим бројем учесника, констатујући да је то очекивано због чињенице да је клавирски одсек најбројнији. На завршном концерту су учествовали сви ученици који су освајали награде на

¹⁹¹ Уп. са: исто.

¹⁹² Уп. са: исто, 19.

¹⁹³ Уп. са: исто.

¹⁹⁴ Организован је концерт за ученике основних школа *Нада Пурић* и *Милован Глишић*. Уп. са: исто: 19–20.

¹⁹⁵ Исто.

¹⁹⁶ Исто, 30.

такмичењима,¹⁹⁷ а на концерту професора наступили су Милица Кузељевић и Јелена Мирковић у клавирском дуу, а Иван Рабасовић и Димитрије Томић као солисти. Томић пише да је клавирски одсек у току школске године „дао пуно школи и градској средини, а тако ће радити и у наредној на опште задовољство и успех“. Значајно је што је шеф одсека истакао да се професори надају да ће се у наредној школској години „вратити који свршени студент клавира, па ћемо ускоро имати свој кадар у школи, што нам је од изузетне важности“.¹⁹⁸

Одсек хармонике је био активан на пољу јавних наступа ученика. Одржани су: 14 интерних часова, један јавни час, 18 концерата и три преслушавања. Владимир Обрадовић, шеф одсека током 2001/2002. школске године, истиче да је на последњем састанку професора хармонике констатовано да хармоника постаје све популарнији инструмент, „што произилази из једног академског представљања овог инструмента, а што се тиче школе одсек хармонике има тенденцију ширења и повећавања броја класа“.¹⁹⁹ Те године је и оркестар хармоника имао први јавни наступ. Успешност овог одсека огледа се и у бројним наградама које су ученици освајали на међународним, републичким и савезним такмичењима.²⁰⁰

Школске 2001/2002. године дувачки одсек имао је пет класа: две класе флауте, класу кларинета, класу трубе и класу соло певања. Одсек је активно учествовао на свим јавним часовима. Истиче се да су одржани солистички наступи ученика Соње Крге и Ђорђа Маринковића. Ученици су освајали високе награде на неколико такмичења.²⁰¹

Шеф гудачког одсека, Љиљана Чанић, констатовала је да овај одсек има јако добру перспективу за даљи рад. Напоменула је да се то не односи само на стално интересовање деце за упис, већ и на жељу ученика да наставе школовање у средњој школи, што према њеном мишљењу, представља делимично професионално оријентисање деце за бављење

¹⁹⁷ Најуспешнији су били следећи ученици основне школе: Филип Филиповић, Оливера Пантелић, Жарко Голубовић, Милица Шујдовић, Тијана Адамовић, Андрија Мирковић, Наташа Весић и Никола Здравковић. Ученици средње школе који су учествовали на такмичењима су Јован Новаковић, Марија Маринковић и Ана Вучићевић. Уп. са: исто, 32.

¹⁹⁸ Уп. са: исто, 33.

¹⁹⁹ Исто, 34.

²⁰⁰ Ученици који су освајали награде су: Анита Петровић, Јелена Бранковић, Далибор Јовић, Никола Јанковић, Иван Тимотић, Зоран Тимотић, Игор Никић, Александар Николић, Стефан Кнежевић, Ђорђе Урошевић, Слободан Недић, Тијана Половина, Марко Јовановић, Радован Ранковић и Вук Радивојевић. Уп. са: исто, 23.

²⁰¹ Најуспешнији ученици били су: Александра Севић, Ана Марија Бановић, Сандра Вујић Суботић, Јелена Јовановић, Ђорђе Маринковић, Дуња Петрић и Соња Крга. Уп. са: исто, 35.

музиком. Ипак, проблем на одсеку, према мишљењу родитеља ученика, јесте честа смена професора виолине. Чанићева је указала на апел родитеља да се тај проблем превазиђе и да ученици не мењају сваке године наставника.²⁰²

У резимеу извештаја за школску 2001/2002. годину наводи се да је најчешћа тема била реформа школства и да је Музичка школа *Живорад Грбић*, као члан Заједнице музичких и балетских школа Србије, дала свој допринос преко представника одсека у виду идеја и сугестија. Ишчекујући промене Закона о школству и све остале новине које би требало да побољшају услове рада и квалитет наставе, запослени у школи стремили су ка новим изазовима.²⁰³

У школској 2002/2003. години²⁰⁴ клавирски одсек био је укључен у процес реформе образовања и активно је учествовао у раду семинара за наставнике. Актив је дао велики допринос културној и јавној делатности школе, што се увиђа ако се узме у обзир честа и плодотворна сарадња са основним школама, обдаништима, Гимназијом и другим установама. Тадашњи шеф одсека, Десанка Трифковић наводи да су се концерти и индивидуални наступи ученика на нивоу града успешно одвијали. Важно је истаћи да су пијанисти дали свој допринос на свим симпозијумима, изложбама и књижевним вечерима у граду. На састанцима актива се расправљало о разним темама попут пијанистичке технике, педализације и рада на рационалном вежбању. Све ово је спровођено у циљу унапређења наставе.²⁰⁵ Испити су подељени по квалификационим периодима у сврху што мањег оптерећивања ученика. Шеф одсека сматра ову школску годину успешном и истиче да су наставници са својим ученицима били веома активни на такмичењима, поред реализовања плана и програма.

Наведена школска година била је радна и веома успешна за одсек хармонике. Истиче се следеће: „Да би се постигао успех у раду и унапређивању наставе потребан је висок ниво колегијалности који је на одсеку хармонике био на завидном нивоу“.²⁰⁶ Ученици овог одсека су наступали на многобројним такмичењима широм Србије и тиме су афирмисали школу. Сви професори са одсека организовали су интерне часове, а поједини

²⁰² Истакнуто је да овај проблем смета и ученицима и родитељима јер ремети обострану сарадњу и успешан рад. Уп. са: исто, 37.

²⁰³ Исто.

²⁰⁴ Погледати: Прилог бр. 5.

²⁰⁵ Извештај за школску 2002/2003. годину, 43.

²⁰⁶ Исто, 44.

ученици су наступали и на јавним часовима школе. На основу активности и залагања постигнути су одлични резултати, па је указано на чињеницу да се одсек хармонике високо рангира у целој држави. Шеф одсека, Владимир Обрадовић, нагласио је да ће се наставници потрудити да остану међу најбољима у настави, залагању, разрађивању нових метода рада и успеха на такмичењима.²⁰⁷

Чланови дувачког одсека су током школске 2002/2003. године, поред реализације редовних програма, били ангажовани у стручним и културним активностима. Нарочито је значајно да су се бавили повећавањем броја јавних наступа концерата солистичке и камерне музике. У овој школској години стављен је већи акценат на камерно музицирање него претходних година, како наводи шеф одсека Ана Радановић. Велики број јавних наступа одржан је за културне потребе града Ваљева попут отварања изложби, књижевних вечери и разних предавања. Ученици су учествовали на неколико такмичења и на свим освајали високе награде. Професори Ана Радановић и Ирена Благојевић са ученицима одсека флауте ишли су на концерт Јаноша Балинта у Новом Саду. Осим концерта присуствовали су и курсу на ком је Балинт откривао нове методе рада помоћу којих се брже и лакше долази до врхунских резултата. На испитима није било негативних оцена и шеф одсека је сумирала да је ниво на свим одсецима дувачког актива доста виши него у претходном периоду.²⁰⁸

Школске 2002/2003. године гудачки одсек добио је два млада професора виолине – Сузану Радовановић и Снежану Радовановић као редовно запослене. Љиљана Чанић пише: „Наглашавам то као битно, јер је до сада на целом одсеку био само један стално запослен професор. То је допринело много бољој радној атмосфери, комуникацији међу професорима и њиховој међусобној сарадњи“. Чанићева још истиче да је све то резултирало највећим бројем заједничких интерних часова до тада и заједничким јавним наступима у Гимназији, Библиотеци града и Галерији. Ове школске године стављен је акценат на развој камерне музике – камерна трија и квартете. Одсек то сматра веома битним, јер је та активност, према мишљењу Чанићеве, претходних година била занемарена, а зна се колико је та врста музичке активности за ученика виолине или чела значајна. Овај успех сматрају још већим због чињенице да у школи не постоји класа виоле

²⁰⁷ Исто, 44.

²⁰⁸ Исто, 45.

и контрабаса, наглашавајући да су „у суженим оквирима успели“. Ученици су се такмичили у Сремској Митровици, на Међународном такмичењу у Паризу, Фестивалу музичких школа у Чачку. Професори су активно учествовали у свим предавањима везаним за реформе у школству и посећивали су семинаре. Издваја се посета семинару „Барокна пракса и извођаштво“. Шеф одсека напомиње да ће у наредној школској години професори настојати да задрже оно што су добро започели и да планирају формирање гудачког оркестра тако да и на тај начин унапреде заједничко наступање ученика ван школе.²⁰⁹

Професори теоретског одсека су током школске 2002/2003. године учествовали у семинару организованом ради унапређења наставе солфеђа. Тим поводом у школи је организована показна настава за ученике основне и средње школе по методи професора Владимира Јовановића, који је током три дана трајања семинара лично демонстрирао свој приступ обради ритма и мелодике.²¹⁰ Професор Тамара Нинић била је ментор четворчланој екипи ученика средње школе који су у новембру 2002. године стигли до полуфинала у Квиз такмичењу *Ѕузене Верди* у организацији Музичке омладине Србије и РТС-а. У извештају се наводи да су ученици који су учествовали на Републичкој смотри солфеђиста показали завидан ниво знања.²¹¹

У току школске 2002/2003. године оркестар хармоника је започео другу годину рада, а диригент Владимир Обрадовић је истакао да су ове године ученици боље свирали јер су стекли осећај за заједничко музицирање.²¹²

Хор средње школе имао је 58 чланова, пробе су одржаване два пута недељно у хорској сали Културно-уметничког друштва *Абрашевић*, јер школа нема одговарајући простор за рад хора. Током школске године изводили су следеће композиције: *Ноћ* Милоја Милојевића, *Достојно јест* Корнелија Станковића, *Миса Кристоља* Аријела Рамиреза (Ariel Ramirez), *Миса бревис* Моцарта, *Тебе појем* и *О светлим празницима* Стевана Стојановића Мокрањца, као и композиције намењене пригодним свечаностима. Хор је наступио на Светосавском концерту, прослави општинске славе, Свечаној академији у Дому културе поводом славе Свети Сава и на матурској свечаности.²¹³

²⁰⁹ Исто, 47.

²¹⁰ Исто, 48.

²¹¹ Исто.

²¹² Оркестар је наступио на Светосавском концерту у школи, у МУП-у Ваљево и поводом Дана школе. Уп. са: исто, 49.

²¹³ Исто, 50.

Дечји хор музичке школе у школској 2002/2003. години имао је 55 чланова, а диригент је била Светлана Ненезић. Пробе су се одржавале два до три пута недељно, а репертоар су чиниле три композиције: *Прсти* Константина Бабића (четвороглас и соло за женски хор), *Херувимска песма* (четвороглас за женски хор) Мокрањца и *Проба за концерт* (за дечји хор са клавирском пратњом) Моцарта.²¹⁴

Током школске 2003/2004. године актив клавирског одсека био је ангажован у културним и стручним активностима. Десанка Трифковић наводи да је актив дао велики допринос културној и јавној делатности школе и да је сарадња започета ранијих година са основним школама, Гимназијом и обдаништима све чешћа и успешнија. И ове године ученици су наступили на свим такмичењима и остварили су завидне резултате. Истиче се да су два ученика уписала средњу школу са високим бројем бодова и закључено је да годину проглашавају успешном због реализованог програма и великог броја награда ученика.²¹⁵

На одсеку хармонике организовани су интерни и јавни часови и тиме је дат допринос културној и јавној делатности школе. Ученици су учествовали на свим хармоникашким такмичењима у земљи. Душица Тимотић указује да је присуство професора и ученика семинарима допринело побољшавању резултата и да су ученици освојили четврто место на Светском купу са укупно 54 награде.²¹⁶ Истиче се да су три ученика наставила школовање у средњој школи на одсеку хармоника.

У октобру месецу 2003. године у сали Коларчеве народне задужбине наступио је Емануел Паји (Emmanuel Pahud), један од најзначајнијих флаутиста. Професори и ученици флаутског одсека присуствовали су концерту и кратком курсу.²¹⁷ Истиче се да је слушање концерата и курсева великих светских уметника веома користан метод за подизање нивоа

²¹⁴ Диригент хора наводи да су са последњом композицијом наступили на Новогодишњем концерту школе и у Дому културе поводом *Дана „Абрашевића“*. Корепетитор је била Милка Ђаћић, проф калвира. Ненезићева истиче да су се друге две композиције увежбавале временски дуго на одвојеним пробама по гласовима, а заједничке пробе су одржане у априлу и мају месецу 2003. године. Сматрајући да није довољно добро навежбано и да је број проба ипак био недовољан, хор није нигде наступио са овим композицијама. Ненезићева је извештај завршила речима да ће рад наставити током следеће године у нади да ће наступати на такмичењима и остварити значајне резултате. Уп. са: исто, 51.

²¹⁵ Остварена је и сарадња са Друштвом пријатељства из Пфафенхофена, ученици и професори су тамо боравили два пута. Уп. са: исто, 44.

²¹⁶ Од тога 31 прва награда, 21 друга и две треће награде. Најбоље резултате постигао је Зоран Ракић са 27 награда, тиме освојивши четврто место на Светском купу. Уп. са: исто, 47.

²¹⁷ Исти уметник наступио је и у фебруару 2004.године у Београду, чему су ученици и професори школе такође присуствовали. Уп. са: исто, 48.

свирања код ученика, али и за подизање нивоа рада са ученицима код наставника. Након испитних провера, наставници су забележили доста висок ниво музицирања код свих ученика.²¹⁸

Актив гудачког одсека констатује да је концерт у Дому културе у Убу био изузетно посећен – „фоаје Дома културе је био премали да приме све заинтересоване посетиоце. Најбоља илустрација колико је концерт био успешан је чињеница да смо од стране домаћина позвани да у октобру учествујемо на манифестацији *Убска јесен*. Шеф одсека је констатовала да је камерни састав у потпуности заживео јер је професор Сузана Радовановић на најбољи начин увела ученике у свет заједничког, камерног музицирања. И школски гудачки оркестар под руководством Снежане Радовановић је оправдао сва очекивања колега. Дефинисано је да је овај оркестар код ученика изазвао велику жељу за свирањем, а Чанићева пише да се велика жеља и мотивација ученика најбоље могла видети и чути на јавним наступима.²¹⁹ Успешан рад гудачког одсека потврђује и „бура одушевљења испраћена овацијама“²²⁰ на концерту поводом Дана школе.

У извештају о раду оркестра хармоника наглашава се да су ученици радо долазили на пробе, „јер оркестарско свирање увек остварује позитивну мотивацију код ученика“.²²¹ Славиша Јездимировић пише да је на пробама владала лепа атмосфера захваљујући задовољству које доноси групно музицирање. Јездимировић закључује да је захваљујући томе и однос према раду и уредно похађање проба увек било на високом нивоу. Овим су остварени главни циљеви рада оркестра, а то су, према мишљењу Јездимировића – стицање јасније слике о значају и лепоти оркестарског свирања, али и изграђивање и даље продубљивање интересовања и љубави према инструменту.²²² Треба имати у виду чињеницу да су посебну пажњу посвећивали сценском наступу, јер он увек делује како на публику, тако и на извођаче. Композиције које је оркестар изводио су: *Музички моменат* Шуберта (Franz Schubert), *Чигра* Бизеа (Georges Bizet), *Прелудијум* Анатолија Љадова и *Хумореска* Сергеја Рахмањинова. Ученици су наступили на концерту оркестарске и камерне музике у марту 2003. године и на јавном наступу *Ода музици* који је одржан 11.

²¹⁸ Исто.

²¹⁹ Исто, 49.; Нажалост, не постоје снимци тадашњег рада оркестра, али се на сајту школе могу пронаћи снимци оркестра са концерата у последњих неколико година, којима такође руководи Снежана Радовановић (сада Стевановић).

²²⁰ Исто.

²²¹ Исто, 51.

²²² Исто, 52.

јуна 2004. године на Тргу Живојина Мишића који је уприличен поводом педесет година рада школе. Оба концерта су оцењена од стране публике као веома успешни.²²³

Дечји хор школе, чији је диригент током 2003–2004. године била Божана Дивац, имао је 44 члана. Репертоар су чиниле три композиције: *Кондак Богородици* (троглас за шенски хор) Мокрањца, *Viva tutte le vezzase* (троглас за дечји хор) Ландинија (Francesco Landini), *Ода радости* (за дечји хор уз пратњу гудача) Бетовена (Ludwig van Beethoven). Хор је са првом и последњом композицијом наступио на поменутом концерту *Ода музици*.²²⁴

У периоду од 2001. до 2004. године на месту директора Музичке школе *Живорад Грбић* била је Слађана Торбица. За то време у школи је доста урађено на пољима унапређивања наставе, стручног усавршавања, квалитета рада школе и њеном учешћу у културном животу града. Истиче се да су отворена два нова одсека – соло певање и труба, а обновљен је рад оркестра хармонике и гудачког. Организована је консултативна настава за матуранте у сарадњи са Факултетом музичке уметности и професором Весном Кршић. Запослено је десет младих наставника, а њих седморо су бивши ученици школе. Организован је Фестивал флауте, његова популарност и квалитет су значајно порасли, што је допринело да постане признат у академским круговима и има тенденцију да прерасте у међународни фестивал. Велики број концерата је организован у сарадњи са Ваљевском гимназијом, као што су концерти Јована Колунције, Љубише Јовановића и концерт полазника Шведске краљевске академије. Одржан је велики број концерата,²²⁵ међу којима се издвајају наступи Даринке Матић Маровић и хора Collegium musicum, Јаноша Балинта, Дејана Михаиловића и Лауре Леваи. Број наступа ученика у оквиру школе је повећан, а на такмичењима је освојено 111 награда. Нарочито се истиче велико присуство ученика у музичком животу града.²²⁶ Када је у питању уређење школе издвојићемо уређење концертне сале, постављање звучне изолације у појединим учионицама, допуњавање нототеке, набавку нових инструмеата и репарирање полуконцертног клавира.²²⁷

²²³ Исто.; Погледати: Прилоге бр. 6 и бр. 7.

²²⁴ Исто, 53.

²²⁵ Погледати: Прилог бр. 8.

²²⁶ Извештај за школску 2003/2004. годину, 43–44.; Погледати: Прилоге бр. 9 и бр. 10.

²²⁷ У периоду од 2001. до 2004. године реконструисан је простор ходника у три канцеларије, фонд уметничких слика је допуњен са тринаест нових, школа је опремљена са пет рачунара и била је у процедури набавка концертног клавира. Као планови за будућност истакнути су: доградња простора за отварање

Током 2004. и 2005. школске године рад стручних актива био је одличан, а то се увиђа на основу извештаја о њиховом раду и награда на различитим такмичењима у држави и иностранству. На одсеку хармонике су предавали Зоран Ракић, Данијела Ракић, Душица Тимотић, Владимир Обрадовић и Славиша Јездимировић. Овај одсек је похађало 45 ученика у основној и 10 ученика у средњој школи. Поред обављања редовних образовно-васпитних активности организовани су интерни и јавни часови и концерти,²²⁸ чиме је дат допринос културној и јавној делатности школе. Значајно је напоменути да су ученици учествовали на свих девет хармоникашких такмичења у држави и на једном такмичењу у Аустралији.²²⁹ На такмичењима је учествовало деветнаест ученика,²³⁰ а највише награде су освајали ученици из класе Зорана Ракића,²³¹ Душице Тимотић²³² и Данијеле Ракић.²³³ Рад на стручном усавршавању реализован је ван матичне институције на семинару у Крагујевцу под називом „Транскрипције за хармонику клавирских и оркестарских минијатура“. Предавач је био угледни професор из Кијева Владимир Бесфамиљнов. Професор Ракић је почетком фебруара 2005. године одржао Зимску школу хармонике у Бањи Ковиљачи у чијем раду су учествовали и ученици школе.

Актив пијаниста сачињавали су Иван Рабасовић, Босиљка Стричевић, Јелена Мирковић, Димитирје Томић, Миланка Мишевић, Милица Стрижевски, Ивана Тодоровић, Драгана Чотра, Милена Степановић и Десанка Трифковић. Корепетитори су били Бојан Марјановић, Дарије Себић и Иван Рабасовић. Редовна настава клавира организована је за 92 ученика основне школе и 56 ученика средње школе. Организован је значајан број интерних и јавних часова. Бројне награде освојене су на клавирским такмичењима у

балетске школе, опремање концертне сале системом за пројекције са видео бимом, отварање одељења у Мионици и Пецкој, даљи рад на унапређењу квалитета и стручности наставе. Уп. са: исто, 44–45.

²²⁸ Двадесет интерних и пет јавних часова. Уп. са: Извештај за школску 2004/2005. годину, 18–19.

²²⁹ Реч је о Интернационалном такмичењу у Новом Кнежевцу, Такмичењу младих хармоникаша у Лозници, Другом такмичењу хармоникаша Звездане стазе у Крагујевцу, Другом такмичењу хармоникаша у Убу, Фестивалу музичких и балетских школа Србије у Лазаревцу, манифестацији Дани хармонике у Смедереву, такмичењу Мали виртуоз у Београду, Друго такмичење хармоникаша у Лазаревцу и Међународно такмичење у Сиднеју. Уп. са: исто.

²³⁰ Највише успеха имали су следећи ученици: Стефан Вићентијевић, Александар Николић, Анита Петровић и Никола Јанковић. Уп. са: исто.

²³¹ У класи Зорана Ракића освојено је једно прво место на међународном такмичењу, седам специјалних награда (100 поена), једанаест првих награда и три друге награде. Уп. са: исто.

²³² У класи професора Душице Тимотић освојено је шест првих и шест других награда. Уп. са: исто.

²³³ У класи професора Данијеле Ракић освојено је пет првих, три друге и једна трећа награда. Уп. са: исто.

држави.²³⁴ Важно је истаћи да су ученици клавирског одсека наступили на свим концертима школе, укључујући и Светосавску академију и концерт поводом Дана школе. Битност доброг утицаја на ученике, показали су и професори школе кроз сопствену богату концертну активност. Наиме, солистичке концерте одржала су три професора: Иван Рабасовић, Дарије Себић и Бојан Марјановић.²³⁵ Може се заључити да је 2004–2005. школска година била веома успешна на клавирском одсеку, а професор Јелена Мирковић, тадашњи шеф одсека,²³⁶ истиче да су постигни резултати доказ високог извођачког нивоа приказаног у наведеној школској години.

Наставу гудачког и гитарског одсека током 2004/2005. школске године реализовали су следећи наставници: Љиљана Чанић, Снежана Стевановић, Сузана Радовановић, Филип Радановић, Милена Рајковић, Исидора Мирковић, Драган Николић, Милкица Поњавић и Цвијетин Трифковић. Школску годину је са успехом завршило 59 ученика са одсека виолине, 40 ученика одсека гитаре и 7 ученика одсека виолончела. Сузана Радовановић указује да је година била изузетно успешна захваљујући бројнијем кадру и великом броју стално запослених наставника. Добра комуникација међу професорима на одсеку омогућила је континуиран рад, велики број јавних наступа, сталну заступљеност наших ученика у културном животу града и запажен наступ младих виолиниста и гитариста на великом броју такмичења у држави и ван ње.²³⁷ Сузана Радовановић пише: „Већ три године у оквиру одсека негујемо тренд сталног наступања ученика на концертима, ради боље комуникације са родитељима, јаснијег сагледавања циља музичког школовања, бржег напредовања и мотивације ученика и пре свега стварања атмосфере тимског рада професора, тако да смо ове школске године имали укупно 12 интерних часова виолине, 7 интерних часова гитаре, 4 интерна часа виолончела, 8 јавних часова и 1 солистички концерт 25. марта 2005. године: Александрић Момчило – пети разред гитаре, класа

²³⁴ Преко двадесет награда освојено је на следећим такмичењима: Такмичење клавириста у Лазаревцу, Међународно такмичење у Шапцу, Републичко такмичење у Београду, Такмичење клавириста у Убу, Фестивал музичких школа Србије, Међународно такмичење клавириста у Крагујевцу, Мали виртуоз у Шумицама. Посебно су се истакли ученици Катарина Милосављевић, Никола Здравковић, Оливера Пантелић. Уп. са: исто, 20.

²³⁵ Уп. са: исто.

²³⁶ Уп. са: исто.

²³⁷ Такмичења на којима су учествовали ученици су: Фестивал клавира, виолине, гитаре, хармонике и соло певања на Убу, Фестивал музичких школа у Лазаревцу, Међународно такмичење гитариста у Лесковцу, Трећи фестивал гудача у Сремској Митровици и Међународно такмичење гитариста у Вајмару у Немачкој. Уп. са: исто, 21.

Драгана Николића. Све ово је резултирало много бољом припремљеношћу ученика за полугодишњи и годишњи испит, такмичења и наступе ван школе“. Занимљиво је да је на одсеку камерне музике формиран ансамбл виолина који су чиниле ученице трећег разреда средње школе Александра Миливојевић, Ана Вујић, Вида Вукелић и Тимотић Небојша, ученици првог разреда средње школе, уз клавирску сарадњу ученице трећег разреда средње школе Славице Крстић, а под уметничким руководством Сузана Радовановић. У извештају се наводи да је ансамбл имао запажене наступе на значајним културним манифестацијама у граду.²³⁸

Чланови актива дувачког одсека током 2004/2005. године били су Ана Радановић, Слободанка Васиљевић, Жељко Русиновић, Јована Стојанић, Изудин Чаврковић, Дубравка Арсић, Александар Буркерт и Наталија Јовић. Осим редовне наставе и реализације програма, наставници су се бавили разним стручним и културним активностима. Истиче се да је повећан број јавних наступа ученика овог одсека, а Жељко Русиновић, шеф одсека, указује да је евидентан и виши ниво извођаштва. Осим наступа у оквиру ваљевске музичке школе, ученици су наступали у музичким школама других градова. Већи број награда ученици су освојили на неколико такмичења у држави.²³⁹ Русиновић пише да је дувачки одсек на полугодишњој провери знања и на годишњем испиту забележио доста висок ниво знања код ученика и да није било негативних оцена.

Актив теоретичара у току школске 2004/2005. године чинили су: Драган Васиљевић, Милица Степановић Баба-Милкић, Светлана Ненезић, Божана Дивац, Тамара Милосављевић, Јадранка Миловановић и Јелена Павловић. Наставници су били ангажовани у организацији и реализацији наставе и других активности у школи. Ученици четвртог разред средње школе учествовали су на Републичкој смотри солфеђа у Новом Саду. У јануару је одржана и школска смотре солфеђа за све ученике средње школе као и за ученике четвртог и шестог разреда основне школе.

²³⁸ Десанкини дани у Бранковини, ликовне изложбе у интернационалном студију Мића Трнавац, додела награда најуспешнијим ученицима у СО Ваљево, итд. Уп. са: исто.

²³⁹ Ученици су освојили знатан број награда, а истакли су се ученици који су освојили прве награде: Ана Марија Бановић, ученица одсека фалуте у класу професора Слободанке Васиљевић, Мина Радић и Радица Ђедовић, ученице одсека флауте у класи професора Ане Радановић и Наталије Јовић и Андрија Мирковић, ученик одсека кларинета у класи професора Жељка Русиновића. Такмичења на којима су ученици учествовали су: Фестивал флаутиста Тахир Куленовић, Такмичење дрвених дувача у Пожаревцу, Мајски сусрети дрвених дувача у Лазаревцу, Фестивал ученика музичких и балетских школа Србије у Бачкој Тополи и Републичко такмичење у Београду. Уп. са: исто, 22.

У извештају за школску 2004/2005. годину истиче се да је камерни гудачки оркестар био „једна од најинтересантнијих и најатрактивнијих тачака на готово свим јавним коцертима СМШ *Живорад Грбић*“. Издвојени су концерти одржани 26. и 27. јануара 2005. године поводом школске славе Свети Сава. На овим концертима изведена је *Полонеза* од Јана Фауста. Концерт за Дан школе одржан је 18. маја 2005. године и оркестар је извео *Марш Комедијаната* из опере *Продана невеста* Беджиха Сметане. Снежана Стевановић, руководилац оркестра, наводи да њега чине најуспешнији млади виолинисти школе: прве виолине Александра Миливојевић, Ана Вујић, Вида Вукелић, друге виолине Катарина Јевтић и Небојша Тимотић, треће виолине Немања Спасојевић и Неда Чубрић и четврте виолине Анђелка Јаковљевић и Мина Вучићевић. „Пунијем и раскошнијем звуку оркестра“ допринела је клавирска сарадња професора Дарија Себића. Стевановићева пише: „У школској години која је пред нама очекујемо још успешнији рад оркестра јер ће његов квалитет знатно унапредити увођење виола и чела и омогућити му један перспективан развој, што ће веома утицати на културно деловање наше школе и њену улогу у уметничком животу града“.²⁴⁰ Као и у претходним наводима других професора, и овде се увиђа изузетно настојање да се музички живот града унапреди и да музичка школа тежи да има велику улогу у том процесу.

У школи је у складу са Планом и програмом рада, организован рад Оркестра хармоника. Као једном од видова обавезног групног музицирања пробама су присуствовали ученици хармонике четвртог, петог и шестог разреда основне школе.²⁴¹ Руководилац оркестра, Славиша Јездимировић, истиче да су на пробама оркестра обрада и уобличавање музичких дела спроводени кроз елементе оркестарског рада: усвиравање деоница, ритмичко усклађивање, заједничка артикулација, фразирање и динамичко нијансирање. Кроз такав рад ученици су се навикавали да слушају своје и друге деонице како би стекли доживљај целокупне тонске слике. Јездимировић напомиње да су одвојене пробе заказиване због посебног увежбавања тежих места у партитури и разјашњавања одређених техничких проблема. Ради бољег и бржег савладавања програма, остварена је и добра сарадња са наставницима инструмента, који су на индивидуалним часовима

²⁴⁰ Уп. са: исто, 23.

²⁴¹ За ученике који се из било ког разлога нису могли укључити у рад оркестра, био је предвиђен рад у Школском хору, као вокалном виду групног музицирања. На мањем броју проба присуствовали су и ученици средње школе. Уп. са: исто.

увежбавали технички захтевна места у појединим штимовима. Композиције су углавном биране из репертоара камерне музике за хармонику. Јездимировић пише да је то условило разна прилагођавања и у мањој мери транскрибовање тих композиција за оркестарско свирање, примерено узрасту ученика и унутрашњој структури оркестра. Према Јездимировићевом мишљењу, композиције су обухватале тематску грађу различитог сензибилитета: *Прелудијум бе-мол* Јохана Себастијана Баха (Johann Sebastian Bach) и *Хор ловаца* Карла фон Вебера (Carl Maria von Weber). Ученици су анализирајући и изводећи ове композиције имали прилику да се упознају са законитостима оркестарског рада приликом „стварања музике различитих особина и карактера“. Део наведеног репертоара²⁴² изведен је на концерту поводом школске славе Свети Сава. У раду оркестра учествовало је шеснаест ученика.²⁴³

Дечији хор под руководством Светлане Ненезић током школске 2004/2005. године имао је 48 чланова – чинили су га ученици четвртог, петог и шестог разреда основне школе. Репертоар који су ученици изводили сачињавале су следеће композиције: *Al primo vostro squadro* Луке Маренција, *Муха и комарац* Милоја Милојевића, *Химна Светом Сави*, *Молитвами* и *На Васкрс* Стевана Стојановића Мокрањца. Маренцијева композиција изведена је у Дому културе поводом *Дана Абрашевића*. *Химна Светом Сави* изведена је под диригентском палицом Драгана Васиљевића у Дому културе на Светосавској академији, а хор је наступио са омладинским и црквеним хором Ваљева. Мокрањчеве композиције интерпретиране су на коцрту поводом прославе Дана школе.

Године 2004. организован је музички камп на Дивчибарама. Идеја покретања музичког кампа у својој концепцији је имала за циљ успостављање сарадње музичких педагога нижих и средњих музичких школа са професорима музичких академија. Истиче се да је оваква иницијатива продуктивнија и да подстиче развој младих музичара. Сузана Радовановић наглашава да је окружење у којима се кампови организују сјајно и да динамика рада и контакт са најјеминентнијим музичким педагозима у земљи имају изузетно позитиван утицај на стварање професионалног става будућих уметника и њихов

²⁴² Веберов *Хор ловаца* и Бахов *Прелудијум* у бе-молу. Уп. са: исто, 23.

²⁴³ Током школске 2004-2005. Године у раду Оркестра хармоника учествовали су следећи ученици: Драган Васић, Јован Јовановић, Живота Кнежевић, Александар Ракић, Ђорође Ракић, Стефан Савић, Марко Јовановић, Лазар Ковачевић, Ђорђе Урошевић, Весна Чворић, Никола Јевтић, Стефан Кнежевић, Филип Лукић, Слободан Недић, Александар Николић и Зоран Тимотић. Уп. са: исто, 24.

даљи уметнички развој.²⁴⁴ Скупштина општине Ваљево, УП *Слога*, Музичка школа *Живорад Грбић* и Савез друштва музичких и балетских педагога Србије у сарадњи са управом хотела Маљен су организовали летњу музичку радионицу крајем августа 2004. године на Дивчибарама. Том приликом су мајсторске курсеве одржали професор виолине Дејан Михаиловић и професор кларинета Никола Срдих.²⁴⁵

Учесници кампа су били професори и ученици музичких школа из Суботице, Новог Сада, Београда, Земуна, Ваљева, Крагујевца, Лесковца и студенти редовних и постдипломских студија на Академији уметности у Новом Саду, Музичкој академији у Сарајеву и Академији лепих уметности у Београду, па је с обзиром на велики број учесника из различитих градова начин рада био изузетно динамичан и креативно осмишљен.²⁴⁶

На индивидуалним часовима ученици су упознати са основним проблемима извођаштва, музичког изражавања, али и недостацима и квалитетима сваког ученика појединачно. Теоретска предавања посвећена су развијању самоиницијативе, стварању музичког мишљења и способности менталног доживљаја музичке материје. Важно је напоменути да су професори на предавањима истицали важност организације и смисла вежбања и успостављање критеријума за што ефикаснији самостални рад који је веома битан за музичку професију. Значајан сегмент музичког кампа представљао је концертну праксу на којој су полазници свакодневно изводили свој програм и професор Сузана Радовановић наглашава да је било јако интересантно посматрати како „репертоари сазревају током тих недељу дана подстакнути конструктивним сугестијама“. Радовановићева је истакла да је за ваљевску музичку школу рад у кампу био значајан из више ралог а јер су се ученици²⁴⁷ по први пут сусрели са таквим видом рада и изузетно добро се уклопили. Професори су их оценили као јако перспективне, што је дало велики подстицај за њихов даљи рад и рад њихових професора.

Завршетак кампа обележен је заједничким концертом полазника на коме су наступили најуспешнији кларинетисти уз клавирску сарадњу Јудит Папилон и ансамбл

²⁴⁴ Извештај за школску 2003/2004. годину, 22.

²⁴⁵ Исто.

²⁴⁶ Исто.

²⁴⁷ Тадашње ученице другог разреда виолине Ана Вујић и Александра Миливојевић из класа Сузанае и Снежанае Радовановић и ученици кларинета Андрија Мирковић, Дарко Јовановић и Душан Савковић из класе Жељка Русиновића.

виолина чији су уметнички руководиоци били професори Сузана и Снежана Радовановић, подржан клавирском сарадњом Истре Печвари.

Радовановићева пише да су професори Срдић и Михаиловић изразили задовољство што је могуће направити музички камп у нашој земљи који по квалитету полазника и начину рада не заостаје за иностраним камповима. Такође су се захвалили директорки ваљевске школе Слађани Торбици која је била идејни творац пројекта. Заједничка оцена свих полазника веома је висока због позитивног утицаја музичке радионица на даљи развој полазника.²⁴⁸ Радовановићева је закључила да су њени личници утисци импресивни због битне улоге школе у реализацији кампа и подстицања да „Дивчибаре у тих седам дана постану права музичка колонија“, додајући да су ученици и професори који су били укључени у музичко дешавање показали да „поседују и квалитет и енергију да Ваљево развију у значајан музички центар, што и јесте приоритет нас који радимо у школи“.²⁴⁹ Овим се по ко зна који пут потврдила важна улога ваљевске музичке школе у развоју музичког живота града.

Институционална чворишта, према Рашићевом мишљењу, представљају културно-уметничка друштва у којима њихови чланови уче традиционалну музику.²⁵⁰ С обзиром на то да је Рашићев циљ проучавање музике у институционалним оквирима, он је нагласио да се теоријске основа може применити као основа у анализи било које институције у којој се чланови баве музиком да би се дошло до свеобухватних информација о томе како се учи, на који начин се презентује и са којим циљевима се изводи музика. Међуинституционалне мреже односа имају важну улогу у животу оваквих институција. Према Рашићевим констатацијама, теоријски оквир би било погодан за примену у оквиру студије случаја, где би се једна одабрана институција анализирао на свим понуђеним чвориштима ове теорије.²⁵¹ Стога, Музичку школу *Живорад Грбић* сагледаћемо и из овог угла.

Рашић истиче да су *институционална чворишта* веома важна због тога што прописују и санкционишу циљеве и понашања чланова, у овом случају ученика, директно утичу на постојеће норме и вредности, имају велики утицај на ученике, при чему делују

²⁴⁸ Исто, 23.

²⁴⁹ Исто.

²⁵⁰ Милош Рашић, нав. дело, 142.

²⁵¹ Милош Рашић, 142.

кроз различите међусобно умрежене организације, као и кроз процесе социјализације и друштвене контроле. Све наведено се увиђа у самом раду школе током школске године, а нарочито током концертне делатности која је изузетно богата и која указује да се улога музике у граду повећава и да се културни идентитет града знатно обогаћује.

Активност бивших ученика и ангажованост у конституисању музичког живота

Ваљева

У развојном плану школе из 2013. године налази се списак истакнутих ученика по одсецима.²⁵²

Флаута: Тања Вељковић, Вања Вељковић, Ирена Благојевић, Ана Радановић, Слободанка Васиљевић, Катарина Крунић, Невена Николић, Соња Крга, Ђорђе Маринковић, Ана Марија Бановић, Мина Радић, Тиана Тадић, Радица Ђедовић.

Хармоника: Жељко Јоксимовић, Владимир Обрадовић, Никола Јанковић, Јелена Бранковић, Анита Петровић, Милош Савић, Слободан Недић, Александар Николић, Алекса Мирковић.

Клавир: Зорица Илић, Драган Нинковић, Иван Рабасовић, Иван Вељковић, Милка Ђаћић, Сара Ђаћић, Урош Ранковић, Бојан Марјановић, Јован Новаковић, Ирина Митровић, Кристина Петровић, Никола Здравковић, Кристина Степановић, Катарина Милосављевић, Ана-Марија Јовановић, Андријана Божић.

Виолончело: Милица Живковић, Кристина Иванковић, Иван Стојиљковић, Ирина Васиљевић, Јелена Михаиловић.

Кларинет: Марко Милатовић, Јована Стојанић, Андрија Мирковић.

Виолина: Сузана Радовановић, Снежана Радовановић, Ангелина Милићевић, Александра Миливојевић, Драган Средојевић.

Гитара: Милкица Поњавић, Милка Марковић, Момчило Александрић, Лука Јездић, Виктор Ђукнић, Јелена Лукић.

У документу развојног плана школе истичу се успеси на различитим такмичењима. Четворочлана екипа ученика школе освојила је прво место на квизу Музичке омладине Србије са темом „Народна музика Југославије“ одржаном 1998. године у Зајечару, а

²⁵² Развојни план, Музичка школа *Живорад Грбић*, 3.

финале је реализовано у Београду. Успехе група потврђује и више освојених првих награда мешовитог хора средњошколаца, а нарочито се издваја специјална награда на савезном такмичењу у Котору 1998. године.²⁵³

Добар педагошки рад и посвећеност професора ваљевске музичке школе показују и награде Удружења педагога које су добили следећи професори: Зоран Ракић, Миомир Симоновић, Нада Јовановић и Сузана Радовановић-Перић.

Одређене приоритетне области квалитета рада школе су: људски ресурси, руковођење, организација и обезбеђење квалитета и етос. Анализом и евалуацијом циљева закључено је да је обезбеђен стални кадар за квалитетно извођење наставе и наглашено да четрдесет процената запослених чине бивши ученици школе. Од школске 2006–07. године општеобразовна настава реализује се у просторијама школе, а Музичко забавиште континуирано ради од првог октобра 2007. године. Евалуацијом циљева за трећу област – етос закључено је да школа редовно презентује успехе својих ученика као и концертну делатност путем локалних медија, сајта школе и града и тиме јача свој углед у граду. Важно је истаћи да се у развојном плану напомиње да школа није успела да обезбеди стални термин на телевизијским или радио станицама. За нови развојни план задржано је мишљење о унапређивању садржаја промоције школе због подизања угледа и повећавања интересовања ученика за школовање у музичкој школи.²⁵⁴

Професори школе указују на то да су у својој средини око шездесет година током којих су успели да развију сталну потребу за уметничком музиком, образују десетине професионалних младих музичара и поетски наглашавају: „успели смо да створимо једну малу, домаћу музичку сцену – чиме смо доказали да смо једна од главних асоцијација за уметнички живот у нашем граду“.²⁵⁵

У школи постоје основно и средње музичко образовање, које је обједињено кадровски и просторно. Постоји седам стручних већа за област предмета: клавирски, гудачки, гитарски, дувачки, хармоникашки, теоретски одсек и општеобразовна настава. У средњој школи постоје два образовна профила: музички извођач и музички сарадник. У развојном плану из 2013. године помиње се да интересовање ученика није у складу са

²⁵³ Исто.

²⁵⁴ Исто, 9.

²⁵⁵ Исто, 10.

очекивањима,²⁵⁶ а то се неколико година касније додатно потврдило при покретању етномузиколошког и џез одсека. Наиме, школи је одобрено покретање нових одсека у школи, али нажалост на пријемним испитима није било заинтересованих ученика.

Ишчитавајући школске извештаје уочавају се предности и мане рада школе, а оне су одлично уочене и дефинисане у развојном плану. Професори истичу да су њихове предности стручна кадровска заступљеност, млад и амбициозан кадар који је професионално успешан. Указујући на добар простор и услове раде, одличне резултате ученика на такмичењима, они истичу да су ученици и наставници носиоци културе Ваљева који негују и развијају креативност и таленат, стога закључују да су школа са традицијом. Слабости школе дефинисане су у неколико тачака: непостојање простора за наставу физичког васпитања, ограничене могућности стручног усавршавања запослених, недовољна упућеност и укљученост родитеља и локалне заједнице у специфичности рада школе и немогућност потпуног располагања свим материјално техничким ресурсима зграде због недовољно јасно регулисаних власничких односа над зградом.²⁵⁷ Уколико се размотри све наведено, може се закључити да су предности рада школе бројније од мана и што је још важније – нису материјалне природе. Приликом дефинисања предности указано је на добар педагошки рад, утицај на културни развој града и резултате ученика који су још један показатељ рада стручног кадра. Слабости школе су оно што је везано за просторне проблеме, који су свакако лакше решиви за развој једне музичко-образовне институције.

Школа има одличну сарадњу са Центром за културу, Народним музејем, Градском библиотеком, Модерном галеријом и Општином Ваљево.²⁵⁸ Мисија школе је: „Окупљамо и усмеравамо таленте, омогућавамо им квалитетно образовање, развијамо уметнички дух у средини у којој живимо!“²⁵⁹ У овој реченици се огледа све оно што се види и кроз јавну презентацију школе у медијима, текстове о школи или пак медијско представљање запослених.

²⁵⁶ Исто.

²⁵⁷ Исто, 11.

²⁵⁸ Осим поменутих, школа сарађује и са следећим установама: Интернационални уметнички студио *Трнавац*, *АРТ група АКТ*, Туристичка организација Ваљево, основне и средње школе, предшколске установе, локалне телевизијске и радио станице, итд. Уп. са: исто, 13.

²⁵⁹ Исто, 14.

Визија професора је да Музичка школа *Живорад Грбић* остане квалитетна школа која ће музички описменити и професионално усмерити велики број деце, уз сталну тенденцију ширења и унапређивања музичке сцене у својој средини. У развојном плану истиче се: „Наш циљ остаје: пожељна, престижна, креативна школа – синоним за модерну школу која се воли!“²⁶⁰ Мото школе је у складу са свим претходно написаним: „Музиком негуј човека у себи!“²⁶¹.

Године 2011. у тексту „Фуга над Колубаром“ који је објављен у ваљевском часопису *Колубара* Љиљана Љиљак је писала о гудачком квартету *МИСС*.²⁶² Констатујући да је ансамбл основан 2006. године, ауторка је истакла да су чланице ансамбла у Ваљевоу доживеле ненадану подршку публике и јавна признања. Квартет су основале професорке Музичке школе *Живорад Грбић* – Сузана Радовановић Перић, Снежана Стевановић, Верица Јаковљевић и Ирина Васиљевић. Сестре близнакиње, Сузану и Снежану, образовали су еминентни српски педагози Сандра Белић, Душица Половина и Дејан Михаиловић. Концертна искуства су стицале у Војвођанској филхармонији и камерним оркестрима *Душан Сковран* и *Мајстори гудачи*.²⁶³ Одрасале су уз музику, нижу музичку школу су завршиле у Ваљевоу, затим су школовање наставиле у Средњој музичкој школи *Војислав Вучковић* и на Академији уметности у Новом Саду.

Осврнувши се на музички живот Ваљева и стање музичке едукације у граду, Сузана Радовановић-Перић исказала је следеће: „Снежана и ја смо 2002. године дошле у Ваљево и веома брзо нам је првенствена амбиција била да направимо састав. Када се запослиш и кренеш да радиш, то те укључује у потпуно другу атмосферу. А ми смо веома младе почеле да радимо. Волеле смо јавне наступе, концертирање, то је све потребно да би музичар био потпун. Стицај околности је био и да се Ирина Васиљевић запослила, па захваљујући њеном оцу Драгану Васиљевићу и његовом разумевању отворили смо одсек виоле у школи. Тако је обезбеђен терен за формирање професионалног квартета. Биле смо оптимисти“.²⁶⁴ С обзиром на чињеницу да је формиран гудачки квартет, јединствен у то време на територији Ваљева, свакако је било битно да репертоар буде пријемчив широј

²⁶⁰ Исто.

²⁶¹ Исто, 15.

²⁶² Ljiljana Ljiljak, Fuga nad Kolubarom, Valjevo, *Kolubara*, 2011
<http://revija.kolubara.info/sh/feb2011/tekst/2192/Fuga-nad-Kolubarom.htm>

²⁶³ Исто.

²⁶⁴ Исто.

јавности. Радовановић-Перић о томе говори позивајући се на њихово студирање у Новом Саду: „Снежана и ја смо имале срећу да смо на факултету радиле са одличним професором Дејаном Михаиловићем који нас је научио да ослушнемо укус публике. Да репертоар увек буде допадљив. Да се крене са неким популарнијим композицијама, допадљивим. Наравно, не оним „за широке народне масе“. Од самог почетка смо запажене и онда су се ствари одвијале саме од себе. Имале смо подршку институција, а то много значи“.²⁶⁵ Осим институција, професорки Радовановић-Перић је значило и то што је сестра близнакиња уз њу: „Чињеница да имам сестру близнакињу, одредила је све ово што се дешава. Свирале смо увек заједно и у ансамблима, после и у дуету... Када смо почеле да радимо у школи једна другој смо биле подршка. На исти начин размишљамо“.²⁶⁶

Интересантно је да су концерте под називом „Трагом звука кроз време“ изводиле у галерији Народног музеја, без обзира на мали простор за камерни оркестар и публику.²⁶⁷ Међутим, чланицама квартета је тај простор био важан због изузетне акустике и отворености директора Владимира Кривошејева према новинама. Почетак нових концертних сезона у до тада неискоришћеном простору за музичка извођења доказ је великих амбиција и могућности ваљевских музичара, који су пре свега педагози запослени у ваљевској музичкој школи.²⁶⁸ Када је у питању избор композиција за концерте, две вечери у Музеју биле су посвећене Моцартовој музици, а треће вече музици Баха. Сузана Радовановић-Перић је указала на апсолутну посвећеност и присутност публике и напоменула да то чланице квартета још више инспирише.²⁶⁹

Оно што је изузетно битно је посећеност ученика Музичке школе *Живорад Грбић*, а о раду са њима професорка Радовановић-Перић каже: „Са ђацима радимо и алтернативно у односу на школски програм. У сарадњи са организацијом „Добри људи“ рађена је позоришна представа на музику Вивалдија (Antonio Vivaldi). Ми смо од њих дванаесторо направиле камерни оркестар! Прво сам била убеђена да од тога нема ништа. Они су толико били мотивисани да смо за месец дана са децом од 13 до 17 година поставили цела *Четири*

²⁶⁵ Исто.

²⁶⁶ Исто.

²⁶⁷ Сузана Радовановић-Перић поменула је и друга места у граду у којима се организују концерти. Констатовала је да Гимназија представља најлепши простор за класичну музику. Музеј им је био интересантан јер нико никада није радио нешто слично, стога су желеле да помере границе. Уп. са: исто.

²⁶⁸ Радовановић-Перић је још истакла да су изабрале Ваљево због могућности изградње педагошке каријере, стварања породице и свирања у квартету. Уп. са: исто.

²⁶⁹ Исто.

годишња доба! Деца реагују исправно. Све их је то подигло. Данашње генерације нису изгубљене уколико се њима позабавиш, створиш им осећај да у себи имају нешто вредно, да је то важно, да се на то концентришу и да то негују“.²⁷⁰ У овом исказу читава се изузетна педагошка посвећеност и добар приступ деци који је у исто време оплемењен уметничким погледом на свет и уобличен одличним одабиром композиција. Стога се види да ваљевски професори без обзира на своје активности ван школе, успевају и да ученике додатно мотивишу и развијају код њих љубав према музици на интересантне начине.

Осим што су ваљевски академски музичари добро познати публици у граду, Сузана Радовановић-Перић је скренула пажњу на њихов успех и ван градских институција. Наиме, бивши ученици Ана Марија Бановић и Никола Здравковић наступали су у галерији САНУ. А квартет *МИСС* је наступао у Коларчевој задужбини, галерији *Прогрес*, Културном центру Београда и многим другим установама. Значајно је споменути да је квартет снимео композиције савременог норвешког композитора Видара Хансена (Vidar Hansen).²⁷¹

Други значајан камерни састав који чине професорке ваљевске музичке школе, а уједно и бивше ученице је *Трио Аморозо* у саставу виолина, клавир и флаута. Овај трио предствала први нестандартни камерни састав у Ваљеву, а један је од ретких састава овог типа у нашој земљи. Чланице су Александра Миливојевић, Милица Продановић и Невена Николић „које су се заједно окупиле око идеје да обогате културну понуду Ваљева, допринесу развоју културне свести грађана, као и да промовишу лепоту камерног музицирања и ван Ваљева и Србије“.²⁷² Трио има доста успешних концерата иза себе и реализовали су значајан пројекат под називом „Пут музике кроз Европу“.²⁷³ Кроз три концерта у Центру за културу у Ваљеву професорке су упознале публику са композиторима и музиком земаља Немачке, Италије и Француске, а битно је истаћи да су на сваком концерту представиле и по једно дело домаћег композитора. На основу овога увиђамо да се у Ваљеву негује поштовање према националној музици и да академски музичари не пропуштају прилику да на својим концертима изведу бар по једну композицију из репертоара српских композитора. На једном од концерата изводиле су дела пољских, чешких и руских композитора.

²⁷⁰ Исто.

²⁷¹ Исто.

²⁷² <http://www.muzika.edu.rs/index.php/aktuelno/132-kocert-trio-amoroso>

²⁷³ Општина Ваљево је указала поверење камерном саставу Трио Аморозо и подржала поменути пројекат. Уп. са: исто.

У оквиру Рашићевог теоријског оквира, *људска чворишта* се односе на значајне појединце који подучавају. Према његовом мишљењу, они су главни фокус у мрежама односа, њих сви познају у датој мрежи, иако се сви међусобно не познају. „*Људска чворишта* се не повезују само хоризонтално – просторно, у оквиру земље у којој живе – они се повезују и вертикално – кроз институционалне и професионалне контексте“. Рашић указује да се фокусирањем на те појединце, њихове наративе, као кључне индивидуе, отвара могућност ка разумевању поимања музике код других,²⁷⁴ у овом случају код ученика. Главни фокус у овом делу рада је на професорима Музичке школе *Живорад Грбић* и њиховим ваннаставним активностима. Имајући у виду да су они кључни у *људским чвориштима*, сложићемо се са Рашићевим мишљењем да се њихов „став и мишљење *a priori* доживљавају као легитимни и једини исправни. На тај начин, директно се „формира њихово мишљење и доживљај датог феномена, те разлог због којег би требало тиме да се баве“. ²⁷⁵ Управо због овога, изузетно је важно да професори ваљевске музичке школе успевају да паралелно развијају педагошку и извођачку делатност, стога на добар начин утичу на развој свести ученика о бављењу музиком и константно их наводе на размишљање о истој. Осим на свест ученика, они својим деловањем свакако утичу и на слушаоце града Ваљева.

Некадашња ученица Музичке школе *Живорад Грбић*, а садашња директорка ове институције, Сузана Радовановић-Перић, у интервјуу за телевизију *ВА плус* причала је о важности музичке школе и концертним сезонама.²⁷⁶ Она је истакла следеће: „Ми смо школа, па смо врло одговорни и имамо као и свака школа наставни план и програм. Деценијама уназад музичка школа у току свог наставног плана и програма, али и инспирација, афинитета и посвећености својој професији негује концертну сезону. Од прошле године ми смо ту организацију подигли на виши ниво – јасну динамику која се зна неколико месеци унапред“. ²⁷⁷ Директорка је указала на труд професора који музичке програме „изводе“ из оквира школе у оквир града, истичући да је ваљевска музичка школа језгро уметничке музике у Ваљевоу. Управо то је оно што се потенцира током свих излагања професора у ваљевским медијима – чињеница да Музичка школа *Живорад Грбић*

²⁷⁴ Рашић у тексту пише о поимању традиционалне музике. Уп. са: Милош Рашић, нав. дело, 140.

²⁷⁵ Исто.

²⁷⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=7qJN2tSL3K0>

²⁷⁷ Исто.

није само образовна институција, већ и културна и да је култура оно што инспирише образовање у овој школи.

Током 2016. године, када је овај интервју реализован, у школи је организована сезона конзерата под називом „Време је за класику“. Сузана Радовановић-Перић је говорила о благотворности одвајања времена за класичну музику, спомињући неке од многобројних реализованих концерата. Битно је да је истакла да је реакција публике одлична и да су концерти изузетно посећени.²⁷⁸ На питање новинара колико се у школи гледа на укус публике и да ли према томе осмишљавају репертоар директорка је одговорила: „Ми пре свега пратимо укус наших ученика и они су наша звезда водиља што се тиче организације неких планова рада. Пратимо добар укус којим смо обавезани од стране наше професије. Публика мора да се шармира, али публици не сме да се додворава, јер ово је време лошег укуса и људи некако аутоматски прихватају садржаје не размишљајући колико су они квалитетни“.²⁷⁹ Одличним закључцима о исправности припремања концертних садржаја придружила су се и запажања о могућим променама у оквиру круга стручних људи, Радовановић-Перић је исказала: „Некако је струја стручних људи пасивна у ово време. Зловољна је и мири се са ситуацијом, а став нас у музичкој школи је другачији, с обзиром на то да смо уметници па поседујемо извесну дозу бунта. Свесни смо да смо ми ти који утичемо на креирање неког јавног укуса. Трудимо се да доведемо изузетно квалитетне извођаче који ће са квалитетном музиком, али пријемчивом за свако ухо успети у нашој мисији популаризације уметничке музике у Ваљеву“.²⁸⁰ На основу свега изреченог, може се закључити да је став свих у школи да треба популаризовати делатност музичке школе, стога се ово може повезати са наставком традиције која деценијама траје у школи, а коју некадашњи ученици веома успешно реализују као садашњи професори школе.

У интервјуу са директорком школе и професорком флауте, новинар ваљевске телевизије разговарао је о Фестивалу флаутиста *Тахир Куленовић* који носи назив по професору чија је жеља била да направи овакво такмичење у Ваљеву.²⁸¹ Истакнуто је да је такмичење сваке године добијало на значају – међународно је и такмичарског карактера.

²⁷⁸ Исто.

²⁷⁹ Исто.

²⁸⁰ Исто.

²⁸¹ <https://www.youtube.com/watch?v=L9U6H6cmN6Y>

Невени Николић је предавао професор Куленовић. „Крај фебруара ће бити музикалан и посвећен флаути. Једино је прве године био ревијалног карактера. Са годинама је попримио међународни карактер. Године 2017. смо потврдили да се за културу вреди борити што потврђује 144 такмичара из седам земаља. Такмичарски део траје током целог дана, али су различите категорије, тако да слушаоци могу да одаберу шта их највише интересује“.²⁸² Николићева сматра да ће суграђанима бити занимљиво да присуствују таквој манифестацији и да чују звук флауте у класичном стилу. На питање колико су Ваљевци заинтересовани за звук флауте, посебно они који хоће да уче да свирају флауту, а онда и слушаоци, Николићева је одговорила да о томе говори сама традиција фестивала, с обзиром на то да се већ дуго година одржава у Ваљеву и доста доприноси популарности звука флауте. Интересантно је да је професорка флауте напоменула да се и она исто такмичила пре деветнаест година и да је у тој категорији било укупно три такмичарке из ваљевске школе, а сада има много више ученика. Така из ваљевске школе је 29, што говори о популарности флауте код нас, а такође и о успешности и нивоу свирања у Ваљеву.²⁸³ „Да ли сте ви задовољни као педагог са својим ученицима?“ – било је наредно питање, а одговор је гласио – „Како да не, некако с обзиром на то да је Тахир предавао у овој школи, он је оставио велики утисак на флаутску школу и сећам се, још и тад и моје старије колегинице су врло успешне биле и добијале су велика признања на такмичењима, па тако и дан данас. Са мојим колегама Слободанком Васиљевић Љујић, Александром Буркертом – доносимо пуно награда нашој школи и врло смо задовољни нашим ђацима“.²⁸⁴ Водитељ емисије је констатовао да инструменти нису јефтине и питао је директорку да ли школа на неки начин помаже ученицима, а у одговору је објашњено на који начин школа мотивише ученике: „Политика школе је да помаже ученицима најпре на самом почетку. Ми имамо наш фондус за почетнике и то су флауте школског нивоа. Како се деца развијају инструменти морају да буду квалитетнији и уопште наша професија је захтевна по том питању. Школа је ту да помогне у промоцији својих ђака и лобирању значајних људи ове средине да помогне“.²⁸⁵ Фестивал је имао велику подршку Града Ваљева али и значајних привредника, што говори у прилог томе да се наш рад види,

²⁸² Исто.

²⁸³ Исто.

²⁸⁴ Исто.

²⁸⁵ Исто.

вреднује и да су људи спремни да помогну. У току интервјуа је истакнуто да је ваљевска музичка школа локалпатриотска институција, стога су гости углавном бивши ђаци школе.

Године 2016. некадашњи директор и професор ваљевске музичке школе, Драган Васиљевић, говорио је о хоровима у Ваљеву.²⁸⁶ Повод за гостовање је традиционални коцерт *Абрашевића* чији је диригент Васиљевић. Он је указао да је *Абрашевић* учествовао на три музичке манифестације – пролећни целовечерњи концерт, *Хорови међу фрескама* у Београду и трећи традиционални децембарски концерт. Васиљевић је констатовао да је новост учешће на фестивалу *Хорови међу фрескама* јер ту дуго година нису наступали. Говорећи о активностима младих људи у таквој организацији као што је хор, Васиљевић истиче: „само у хору и рату је тако како је код нас – један може да „упропасти посао“ читавог ансамбла. Кажу људи нема слабог хора него доброг или лошег диригента. Мислим да хор доноси доста тога што млади људи воле да прихвате – дружење ван места боравка, одласци на концерте, такмичења, смотре. Места где с упознају са великим бројем људи и новим местима. Најважније је да се негује пријатељство, поштовање личности, негује се култура, дисциплина и тражи се да људи дишу као један“.²⁸⁷ Истакао је да ће увек бити места за нове људе и позвао да сви који су заинтересовани дођу на пробе. Хор *Абрашевића* је имао честе прилике за путовања, спроводиле су се и зимске припреме на мору. „Град је окренуо леђа свом хору, нема подршке у финансијском погледу – организовању турнеја“ – констатовао је водитељ и питао постоји ли могућност да се тако нешто опет деси. Диригент је уверен да то може да се деси поново.²⁸⁸ Некада су путовали у Марсеј да се прослави двестогодишњица револуције и у многе друге градове. Васиљевић је нагласио да је град увек подржавао активности у то време јер је однос према аматеризму био другачији и осврнуо се на репертоар годишњег концерта – биће углавном дела наших аутора, Стевана Мокрањца, Константина Бабића, Боривоја Симића, Војислава Илића – дакле аутора који су били везани за хор *Абрашевић* (осим Мокрањца). Овим репертоаром су желели да докажу колико наши композитори умеју да буду успешни, али су одабрали и дела летонског композитора Ерикса Ешенвалдса (Eriks Esenvalds), госпел композиторке Тине Харингтон (Tina Harrington), а *Абрашевић* је први хор који је изводио њену обраду песме *Хајде, Јано*. Хор ће певати уз присуство следећих солиста: Слободан Лазаревић, Љиљана

²⁸⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=eer1DZ6D2fQ>

²⁸⁷ Исто.

²⁸⁸ Исто.

Јовановић, Милица Степановић Баба-Милкић, Милан Новаковић и Ђурђа Перовић. Васиљевић претпоставља да ће концерт да се допадне љубитељима хорске музике.²⁸⁹ Имајући у виду историјат хорског певања у Ваљевоу, не чуди што су *Абрашевићеви* концерти веома посећени. Ако се узме у обзир њихов репертоар, може се закључити да је национална музика најзаступљенија, а публици града се вероватно допада што имају прилику да чују композиције савремених композитора из иностранства.

Многи истраживачи су писали о утицају музичке креативности на бољи утицај музичког образовања. С тим у вези, Оскар Одена пише да велики број друштвених заједница верује да музичка креативност као таква постоји „стварно или виртуелно“ у свакодневном животу деце као резултат друштвених пракси.²⁹⁰ Одена истиче да су многе студије показале да је креативност важан аспект музичке едукације и да пажња која се придаје „доказивању креативности“ у пракси може позитивно утицати на развој и достигнућа слушалаца.²⁹¹ Важно је напоменути Оденино мишљење о важности наставниковог утицаја, то јест, утицаја наставникових музичких и професионалних искустава на деју перцепцију креативности. Одена при том мисли на тренутне и претходне активности наставника изван школе.²⁹² Ова разматрања нам могу помоћи при дефинисању активности професора ваљевске музичке школе, који утичу на музички развој ученика, а извештаји су показали да велики број ученика наставља да се бави музиком.

С обзиром на то да, према Оденином мишљењу, друштвене активности не могу никада у потпуности да се изолују, он је након истраживања закључио да се ефекат наставникових музичких ангажовања повезује са утицајем самих предавања у школи. Наиме, њихова искуства као предавача у садејству са професионалним каријерама испостављају се као обликујућа за перцепцију музичке креативности у учионици.²⁹³ Одена

²⁸⁹ Исто.

²⁹⁰ Oscar Odena (ed), *Musical Creativity: Insights from Music Education Research*, Farnham, Ashgate Publishing, 2012, 8.

²⁹¹ Исто, 12.

²⁹² Исто, 37.

²⁹³ То се, према Оденином мишљењу, дефинише као својеврсни „континуирани *feedback* систем“. Уп. са: исто, 40; Естел Јоргенсон (Estelle R. Jorgenson) пише да музика „омогућава приступ важним културним и друштвеним променама“. У складу са тим, она истиче кризу у музичкој едукацији широм света на почетку XX века због институционалне контроле едукације и тешкоћа при постизању промена. Јоргенсенова затим указује да перзистентну повезаност едукације и културе која је била основ за трансформисање модела за едукацију. Уп. са: Estelle R. Jorgenson, *Transforming Music Education*, Bloomington, Indiana University Press, 2003, 4; Рут Врајт (Ruth Wright) пишући о социологији и музичкој едукацији, указује на чињеницу да је едукација припрема за рад и живот. Уп. са: Ruth Wright (ed), *Sociology and Music Education*, Farnham, Ashgate

сматра да наставници морају да конституишу своје образовне активности у складу са претходним искуствима у извођачкој сфери, уколико желе да добију „добар квалитет ученичког знања“.²⁹⁴ Све наведено се може повезати са стањем у ваљевској музичкој школи у којој се одржава много концертних активности, ученици наступају на скоро свим културним догађајима у граду и своје знање репрезентују на најбољи могући начин. Претпоставља се да ситуација не би била таква да и сами професори активно не учествују у конституисању музичког живота града.

Фестивали школе

Јелена Арнаутовић дефинише да су музички фестивали²⁹⁵ „уметничке манифестације које се одржавају сваке године или периодично, на једној или више локација, и обухватају временски период у распону од неколико дана до неколико недеља“. Музички фестивали садрже низ уметничких програма који су повезани у складу са основним концептом који га карактерише од оснивања. Арнаутовићева наглашава да су у основи музичког фестивала концерти, а програм је ревијалног и/или такмичарског карактера.²⁹⁶

У Ваљевоу је 1999. године одржан *Први фестивал флаутиста* у Музичкој школи *Живорад Грбић* у Ваљевоу и из године у годину бележи се све већи број учесника и њихови одлични резултати на задовољство организатора, домаћина и гостију. Покретач фестивала је Тахир Куленовић, истакнути уметник и професор Факултета музичке уметности у

Publishing, 2010, 17; Мекферсон (Gary E. McPherson) и Велч (Graham F. Welch) истичу да процес музичке едукације може да се посматра као процес између формалног и неформалног. Они објашњавају да је битно охрабрити професоре који предају музичке предмете да размишљају о музичком описмењавању друштва, што се посматра као опште добро за целу заједницу. Ово можемо повезати са концертантним активностима професора, који утичући на своје ученике, заправо утичу и на целу друштвену заједницу града. Уп. са: Gary E. McPherson, Graham F. Welch, *The Oxford Handbook of Music Education*, Vol. 2, New York, Oxford University Press, 2012, 2.

²⁹⁴ Oscar Odena, нав. дело, 40.

²⁹⁵ Јелена Арнаутовић пише да реч „фестивал“ води порекло из латинских речи *festus*, *festum*, *festivitas*, *festivus*, а те речи су се од доба античке Грчке односиле на друштвене прославе, ритуале, свечаности и празнике. Током 18. века у Европи термин фестивал почиње да се користи за музичке догађаје. У Немачкој, Швајцарској, Енглеској и Француској фестивалима су називани концерти, певачка такмичења и друштвене церемоније у којима је музика имала битну улогу. Током 19. и прве половине 20. века увиђа се пораст музичких фестивала. Основани су фестивали посвећени одређеном композитору, жанру или музичкој епохи, и повезани са туристичком понудом места у којем се одржавају добили су међународни карактер. Уп. са: Јелена Арнаутовић, *Музички фестивали у Србији у првој деценији 21. века као места интеркултурних дијалога*, докторска дисертација, рукопис, Београд, Факултет музичке уметности, 2014, 10–11.

²⁹⁶ Арнаутовићева истиче да поред музичких програма, фестивали могу имати и програме у којима су заступљене друге уметничке дисциплине. Уп. са: исто, 10.

Београду и Музичке школе *Живорад Грбић*, које је желео да се овај фестивал одржава баш у Ваљевоу, у граду богате историје и културе.

У предговору за програм фестивала 2010. године наводи се да је у периоду након што је ваљевска музичка школа прихватила да буде домаћин *Првог фестивала флаутиста* општи утисак музичких педагога био да са фестивалом треба наставити редовно сваке године по новој концепцији и да му се да такмичарски карактер. Стога, од 2005. године фестивал мења име у *Сусрети флаутиста „Тахир Куленовић“*. Главна карактеристика ових сусрета, према мишљењу организатора јесу „искрена радост музицирања, опуштена атмосфера, али и добра организација, љубазни домаћини, попутна информисаност медија и надасве пуно највиших признања“.²⁹⁷

У спомен Тахиру Куленовићу, организатори су писали као о изузетном појединцу, ствараоцу, ентузијасту и заљубљенику у уметност. Истакли су да је Куленовић „предодређен рођењем за велике, другачије, нарочите путеве, корачао својом животном стазом, високо држећи луч спознаје да границе и циљеве, померају паметни, одважни и упорни“. Тахир Куленовић рођен је 1936. године у Бихаћу у Босни. Детињство је провео у разним домовима јер је изгубио породицу током Другог светског рата. Миомир Симоновић је констатовао следеће: „Не осетивши никада топлину свог родног дома, он се увек према својим млађим колегама и ђацима односио са очинским разумевањем. Као уметник и педагог у овој средини деловао је пуних 45 година. Дипломирао је и магистрирао у класи професора Јакова Срејовића. Професор ФМУ у Београду био је пуне 23 године. На уметничком пољу као флаутиста концертант имао је преко 1600 концерата широм наше земље и у иностранству“. Током дугогодишњег рада добио је многе награде и признања од друштвених и културно-просветних организација. Најзначајнија признања су *Велика плакета са повељом* Универзитета уметности и *Златни беоцуг* Културно просветне заједнице Београда за трајан допринос култури овог града.²⁹⁸

²⁹⁷ Програм, *Дванаести Сусрети флаутиста Тахир Куленовић*, Ваљево, 2010, 2.

²⁹⁸ Симоновић истиче да је Куленовић само у Београду имао преко 60 реситала и 25 полуреситала где су увек извођена премијерна дела од барока до најсавременијих композиција. Свирао је у великом броју оркестара бивше Југославије. Наступао је као соло флаутиста Симфонијског оркестра РТС-а и био је члан камерних ансамбала: *Београдски трио*, *Ечански трио*, *Београдски камерни ансамбл* и *Ансамбл за савремену музику*. Био је на студијским путовањима у Лондону и Паризу. Снимао је за све југословенске радио и телевизијске станице, а за потребе радија је снимио преко 2000 минута музике. Током рада на Факултету музичке уметности у његовој класи дипломирао су 52 студента од којих је 10 завршило магистарске студије. Уп. са: исто, 2–3.

Осим трајног доприноса културе Београда, не оспорава се Куленовићев изузетан допринос развоју музичког живота у Ваљево. Управо је покретање ове врсте такмичења омогућило ваљевским ђацима да се додатно усавршавају и упознају са младим уметницима из других градова наше државе, а затим и из иностранства. Значајно је напоменути да у школи предају професори који су били Куленовићеви ђаци и који покушавају да наставе оно што је њихов професор започео.

У Музичкој школи *Живорад Грбић* организују се још три такмичења: гитарско такмичење *Варт* од 2009. године и од 2015. године фестивал хорова *Хорфест* и фестивал гудача *Златне степенице*. Дејан Михаиловић је био главна инспирација за гудачки фестивал и организатори наводе да је сам фестивал „реализација жеље професора Дејана Михаиловића за постојањем такмичења гудача, чији ће првенствени циљ бити препознавање талентованих младих гудача и њихово систематско праћење и усавршавање“. ²⁹⁹ Наглашава се да је Михаиловић упорно инсистирао на значају креативности, извођачке специфичности, упечатљивости и изражајне интерпретације као суштинским елементима вредности музичког уметника. Назив збирке минијатура за младе виолинисте *Златне степенице* Живорада Грбића, инспирисала је Михаиловића за „симболично име пута посвећености, љубави и упорности који сваки уметник мора да прође у свом стваралачком развоју, а који је у потпуности транспарентан управо у форми оваковог музичког такмичења“. ³⁰⁰ Требало би нагласити да је изузетно важно што ваљевска музичка школа организује гудачки фестивал, имајући у виду да школа носи име виолинисте Живорада Грбића и веома је инспиративно за ученике школе и све учеснике што такмичење носи назив по једној од Грбићевих збирки композиција.

Рад ваљевских хорова био је главни подстицај за организовање *Хорфеста* чији су идејни творци професори Вања Урошевић и Николина Нинић. Године 2015. реализован је концерт *Сусрети ваљевских хорова*, који је наредне године прерастао у фестивал републичког нивоа на коме се такмиче хорови различитих категорија и узраста. У ваљевским медијима је констатовано да је циљ Музичке школе *Живорад Грбић* да овим фестивалом укаже на квалитет хорског певања у Ваљево, али и на значај неговања овог

²⁹⁹ http://www.muzika.edu.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=360

³⁰⁰ Ваљевски гудачи су одлучили да награда за апсолутног победника фестивала носи Михаиловићево име, описујући га као личност која је „цео свој живот посветила истраживању, подстицању и унапређивању креативности, храбрости и стваралачког импулса у суштини човековог бића“. Уп. са: исто.

жанра у савременом музичком животу земље.³⁰¹ Ова идеју су подржали водећи педагози и диригенти из Србије, међу којима је и професор Факултета музичке уметности – Драгана Јовановић, диригент хора *Collegium musicum*. Јовановићева је била и председник жирија *Хорфеста*. Закључује се да су овакви програми унапредили позицију ваљевске музичке школе у Србији и, према мишљењу Сузанае Радовановић Перић, представили су школу као водећег организатора квалитетних музичких програма у Ваљеву и доказали да једна образовна институција може истовремено бити и значајна институција културе.³⁰² Уколико имамо у виду да је главна професионална мисија школе управо развијање културне понуде града кроз покретање и реализацију репрезентативних музичких садржаја,³⁰³ онда се може закључити да је егзистирање четири фестивала значајан допринос и показатељ важности Музичке школе *Живорад Грбић* за развијање музичког живота Ваљева. Ове закључке додатно потврђује изјава Сузанае Радовановић Перић: „Кроз *Сусрете флаутиста*, „*Тахир Куленовић*“, *Варт*, *Хорфест* и *Златне степенице*, музикалан глас Ваљева шаљемо и на регион, што број од близу 1500 младих музичара и музичких педагога, који у току године учествују апсолутно доказује, али и сам Град представља као развијено и ваљано организовану средину по питању неговања музичког живота, која може значајно допринети дебеоградизацији и деметрополизацији културе“.³⁰⁴

На основу свега поменутог, може се закључити да четири фестивала у Ваљеву представљају „догађаје свечарског карактера усмерене на промоцију уметности“.³⁰⁵ Осим тога, ови фестивали свакако доприносе стварању „позитивног имица“³⁰⁶ Ваљева. Јелена Арнаутовић констатује да фестивали допиру до широке публике, дају уметницима из целог света да развију своје уметничко искуство, промовишу осећање припадања и развијају културни туризам, представљају израз локалне заједнице будући да су чврсто укорењени у локално окружење, имају јединствену улогу у контексту образовања и развијају процес друштвеног укључивања.³⁰⁷ Имајући у виду све наведено закључује се да је велика предност Музичке школе *Живорад Грбић* и њених професора што су успели да оснују чак

³⁰¹ <http://www.vamedia.info/index.php/home/grad/4793-drugi-valjevski-festival-horova-horfest>

³⁰² Исто.

³⁰³ Исто.

³⁰⁴ Исто.

³⁰⁵ Јелена Арнаутовић, нав. дело, 15.

³⁰⁶ „Фестивали могу допринети и стварању позитивног имица града или региона у којем се одржавају“.

Уп.са: исто, 16.

³⁰⁷ Исто, 26–27.

четири фестивала и у оквиру њих „иницирају процес међусобне размене уметничке изузетности“. ³⁰⁸ Арнаутовићева указује на чињеницу да многи аутори сматрају да фестивали могу да ревитализују и симболички трансформишу град, ³⁰⁹ и то се у овом случају показује као тачно. ³¹⁰

Просторна чворишта су кључна места културних активности, према Рашићевом мишљењу, то су градови у којима едукатори живе, али и други градови у којима наступају. Рашић констатује да се у оквиру те варијабле разматра како су извођачи позиционирани у граду и како се њихова музика перципира од стране локалног становништва и власти. У оквиру ових чворипта важно је размотрити мрежу друштвених односа која се ствара у датим просторним оквирима, а под мрежом друштвених односа Рашић подразумева „синкретизам интерперсоналних релација које произилазе из личних избора, случајних познанстава и структура система“. ³¹¹ Професори ваљевске музичке школе ³¹² изузетно су добро позиционирани у граду ако се узме у обзир преглед концертне делатности, а на основу изјава за ваљевске медије увиђа се и одлично развијена мрежа друштвених односа ³¹³ унутар града.

Закључак

На основу свега наведеног може се закључити да рад музичке школе значајно утиче на развој музичког живота Ваљева. Мноштво концерата, фестивала, професионална ангажованост наставника школе и присуство ученика на свим значајнијим културним догађајима потврђују претходно наведену тезу. Историчар Недељко Радосављевић указује да је локална историја важан и незаобилазан сегмент националне историје, истичући да „без њеног темељног и свестраног истраживања нема ни добре основе за истраживање националне историје у целини“. ³¹⁴ Стога, овај рад може утицати на даља истраживања у сфери локалне историје музике.

³⁰⁸ Исто, 26.

³⁰⁹ Исто, 91–92.

³¹⁰ Јелена Арнаутовић пише: „Према мишљењу Димитрија Вујадиновића, фестивал подстиче мобилност уметника, реализацију нових уметничких пројеката и едукативних активности, а уједно је интересантан за бројну и разноврсну публику.“ Уп. са: исто, 107.

³¹¹ Милош Рашић, нав. дело, 140.

³¹² Погледати: Прилоге бр. 11 и бр. 12.

³¹³ Милош Рашић истиче да је утицај мреже односа велик, а чине га популарности, групна припадност, познанства, итд. Уп. са: Милош Рашић, нав. дело, 140.

³¹⁴ Недељко Радосављевић, Проблеми истраживања локалне историје, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 36, 2002, 113.

Континуирани развој камерног музицирања у школи дешава се и до данашњих дана, а професори школе учествују у афирмисању те врсте музицирања путем активности у сопственим ансамблима. На тај начин они развијају музичку креативност код ученика и утичу на развој љубави према музици и код осталих становника Ваљева. Оснивање музичке школе у Ваљеву свакако је носило преокрет у музичком животу града, а на основу анализе архивске грађе потврдили смо да је та врста преокрета присутна и у скоројој прошлости Ваљева.

Рашић пише да су *случајна чворишта* места где ми као истраживачи постајемо кључни у мрежама које проучавамо, истичући да је скоро неизбежно да истраживачи постану умешани у музичке мреже које проучавају, јер имају привилеговану везу са музичарима које истражују, стога је веома значајно „све време прихватити саморефлективни приступ колекцији и анализи грађе“.³¹⁵ Аутор констатује да одређена пракса постоји, захваљујући институцијама и местима у којима се одржава, али и захваљујући људима без којих ње не би ни било, док случајна чворишта могу и не морају бити присутна јер настају онда када се истраживач укључи у дату праксу. Рашић напомиње да се може говорити о перспективи истраживача, о оним местима које истраживач препознаје као важна.³¹⁶ Моје интересовање за овај истраживачки подухват било је двоструке природе. С једне стране, имала сам личну амбицију да истражујем рад школе коју сам похађала и у којој сам стекла прва знања важна за будуће професионално усмерење, тако што бих се осврнула на друштвено-културални контекст и музички живот родног града. С друге стране, осетила сам се дужном да дам допринос у области истраживања националне историје музике. Будући да не постоје текстови о школи *Живорад Грбић* из музиколошког пера, овим радом сам желела да употпуним литературу из области националне историје музике, али и да дам свој допринос школи као један од њених бивших ученика.

³¹⁵ Милош Рашић, нав. дело, 141.

³¹⁶ Исто.

Литература:

1. Арнаутовић, Јелена, *Музички фестивали у Србији у првој деценији 21. века као места интеркултурних дијалога*, докторска дисертација, рукопис, Београд, Факултет музичке уметности, 2014.
2. Андрић, Љубисав, Прошлост Ваљева и ваљевског краја до 1941. године на страницама „Напреда“, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 32, 1998, 293–337.
3. Ђенадић, Милан, Културна политика и манифестације града Ваљева 1944–1975, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 42, 2008, 86–119.
4. Исаиловић, Марија, Бранковић, Синиша (ур), *Ваљево кроз векове*, Ваљево, Ваљевска штампарија, 1993.
5. Јовановић, Жарко, Црвена позорница ваљевског „Абрашевића“ (1905–1914), *Гласник Међуопитинског историјског архива у Ваљеву* 17, 1982, 163–185.
6. Јовановић, Жарко, Ваљевски „Абрашевић“ у првим борбеним редовима радничке класе у периоду између два светска рата (1919–1941), *Гласник Међуопитинског историјског архива у Ваљеву* 18, 1983, 61–93.
7. Јоксимовић, Зоран, Ваљевски „Абрашевић“ у 1945. години, *Гласник Међуопитинског историјског архива у Ваљеву* 20–21, 1986, 119–127.
8. Jorgenson, Estelle R., *Transforming Music Education*, Bloomington, Indiana University Press, 2003.
9. Маринковић, Соња, Музичко школство у: Мирјана Веселиновић-Хофман (ур), *Историја српске музике: српска музика и европско музичко наслеђе*, Београд, Завод за уџбенике, 2007, 629–638.
10. Максимовић, Боривоје, Сећање на прве дане у ослобођеном Ваљеву и на културно-просветни рад 1944. године, *Гласник Међуопитинског историјског архива у Ваљеву* 9, 1974, 64–72.
11. McPherson, Gary E., Welch, Graham F. (eds), *The Oxford Handbook of Music Education*, Vol. 2, New York, Oxford University Press, 2012.
12. Милановић, Биљана, *Европске музичке праксе и обликовање нације кроз креирање националне уметничке музике у Србији у првим деценијама XX века*, докторска дисертација, рукопис, Београд, Филозофски факултет, 2016.

13. Милосављевић, Бранислав, Сећање на рад омладине Ваљева у обнови и изградњи земље (1944–1958), *Гласник Међуопштинског историјског архива у Ваљеву* 9, 1974, 72–86.
14. Николић, Душан, Из прошлости школства: школски одбори између два рата, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 32, 1998, 192–203.
15. Odena, Oscar (ed), *Musical Creativity: Insights from Music Education Research*, Farnham, Ashgate Publishing, 2012.
16. Перишић, Мирослав, Сто двадесет пет година Ваљевске гимназије 1870–1995., група аутора, Ваљево 1995, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 30, 1996, 214–221.
17. Перишић, Мирослав, *Ваљево, град у Србији крајем 19. века (1870–1903)*, Београд, Институт за новију историју Србије; Ваљево, Босис, 1998.
18. Plavša, Dušan, In memoriam – Živorad Grbić, *Savremeni akordi*, 1954, 6.
19. Поповић, Дејан В., Музичка школа „Живорад Грбић“ Ваљево, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 36, 2002, 73–99.
20. Поповић, Дејан В., *Музичка школа „Живорад Грбић“ Ваљево (1954–1967)*, дипломски рад, Београд, Филозофски факултет Универзитета у Београду, *рукопис*, 2001.
21. Радосављевић, Недељко, Проблеми истраживања локалне историје, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 36, 2002, 113–128.
22. Ранковић, Здравко, Живорад Грбић, хоровађа и музички педагог, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 26-27, 1992, 29–36.
23. Ранковић, Здравко, Ваљевско позориште Драгутина Крсмановића, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 28–29, 1994, 93–101.
24. Ранковић, Здравко, Окружно народно позориште у Ваљеву 1947. године, *Гласник – Историјски архив Ваљево* 30, 1996, 182–195.
25. Ранковић, Здравко, *Ваљевски крај у XX веку: хронологија*, Ваљево, Колубара, 2002.
26. Rašić, Miloš, Antropologija muzike: paradigme i perspektive, *Zbornik radova Akademije umetnosti*, 4, 2016, 133–145.
27. Стојковић, Боривоје С., Личности из ваљевског краја у српском позоришту, *Гласник Међуопштинског историјског архива у Ваљеву* 17, 1982, 135–159.

28. Walker, Robert, *Music Education: Cultural Values, Social Changes and Inovation*, Springfield, Charles C. Thomas Publisher, Ltd, 2007.
29. Wright, Ruth (ed), *Sociology and Music Education*, Farnham, Ashgate Publishing, 2010.
30. -, Јан Урбан, *Нанред*, 1973, 1278, 25.
31. <https://www.youtube.com/watch?v=7qJN2tSL3K0>
Jutarnji program – Suzana Radovanović Perić (21-10-2016), приступљено 10.11.2017.
32. <https://www.youtube.com/watch?v=eer1DZ6D2fQ>
Jutarnji program – Dragan Vasiljević (12-12-2016), приступљено 10.11.2017.
33. <https://www.youtube.com/watch?v=L9U6H6cmN6Y>
Jutarnji program – MŠ “Živorad Grbić” (23-02-2017), приступљено 20.10.2017.
34. <http://revija.kolubara.info/sh/feb2011/tekst/2192/Fuga-nad-Kolubarom.htm>
Ljiljana Ljiljak, Fuga nad Kolubarom, приступљено 11.4.2016.
35. <http://www.vamedia.info/index.php/home/grad/4793-drugi-valjevski-festival-horova-horfest>
Drugi valjevski festival horova – HORFEST, приступљено 23.4.2017.
36. <http://www.muzika.edu.rs/index.php/aktuelno/132-kocert-trio-amoroso>
Koncert: *Trio Amoroso*, приступљено 20.10.2017.
37. http://www.muzika.edu.rs/index.php?option=com_content&view=article&id=360
2. Međunarodni festival gudača “Zlatne stepenice” – propozicije, приступљено 15.6.2017.
38. <http://www.muzika.edu.rs/index.php/istorijat-skole-zivorad-grbic>
Istorijat škole, приступљено 17.1.2016.

Архивска грађа:

Музичка школа *Живорад Грбић* Ваљево

39. Извештај о раду школске 1970/1971. године
40. Извештај о раду школске 1971/1972. године
41. Извештај о раду школске 1972/1973. године
42. Извештај о раду школске 1973/1974. године
43. Извештај о раду школске 1975/1976. године
44. Извештај о раду школске 1977/1978. године
45. Извештај о раду школске 1979/1980. године

46. Извештај о раду школске 1980/1981. године
47. Извештај о раду школске 1990/1991. године
48. Извештај о раду школске 1997/1998. године
49. Извештај о раду школске 1998/1999. године
50. Извештај о раду школске 1999/2000. године
51. Извештај о раду школске 2000/2001. године
52. Извештај о раду школске 2001/2002. године
53. Извештај о раду школске 2002/2003. године
54. Извештај о раду школске 2003/2004. године
55. Извештај о раду школске 2004/2005. године
56. Програм, *Дванаести Сусрети флаутиста „Тахир Куленовић“*, Ваљево, 2010.
57. Развојни план, 2013.

Прилози: Прилог бр. 1.³¹⁷

³¹⁷ Здравко Ранковић, *Ваљевски крај...*, 125, 131.

ВЕЛИКИ ОРКЕСТАР
КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНОГ ОДСЕКА ОНОО
У ВАЉЕВУ

Приходи, у суботу 9 децембра 1944 г.
у дворани Дома култура

КОНЦЕРТ
У КОРИСТ БЛАГАЈНЕ СОЦИЈАЛНОГ ОДСЕКА

Делујемо на грађанство да својим при-
ходом потпомогне овај велики концерт,
чији је приход намењен помоћи сиром-
ашним грађанима града Ваљева.

УЛАЗНИЦА: ДОБРОВОЉНИ ПРИЛОГ

ПОЧЕТАК У 20 ЧАСОВА

ПРОГРАМ

I део

1. Поздравна реч
2. Гајачо, фантазија од Леонидова — оркестар
3. Гривна, песма од Ђиничкиг — пева другарица
Даница Максимовић
4. а) Суза, од Мусоргског — свира квинтет
б) Српска игра, од друга Раде Павловића —
свира квинтет
5. Арија Левског из опере Оњегина, од Чајковског
— пева друг Јосип Шегула уз пратњу оркестра
6. Рај-Марк, фантазија од Фрица и Штоггарта —
свира оркестар

ОДМОР

II део

1. Трубазур, фантазија од Вердија — свира орк.
2. Успомена на Моцарт, од Вајенгелског — соло
на виолини свира друг Богомир Крстић уз прат-
њу оркестра
3. Дует из опере „Пиковна дама“ од Чајковског
певају другарице Даница Максимовић и Мир-
тина Митровић уз пратњу оркестра
4. Београд у ноћи, потпури од Селачева — свира
оркестар
5. Пролетна невеста, фантазија од Сметане — свира
оркестар
6. Марш на Дрину, од Ђиничкиг — свира оркестар

Приказе композиторима даје друг Ђосиф Г. —
професор музике.

ПЛАКАТ О ОДРЖАВАЊУ ЈЕДНОГ ОД БРОЈНИХ КОНЦЕРАТА
КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНОГ ОДСЕКА ОНОО У ВАЉЕВУ

³¹⁸ Боривоје Максимовић, нав. дело, 64.

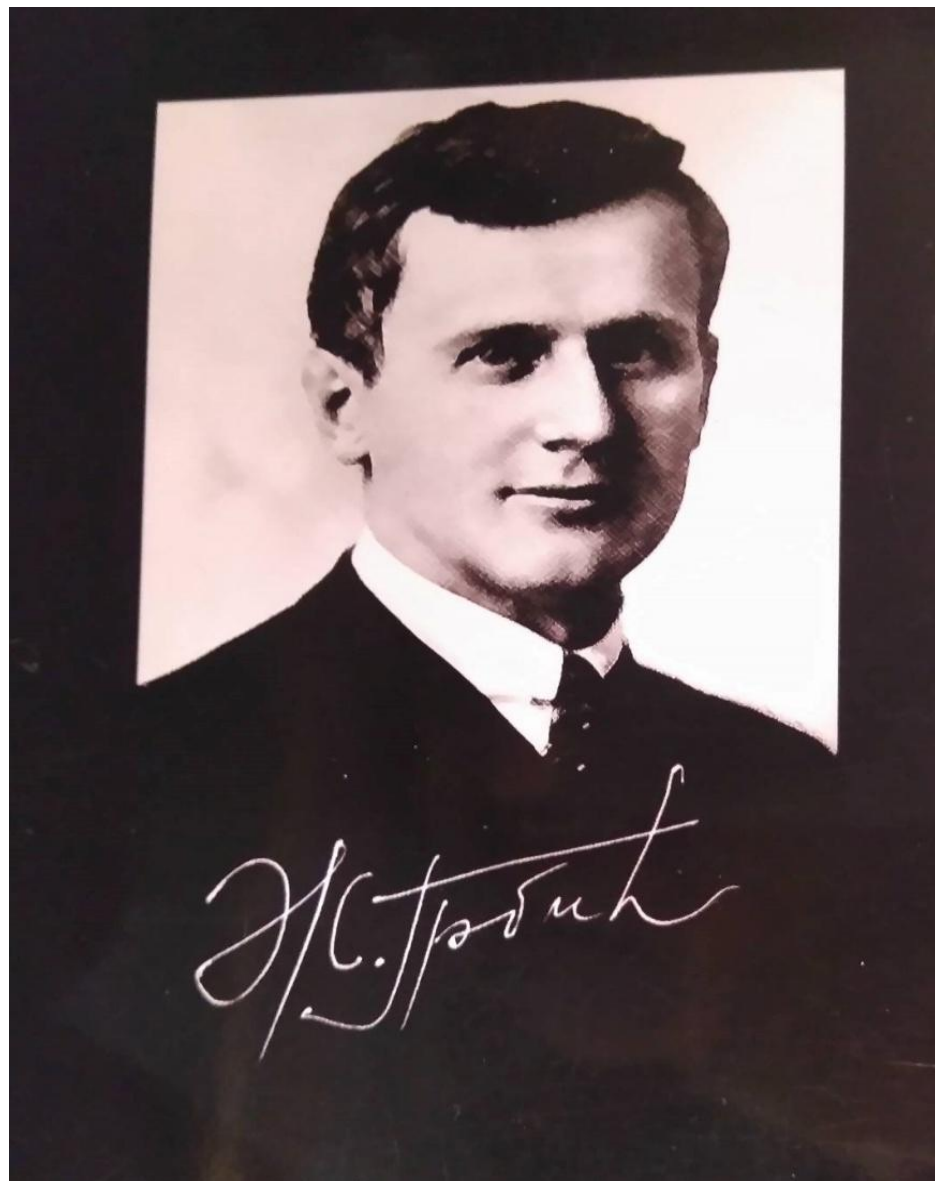
Прилог бр. 3:³¹⁹

Живорад Грбић, диригент

³¹⁹ Здравко Ранковић, *Ваљевски крај...*, 119.

Прилог бр. 4.³²⁰

³²⁰ Извештај за школску 2002/2003. годину.

Прилог бр. 5:

Прилог бр. 6³²¹:

³²¹ Извештај за школску 2003/2004. годину, 17. На првој фотографији је директор школе Слајана Торбица.

Прилог бр. 7:³²²

„Ода музици” – концерт на Тргу Живојина Мишића

Прилог бр. 8:³²³

*Диригент хора
Драган Васиљевић*

³²² Извештај за школску 2003/2004. годину, 15.

³²³ Извештај за школску 2002/2003. годину, 50.

³²⁴ Извештај за школску 2002/2003. годину, 49.

Прилог бр. 10:³²⁵

³²⁵ Извештај за школску 2003/2004. годину, 9; Извештај за школску 2002/2003. годину, 12.

Прилог бр. 11: Део наставног кадра у школској 2002/2003. и 2003/2004. години³²⁶

Део колектива Музичке школе „Живорад Грбић”

³²⁶ Извештај за школску 2002/2003. годину, 75; Извештај за школску 2003/2004. годину, 77.

Прилог бр. 12:

Списак наставника који су предали у периоду од школске 1998/1999. до 2004/2005. године:

1. **Арсид Дубравка** (Соло певање) 2001, 2002, 2003, 2004
2. **Благојевић Ирена** (Флаута) 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
3. **Божид Душан** (Кларинет, Камерна музика, Читање с листа и упознавање оркестарске литературе) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002
4. **Буркерт Александар** (Флаута) 2004
5. **Васиљевић Драган** (Хор, Хармонија, Музички облици, Дириговање, Теорија музике) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003
6. **Вујовић Маргарита** (Клавир, Упоредни клавир) 1998
7. **Вукајловић Светлана** (Виолина, Камерна музика, Читање с листа) 2000
8. **Грујић Соња** (Клавир, Упоредни клавир, Клавир ТО) 1998
9. **Дивац Божана** (Солфеђо, Теорија музике, Хор) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003
10. **Ђак Тања** (Клавир) 2002, 2003
11. **Ђурић Јованка** (Хармоника) 2000, 2001
12. **Ђурић Горан** (Гитара) 2002
13. **Ивановић Радојка** (Клавир, Клавир ТО, Упоредни клавир) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003
14. **Ивић Игор** (Гитара, Камерна музика Читање с листа) 2001, 2002
15. **Илић Маја** (Корепетиција) 1998, 1999, 2000, 2001
16. **Јанковић Ивана** (Упоредни клавир, Клавир ТО) 1999
17. **Јездимировић Славиша** (Хармоника) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
18. **Јовановић Љиљана** (Виолина) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003
19. **Јовановић Нада** (Виолончело, Читање с листа) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003
20. **Јовић Наталија** (Флаута) 2004
21. **Куленовић Тахир** (Флаута, Камерна музика, Читање с листа) 1998

22. **Куленовић Јелена** (Клавир) 1999
23. **Кузељевић Милица** (Корепетиција, Клавир ТО) 2001, 2002
24. **Лазаревић Саша** (Виолина, Читање с листа) 1998, 1999
25. **Лукић Олга** (Виолина, Оркестар гудача) 1998, 1999, 2001
26. **Љубисављевић Димитрије** (Виолина) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002
27. (Маринковић) **Тимотић Душица** (Теорија музике) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
28. **Марковић Владимир** (Виолина, Камерна музика, Читање с листа, Оркестар) 2001
29. **Милинковић Слађана** (Хармоника, Камерна музика) 1998
30. **Миловановић Јадранка** (Солфеђо, Теорија музике) 2000, 2001, 2002
31. **Миливојевић Јасмина** (Солфеђо) 2001
32. **Мирковић Јелена** (Клавир, Упоредни клавир, Клавир ТО) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
33. **Мирковић Константин** (Флаута) 2001
34. **Мирковић Исидора** (Виолончело) 2004
35. **Митић Милица** (Контрапункт, Солфеђо, Теорија музике) 2001
36. **Мишевић Миланка** (Клавир) 2004
37. **Недељковић Милан** (Упоредни клавир, Клавир ТО) 2001
38. **Ненезић Светлана** (Солфеђо, Теорија музике) 1999, 2000, 2001, 2002, 2003
39. **Николић Драган** (Гитара) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2004
40. **Нинић Тамара** (Музички инструменти, Етномузикологија, Дечји оркестар, Солфеђо, Историја музике, Национална историја музике) 2001, 2002, 2003
41. **Обрадовић Владимир** (Хармоника) 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
42. **Петровић Радмила** (Корепетиција) 2001, 2002, 2003
43. **Петровић Зоран** (Корепетиција) 2002, 2003
44. **Поноћко Драгана** (Упоредни клавир, Клавир) 2000
45. **Поњавић Милкица** (Гитара) 2004
46. **Рабасовић Иван** (Клавир, Клавир ТО) 2001, 2002, 2003, 2004
47. **Радановић Ана** (Флаута, Камерна музика, Читање с листа) 2000, 2001, 2002, 2003

48. **Радановић Филип** (Виолина) 2004
49. **Радвановић Снежана** (Виолина) 2002, 2003, 2004
50. **Радвановић Сузана** (Виолина) 2002, 2003, 2004
51. **Рајковић Милена** (Виолина) 2004
52. **Ракић Зоран** (Хармоника, Камерна музика, Читање с листа) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
53. **Ракић Данијела** (Хармоника, Камерна музика, Читање с листа) 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
54. **Русиновић Жељко** (Кларинет) 2002, 2003, 2004
55. **Симоновић Миомир** (Флаута, Читање с листа) 1998, 1999
56. **Симоновић Ана** (Клавир, Клавир ТО) 2000
57. **Станојевић Тихомир** (Клавир) 2002, 2003
58. **Степановић Милица** (Солфеђо, Музички инструменти, Етномузикологија, Контрапункт, Дечији оркестар) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002
59. **Степановић Милена** (Клавир) 2000, 2001, 2002, 2003
60. **Стојанић Јована** (Кларинет) 2004
61. **Стрижевски Милица** (Клавир, Упоредни клавир) 1999, 2000, 2001, 2002, 2004
62. **Стричевић Босиљка** (Клавир) 2004
63. **Тадић Милица** (Клавир) 2003
64. **Тодоровић Ивана** (Клавир) 2004
65. **Томић Димитрије** (Клавир, Упоредни клавир, Клавир ТО, Корепетиција, Читање с листа) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
66. **Торбица Слађана** (Солфеђо, Клавир) 1998, 1999, 2000, 2001, 2003
67. **Трифковић Десанка** (Клавир) 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
68. **Трифковић Цвијетин** (Гитара) 2003
69. **Ћаћић Милка** (Корепетиција) 2002
70. **Узелац Горан** (Виолина, Читање с листа, Камерна музика) 2000
71. **Цвијетић Валентина** (Историја музике, Историја музике са упознавањем музичке литературе, Свирање хорских партитура, Припремни разред, Корепетиција – гудачи ОШ, Дечији оркестар, Увод у компоновање, Национална историја музике) 1998, 1999

72. **Чаврковић Изудин** (Труба) 2001, 2002, 2003, 2004
73. **Чанић Љиљана** (Виолина) 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004
74. **Чотра Драгана** (Клавир) 2004
75. **Чубрић Јованка** (Хармоника) 1999
76. **Шалдева Снежина** (Клавир, Упоредни клавир, Читање с листа, Корепетиција, Камерна музика) 1999, 2000, 2001
77. **Шећеров Татјана** (теоретски предмети) 2002